

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra anglistiky a amerikanistiky

KELTSKÁ KULTURA A PAMÁTKY VE VELKÉ
BRITÁNII, DĚDICTVÍ KELTSKÉ KULTURY V ZEMÍCH
EVROPY

Bakalářská práce

Studijní program: Angličtina se zaměřením na aplikovanou ekonomii

Vedoucí práce: Mgr. Ěma Jelínková, PhD.

Autor: Petra Zemanová

Olomouc 2010

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla úplný seznam citované a použité literatury.

V Olomouci dne Vlastnoruční podpis

OBSAH

Obsah	4
ÚVOD	8
I. Teoretická část	9
1. SEZNÁMENÍ S KELSTKOU KULTUROU	9
1.1 Původ	9
1.2 Název „Keltové“	11
1.3 Vztahy s okolím	12
II. Popisná část	15
2. KELTSKÉ UMĚNÍ	15
3. KELTSKÉ TRADICE aneb čemu věřili	16
3.1 Démoni a čarodějnice	16
3.2 Posvátné stromy	17
3.3 Kosmologie	17
3.4 Směry	19
3.5 Trojice a Devaterost	20
3.6 Hlava	20
4. BOHOVÉ A BOHYNĚ	21
4.1 Lugh (Velšsky Lleu)	23
4.2 Bohyně matka (Velká matka)	23
4.3 Brigit (Irsky Brigantie)	24
4.4 Cernunnos	24
4.5 Morrigan (Morrigu)	25
4.6 Cailleach	25
4.7 Dagda	26
4.8 Taranis, Teutates, Esus	26
4.8.1 Taranis	26
4.8.2 Teutates (Toutatis)	27
4.8.3 Esus	27
4.9 Epona	27
4.10 Matres	27
4.11 Místa uctívání	28
5. KELTSKÁ SPOLEČNOST	29
5.1 Vzhled	29

5.2	Povaha	29
5.3	Jazyky	30
5.4	Kmeny.....	31
5.4.1	Velká Británie	31
5.4.2	Zbytek Evropy.....	32
5.5	Rozdělení společnosti	34
5.6	Král.....	36
5.7	Druidové	37
5.8	Brehoni (briemové)	40
5.9	Básníci (bardové)	41
5.10	Věštci.....	44
5.11	Bojovníci.....	44
6.	OBŘADY A RITUÁLY	45
6.1	Obětování	45
6.2	Věštění.....	46
6.3	Jmelí	47
6.4	Další tradice	48
7.	PÍSMO – OGHAMOVÁ ABECEDA	49
8.	ROČNÍ OBDOBÍ A SVÁTKY	51
8.1	Kalendář.....	52
8.2	Samhain	54
8.3	Imbolc (Oimele)	54
8.4	Beltain.....	55
8.5	Lughnasadh	56
9.	KELTSKÉ PAMÁTKY	57
9.1	Keltské památky ve Velké Británii.....	57
9.1.1	Kopcová opevnění	58
9.1.1.1	Maiden Castle	59
9.1.1.2	Danebury	59
9.1.1.3	Old Oswestry	60
9.1.1.4	Jiná kopcová opevnění	60
9.1.2	Brochy	61
9.1.2.1	Broch Mousa.....	61
9.1.2.2	Broch Clickimin.....	62

9.1.2.3	Další brochy	62
9.1.3	Jiné památky	63
9.2	Keltské památky na území České Republiky.....	63
9.2.1	Hroby	64
9.2.2	Hradiště a dvorce.....	65
9.2.3	Oppida	67
9.2.3.1	Závist	67
9.2.3.2	Staré Hradisko	68
9.2.3.3	Stradonice.....	69
III.	Analytická část	69
10.	KELTSKÝ ODKAZ V DNEŠNÍ DOBĚ	69
10.1	Obecný přehled.....	69
10.2	Genetika	71
10.3	Jazyky	72
10.4	Zeměpisné názvy	74
10.4.1	U nás	74
10.4.2	V jiných zemích	74
10.5	Zvyky a svátky	75
10.5.1	Halloween, Předvečer Všech svatých (31. října), svátek Všech svatých (1. listopadu), Dušičky (2. listopadu)	76
10.5.2	Den sv. Mikuláše.....	76
10.5.3	Vánoce	77
10.5.4	Hromnice	77
10.5.5	Velikonoce	77
10.5.6	1. Máj.....	78
10.6	Další zvyky	79
10.7	Novodobý odkaz.....	80
10.8	Průzkum	83
	Závěr.....	89
	Summary	91
	Seznam schémat	94
	Seznam obrázků.....	95
	Seznam tabulek.....	96
	ANOTACE.....	97

ANOTACE.....	97
ABECEDNÍ SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY.....	98

ÚVOD

Tato bakalářská práce je zaměřena na všeobecný přehled o keltském životě, co ho ovlivňovalo, keltskou víru a tradice, tak, aby bylo možné navázat na současný odkaz, který tato kultura zanechala v dnešním světě.

Toto téma jsem si zvolila zejména z důvodu důležitosti a historické zajímavosti civilizace, která nám dala více než většina lidí tuší.

Práce je členěna do tří částí: popisné, která se zaměřuje na objasnění kulturních principů keltské společnosti, zejména na britských ostrovech, ale i v porovnání s jinými územními celky, keltské víry a tradicí; druhá část je zaměřena na památky, souhrn nejdůležitějších keltských památek ve Velké Británii a zmiňuje se i o nejvýznamnějších památkách, které po Keltech zůstaly na našem území; třetí a poslední část pojímá keltskou kulturu jako odkaz pro budoucnost, vysvětluje pomocí souhrnných informací jak se promítla do pozdějších dob a co z ní zůstalo až do současnosti.

Hlavním cílem práce je pokusit se poskytnout celkový obraz a pojmout šíři stopy, jež tato kultura zanechala, a podat dostatek alespoň základních informací na dané téma pro lepší orientaci laického čtenáře.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. SEZNÁMENÍ S KELSTKOU KULTUROU

1.1 *Původ*

O původu Keltů se doposud vedou spory a vědci se na něm stále nedokáží jednoznačně shodnout, vesměs se tvrdí, že Keltové jsou indoevropského původu. Rovněž není prozatím jednoznačně objasněno stáří tohoto „národa“, tedy ze kdy pocházejí nejstarší osídlení. Leon E. Stover a Bruce Kraig přišli s domněnkou, že Keltové mají původ, jenž lze datovat až do třetího tisíciletí před Kristem. [12] Jak se můžeme dočíst u Marthy Sillsové-Fuchsové, prapředkové Keltů pravděpodobně přišli z Uralských stepí [15] a patrně se usadili v pásu Evropy, který pokrýval oblasti od dnešního Maďarska až po atlantské pobřeží (viz obr. 1) někdy kolem prvního tisíciletí před Kristem, což je obecně přijatá teorie. Menšinové teorie pak označují za původní domovinu Keltů pobřeží Severního moře za ústím Rýnu, odkud se začali přesouvat na jih kvůli zvedání mořské hladiny. Tato teorie je založena na dílech několika málo antických autorů (Eforos z Kýmé a Ammianus Marcellinus) a znamenala by, že Keltové pocházeli přibližně z dnešního Nizozemí. [7]

Jejich stěhování z jejich nové domoviny ve střední Evropě směrem na jih začalo někdy kolem roku 600 př. Kr. Vrchol jejich kultury lze pak zasadit někdy do období 400 až 300 let př. Kr., kdy na určitou dobu došli i Řím. [3]

Pouze stručně bych zmínila, že podle dvou velkých nalezišť se keltská kultura rozlišuje na dva časové stupně:

1. od r. 600 př. n. l.: „**pozdní doba halštatská**“ (podle naleziště v Hallstattu v Rakousku)
2. cca od r. 480 př. n. l. – přelom tisíciletí: „**doba laténská**“ (podle naleziště La Tène ve Švýcarsku)

Obr. 1: Keltské území od 5. století př. n. l. do dobytí Římany [24]

Počátky keltské kultury se podle archeologů sice nacházejí už v rané době halštatské (asi 750 – 600 př. n. l.), ale přesto se k vlastnímu keltskému období neřadí. Laténské období se pak dále dělí na rané, střední a pozdní. [16]

Před halštatskou dobou (1200 – 700 př. Kr.) pak existovala tzv. kultura popelnicových polí pojmenovaná podle způsobu pohřbívání svých mrtvých (spálené ostatky byly pohřbeny do země v hliněných nádobách s předměty každodenního použití), kterou někteří archeologové považují za keltskou nebo tedy protokeltskou, tedy za hovořící keltským jazykem, i když ještě ne zcela vyvinutým do podoby označované dnes za keltskou. Kultura popelnicových polí se rozvinula v Podunají, na východě Francie a jihu Německa. Rozšířila se na východ Německa, jižně za Alpy do Pádské nížiny, jižní Francie, Španělska a na Britské ostrovy. Jednalo se o zemědělský lid schopný zpracovávat bronz, později i železo. [7]

Od konce laténské doby do začátku římských výbojů je datována doba keltských oppid. [16]

Keltové jako národ v uvozovkách uvádím proto, že se ve skutečnosti o jednotný národ nejednalo. Keltové se skládali z mnoha kmenů žijících na různých územích, kteří měli společný v podstatě jen jazyk [16] [4] (i když i ten podléhal mnoha dialektům) a některé zvyky.

1.2 **Název „Keltové“**

Jak se můžeme dočíst v knize Jiřího Bílka *Hádanky naší minulosti*, jméno Keltové se objevuje u antických (řeckých) autorů patrně jako název jednoho kmene nebo možná rodu, který byl v té době u moci, a s kterým Řekové přišli do styku (obyvatelé jižní Galie) a pojmenovali ho, se později začalo používat pro označení celého národa. Římané říkali Keltům Galové, a dalším označením byli Galatové. [2] Řecké označení „Keltové“ pak tento jihogalský kmen možná přijal a začal ho sám pro sebe používat, což by vysvětlovalo, proč, ač je název Keltové považován za jasné antické pojmenování, Caesar naopak ve svých *Zápisích o válce galské* píše, že název Keltové pochází z vlastního jazyka Keltů. [4]

Středomořské národy za Kelty považovaly obyvatele oblastí na sever od nich, kde ale žily i jiné kmeny, původní obyvatelé. Řekové tedy přibližně v 8. stol. př. n. l. označili za Keltský národ všechny kmeny mimo jejich území, které se přibližně podobaly jazykem a hodnotami, které vyznávaly. Nemuseli tedy ale nutně vědět, jsou-li všechna etnika skutečně keltská. V době počátků stěhování (600 př. Kr.) a díky obchodu pak navíc docházelo k roznášení kultury a zvyků keltských kmenů do oblastí osídlených původním obyvatelstvem, kteří ji buď začali napodobovat (výroba zbraní podobných keltským, imitace dováženého zboží) nebo ji v případě přistěhování keltských osadníků přímo přejali. V některých případech pak naopak keltské zvyky podléhaly zvykům původních obyvatel.

Jak je to s obyvateli Británie a Irska je pak ale ještě diskutabilnější. Antičtí autoři se sami nedokázali shodnout, kdo byl původními obyvateli těchto ostrovů, zda domorodci nebo přistěhovalci (Tacitus). Na čem se však shodli je to, že nikdo z nich neoznačoval obyvatele Británie a Irska za Kelty, nýbrž za Brity a shodovali se ve svém tvrzení, že se od pevninských Keltů liší. Gaius Julius Caesar dělil obyvatele Británie na „vnitrozemní“, kteří jsou podle něj domorodého původu a přímořské, kteří

jsou tvořeni přistěhovalci z Belgiky. Odděluje je však od galských Keltů a nepovažuje je za stejná etnika, ač, jak sám píše, se jejich kultury, hodnoty a způsob života v mnohém podobají. To, spolu s nálezy výzbroje, nádobí a nástrojů stejného nebo podobného typu, jako u pevninských Keltů vedlo dnešní archeology k označení ostrovních obyvatel za Kelty. Nejcivilizovanější byli podle Caesara prý lidé žijící v Kentu, což je přímořská oblast na jihovýchodě Británie. Na druhou stranu ale při zmínkách o druidech poznamenává, že se obecně míní, že druidské učení se vyvinulo v Británii. (viz kap. 5.7 Druidové) Tacitus zase uvádí domněnku, že Britové jsou potomky Galů, kteří se na ostrovy přistěhovali. Starší historické prameny, ještě před Caesarem, nejsou zcela jasně interpretovatelné, ale obecně se má za to, že se v raných dobách Irsku říkalo Hierio a Británii Albion (patrně raně keltská slova), což mohou být názvy, které ostrovům dali pevninští Keltové žijící při pobřeží Atlantiku, jako pojmenování sousedů přes moře. Detailnějším vysvětlením je, že Albion bylo vlastní jméno ostrova a ostrovy jako celek se nazývaly Britannie (Plinius). Původně prý zněl název Britannie „Pretannias“ a v původních zdrojích mohlo znít „Prettaniké“ podle obyvatel ostrova. Tento výraz (měl být poprvé použit galskými Kelty a poté přejat Římany a zkomolen na výraz Britonnes [7]) přežil v pojmenování obyvatel žijících v Británii severně od území dobitého Římany – Piktové, rovněž ho můžeme nalézt ve velšském označení Británie – Prydain. Pretanové má znamenat „tetovaný lid“, což odpovídá ostrovanům, kteří se prý malovali na modro. (viz kap. 5.4 Kmeny) [4]

Myles Dillon a Nora Chadwicková datovali první keltské osídlení na britských ostrovech do mladší doby bronzové (okolo roku 1180 př. n. l.) [12], což by se shodovalo s tezemi jazykovědců, kteří míní, že Britské ostrovy musely být osídleny keltsky hovořícími etniky v době před rokem 1000 př. Kr. z důvodu existence jazyků goidelské skupiny, jenž je starší než britonské jazyky, které později v Británii převládly [7] (viz kap. 6. Keltská společnost).

1.3 Vztahy s okolím

Za dobu své existence prošli Keltové mnoha proměnami, byli ovlivňováni kulturami jiných národů, zrovna tak jako sami rozšiřovali svou vlastní, a neustále se stěhovali a přizpůsobovali novým podmínkám.

Pravděpodobně největším vlivům, jimž musela keltská kultura čelit bylo nejdříve rozpínající se římské impérium a germánské kmeny tlačící se na ně ze severu, později pak nástup křesťanství, přičemž každý z nich keltskou kulturu více či méně poznamenal a zanechal na ní stopy.

Z keltských území byly těmito vlivy nejméně dotčeny, vzhledem k relativní izolaci, britské a zvláště pak irské ostrovy. Tam si Keltové nejdéle si zachovali svou podstatu a své tradice [12], jejichž prvky přetrvaly smíšené s dalšími kulturami jiných národů, jenž přišly posléze, až do hlubokého středověku [18]

Vezmeme-li v úvahu pravdivost teorie, že Keltové (tedy keltské kmeny) mají společné předky, kteří přišli z jedné oblasti, kterou společně obývali, pak je jednoznačné, že by kultura, kterou rozvinuli postupovala dále na území, která zabírali a dále se rozvíjela svým způsobem daným pro tu kterou oblast v koordinaci s kulturou původního obyvatelstva, pak jistě dostaneme několik rozličných kulturních celků rozmístěných po Evropě, které však mají společný základ.

Pokud se ale zamyslíme nad jinou teorií, a to tou, že skupiny obývající tři hlavní oblasti (střed Pyrenejského poloostrova, alpská oblast a Irsko), které antičtí autoři považovali za keltské národy hovořící keltskými jazyky, měly různé kulturní zvyky, pak by na počátku, ještě před migracemi keltských kmenů, existovaly tři různé etnické skupiny (které se za keltské národy nepovažovaly), které ve skutečnosti nemusely mít společný jazyk (byť možná podobný, ale šlo by zpochybnit i jestli by se byla tato etnika schopna dorozumět), a tedy máme tři různé kulturní celky, které nemají žádný společný základ, alespoň do té doby než se keltské kmeny začaly na jejich území stěhovat a šířit tam svou kulturu.

Tyto teze lze určitým způsobem snad i spojit a prohlásit, že ona tři etnika (nebo dvě, pokud jedno z nich budeme skutečně za Kelty považovat) mohou být považována nikoli za Kelty, jak si je pro zjednodušení označili antičtí historici (kteří sami museli mít z různorodosti a množství kmenů žijících na sever od nich značných zmatek), ale za původní obyvatelstvo, se kterým keltské kmeny přicházející ze zaalpské oblasti splynulo a vdechlo jim své kulturní prvky.

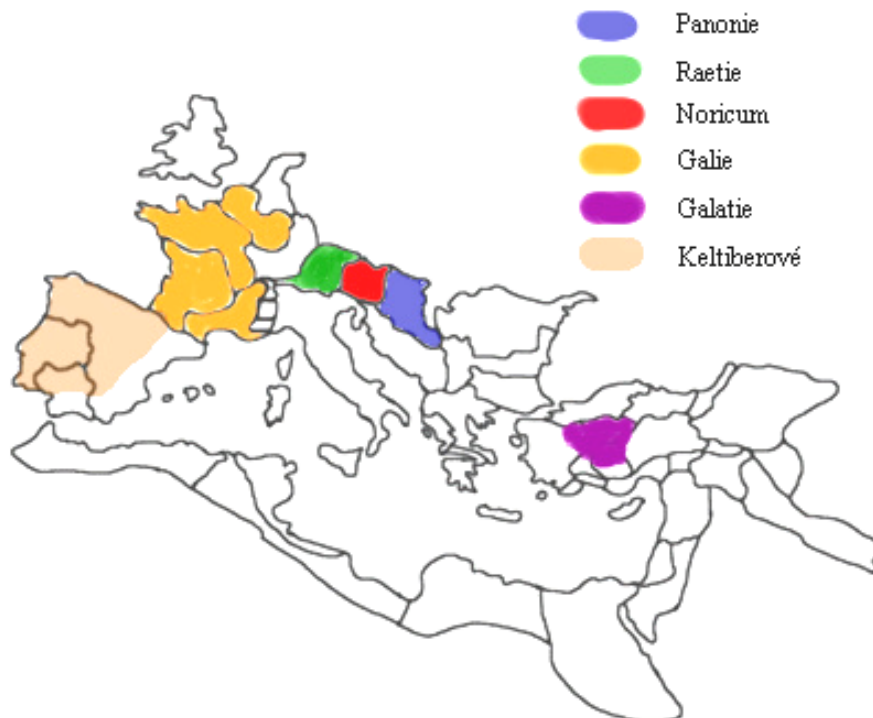
Následný vznik laténské kultury v oblasti dnešního Švýcarska (zaalpaská oblast) a přesuny obyvatelstva způsobily relativní kulturní sjednocení celé Evropy,

tedy alespoň v základních prvcích (prvky latéské kultury jsou shodné téměř po celé Evropě i na britských ostrovech).

Následující mapka pak znázorňuje rozmístění největších keltských “království”:

Noricum (většina Rakouska, část Slovinska, jihovýchodní cíp Bavorska), **Raetie** (střední a východní Švýcarsko, jižní Bavorsko, jihovýchod Bádenska-Württemberska, Lichtenštejnsko, Vorarlbersko, většina Tyrolska), **Panonie** (západní polovina Maďarska, Burgenland, část Vídeňské pánve v Rakousku, Srem v Srbsku, slovinské a chorvatské území mezi řekami Drávou a Sávou), **Galie** (Francie, Belgie, severní Itálie, západní Švýcarsko, části Nizozemska a Německa na levém břehu Rýna) (umístění převzata z <<http://cs.wikipedia.cz>>), **Galatie** (střední Turecko). Navíc pak přibližné umístění Keltiberů.

Mapku zde uvádím, pro lepší představu, neboť se v různých literaturách objevují pojmenování Keltů odvozená od těchto území (panonští, noričtí, galští Keltové apod.)

Obr. 2: Rozmístění keltských království [25]

Keltové po sobě nezanechali téměř žádné písemné památky. Součástí jejich kultury totiž bylo především ústní předávání tradicí a znalostí a učení se většiny věcí nazpaměť. Jak správně poznamenává Annalena Staudte-Lauber ve své knize Keltové, musíme se proto spoléhat pouze na archeologické nálezy a na písemné záznamy, které sepsali antičtí autoři a pozdější středověké spisy, což ovšem může být ošemetné, poněvadž představitelé jiných kultur si často vykládali jejich zvyky po svém a nahlíželi na ně mnohdy s velkým časovým odstupem třeba 100 nebo 200 let. [16]

II. POPISNÁ ČÁST

2. KELTSKÉ UMĚNÍ

Pouze velmi krátce bych se zmínila o umění keltského lidu, který byl extrémně zručný ve všech tehdejších formách ruční výroby.

Jak jsme si řekli v úvodu, keltská epocha se dělí na halštatskou a laténskou. Halštatské období je typické stylizovaným figurálním stylem, který se přenesl i do začátku laténského období. Rané laténské umění se tedy taktéž vyznačuje stylizovanou figurálností, běžně se používají zakřivené lidské tváře, napůl skryté, měnící se podle úhlu pohledu. Po technické stránce bylo zpracování kovů na vysoké úrovni, ozdobné předměty byly nejdříve vymodelovány z vosku a poté odlity z kovu, kov byl pak vyklepán na kožené podložce nebo do něj byly vyrývány ornamenty železným hrotem. Používání kružítek pro vytváření abstraktních vzorů bylo běžné a složitější tvary se vyrývaly nanečisto do dřeva nebo kosti. Později se do keltského umění přimísily středomořské prvky a začaly vznikat proplétané přírodní motivy, zejména proplétané šlahouny. Keramika nebyla v laténské době tak významným uměleckým odvětvím a nádoby tak byly spíše importovány ze Středomoří, převažovaly předměty z kovu. Tradičním motivem propletenců byla od 2. století př. Kr. hadovitá zvířata.

V raně křesťanské době dostalo keltské umění novou podobu. Začalo být používáno ke zdobení při přepisování křesťanských rukopisů tzv. iluminací. [9]

3. KELTSKÉ TRADICE aneb čemu věřili

V této kapitole se pokusím postihnout alespoň část učení, které tvořilo nedílnou součást života Keltů a ovlivňovalo jej.

3.1 Démoni a čarodějnice

Podle názorů některých vědců byli Keltové obeznámeni se zemským vyzařováním stejně jako s kosmickými procesy a zářením. Po zimním slunovratu podle nich prý vylézají ze země démoni (jak píše Ervín Hrych, symbolizující zemské záření) a ve vzduchu létají čarodějnice (podle Hrycha značí kosmické záření) a spatřovali nutnost se proti těmto vlivům bránit. [10]

Nejsilnější má být toto záření kolem zimního slunovratu, tedy kolem 22. prosince, který je astrologickým začátkem roku. Proti zemskému záření touto dobou vycpávali svá lůžka slámou, která je podle nich dokázala odclonit, obzvlášť s přidanými sušenými bylinkami, například mateřídouškou, a proti kosmickému záření, nebo oněm „čarodějnicím“, používali jmelí. [10] Jmelí prý totiž roste jen na místech, kde je toto záření nejsilnější a svůj hostitelský strom proti němu chrání. [15] Další, osobní způsob ochrany proti těmto „zlým duchům“ poskytovalo zlato, které prý zemské záření oslabuje. To prý byl důvod proč se nosily zlaté nákrčníky, tzv. torques. [10]

Jak všichni víme, kovy mají jisté magnetické vlastnosti a elektromagnetické pole země je také jasným faktem, o němž nikdo nepochybuje, vždyť právě tímto polem se řídí spousta zvířat, ať už ptáků nebo mořských živočichů při své migraci, a jak víme Keltové byli s přírodou velmi úzce provázáni, uměli jí naslouchat a právě pozorováním chování zvířat získávali cenné znalosti, takže na této tezi může být něco pravdy.

Při cestách lesem přišli na to, že existují místa, kde je porost řidší a kde se při chůzi rychleji unaví. Opět tento jev správně přisoudili zemskému záření, které je silnější například nad místy, kde se vyskytuje podzemní voda, nad jeskynními komplexy nebo nalezišti rudy. Tohoto prvku se využívá také při proutkaření, které sami Keltové také používali k vyhledávání takovýchto míst. Jinou nápovědu jim poskytovalo právě tažné ptactvo využívající tato místa se zvýšeným zářením k odpočinku a „dobití energie“ při svých cestách. [15] Nebo také pozorováním včel, které potřebují zemské záření k získávání jedu a proto se usazují na místech, kde je toto záření nejsilnější, mohli snadno zjistit, kterým místům se vyhýbat, neboť zemská

radiace narušuje přirozené elektromagnetické pole člověka a může přispívat ke vzniku některých nemocí. [10]

Ochranou proti tomuto záření jim pak byly listy kostivalu a pelyňku vložené v botách. [15]

3.2 Posvátné stromy

Keltové stromy uctívali jako živé bytosti, měli podle nich duši, ostatně tak jako všechno v přírodě, ne jenom člověk. Nejoblíbenějším stromem byl dub, který se stal posvátným stromem druidů. Stromy byly spojovány s bohy, jako jejich vtělení.

Na stromy věšeli ukořistěné zbraně nepřátel, někdy dokonce samotné zajaté nepřátele, což představovalo oběť bohům. [10]

Stromy měly takovou úctu, že pokud někdo nějaký poškodil nebo skácel, byl za to potrestán v závislosti na tom, o jaký druh stromu se jednalo (viz kap. 7. Písmo – Oghamová abeceda).

3.3 Kosmologie

Jak se můžeme dočíst u Caitlín Matthewsové, Keltové neměli žádný svůj mýtus o vzniku světa, tak jako většina jiných velkých národů, neměli totiž potřebu něco ohraničovat začátkem a koncem, protože existence světa i jich samotných nebyla fixně stanoveným časovým úsekem, ale spíš nekonečným cyklem. [12]

Ze stejného důvodu, jak tvrdí Caesar, byli Keltové ve zbytku tehdejšího světa známí jako obávaní, neohrožení válečníci, neboť se nebáli smrti, smrt pro ně nebyla koncem života, jen pokračování onoho cyklu. Věřili tedy ve znovuzrození. [3] Narozdíl od jiných pojetí reinkarnace ale věřili, že se člověk vždy vrátí znovu jako člověk, převtělování do zvířat nebo neživých věcí nebylo údajně součástí jejich konceptu. Jejich víra v posmrtný život se projevovala ve způsobu pohřbívání, kdy v raném období pohřbívali těla do země s věcmi, které by se zemřelému mohly hodit po smrti, tak jako to bylo zvykem například ve starém Egyptě. Později, od začátku našeho letopočtu se stalo běžným zpopelnění, předměty se i nadále pohřbívaly s popelem. [9]

V jejich pojetí existoval kromě našeho hmotného světa také svět nadpřirozena, který podle některých tradic náš svět překrývá jako závoj nebo podle jiných je jakousi vnitřní existencí země jejíž umístění se různí. V některých příbězích se dá nadpřirozený svět najít pod zemí, jindy zase za vodou. Každopádně tedy existuje souběžně s naším světem a Keltové se považovali se za přítomné v obou těchto světech. Domnívali se, že je snadné se mezi těmito dvěma světy pohybovat právě proto, že jsou si tak blízké. Tato blízkost byla rovněž příčinou různých rituálů, které měly chránit děti před náhodným zblouděním do světa nadpřirozena. Mezi tímto jiným světem a světem našim prý dokázali cestovat věštcí a získávat z něj vědomosti o věcech budoucích. Pocházely z něj podle tradice i různá zvířata, zejména ptáci a bílí jelen, jehož tradice přežila v názvech britských hospůdek „White Hart“ (bílý jelen). [9]

Nadpřirozený svět je spojován hlavně se ženami, které k němu mají blízko. Proto se mu také říkalo Země žen. [9] Existují i zvláštní místa, která jsou cosi jako brány nebo vstupní místa do nadpřirozeného světa. Těmi bývaly často různé pahorky, mohyly nebo hluboké jeskyně. Jiný svět je stále přítomný, ale ne vždy viditelný, objeví se jen pokud jsme otevřeni hlubokému vnímání. Dále podle keltské představy neplyne čas ve světě nadpřirozena stejně jako na našem světě, ale téměř stojí, člověk v něm nestárne, nýbrž někdy dokonce mládne. Taktéž v něm neexistují nemoci a utrpení. [9] Nejčastějším příbytkem nadpřirozených bytostí bývá kopec – *sidhe*. [12] Ten je rovněž popisován jako Vnitřní svět. Je znám ženami, které byly nazývány *bean-sidhe*, později vešly v povědomí jako *banshees*. Tyto ženy působí jako ochránkyně tradice nadpřirozeného světa. V pozdějších dobách se z těchto žen v tradicích stávaly čarodějnice nebo nadpřirozené bytosti, oplakávající mrtvé a oznamující smrt svým křikem. [13]

Nadpřirozený svět byl zdrojem moudrosti a místem, kde žijí bohové. Tohoto světa se dalo dosáhnout také plavbou lodí směrem na západ. Čím více na západ loď plula, tím blíže k nadpřirozenému světu byla. [12] V některých případech bývá spojován s odlehlými západními ostrovy, na západě zapadá slunce a proto je občas tento svět „na západě“ spojován i se smrtí. Tato představa se v určitých rysech podobá Egypťanům a jejich víře, že na západním břehu Nilu existuje vchod do podsvětí, kam se každý večer ztrácí slunce, v noci pluje podsvětím a ráno znovu vystoupí na opačném břehu, tedy na východě.

Podsvětí v keltském světě existovalo také, ale nebylo totožné s nadpřirozeným světem. Na rozdíl od většiny kultur peklo nebylo místem, kam odcházejí po smrti hříšné duše za trest, ale spíš místem střetávání lidí a podsvětních bohů. Typickým rysem keltského podsvětí je, že se neustále otáčí. Toto bývalo zobrazováno jako točící se věž. [12] Naopak společným prvkem keltského podsvětí a pojetí podsvětí jiných kultur je, že se nachází přímo pod zemí.

Nadpřirozenými bytostmi obývajícími svět nadpřirozena byli leprechauni a jiní skřítky a pohádkové bytosti [5], které jsou v dnešní době popularizovány i u nás prostřednictvím filmů a seriálů. V mnoha částech keltského světa byly ale nadpřirozené bytosti ztotožňovány s předky. Místa, kde se tyto nadpřirozené bytosti scházely byly pokládány za velmi nevhodné například ke stavbě domu nebo ke kácení posvátných stromů. [6]

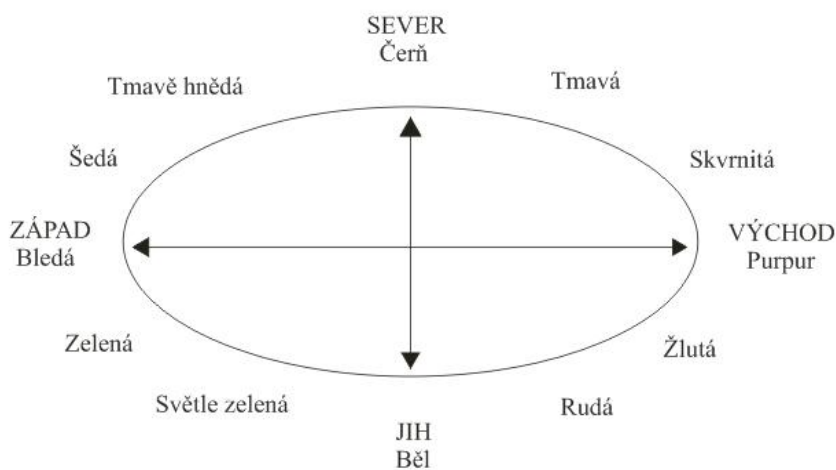
3.4 Směry

Světové strany hrály významnou roli, což se dá pochopit, když uvážíme nutnost navigace na moři a důležitost mořských proudů, přílivu a větrů, tím spíš, že každý projev přírody byl božím znamením.

Airts je tabulka směrů v které je každé světové straně přiřazen jeden vítr o určité barvě.

Každý ze směrů měl rovněž svůj živel: sever – země, jih – oheň, západ – voda a východ – vzduch. [9]

Obr. 3: Tabulka směrů – Airts [12]

Pro Kelty byl správný směr pohybu ten, který šel po směru hodinových ručiček, neboli směr jakým se otáčí slunce. Tento pohyb se nazývá *deosil* je soustředěním pozitivní energie, jeho opakem je potom *tuathal* pomocí kterého se soustřeďuje negativní energie. [21] Pozitivní směr se využíval i při různých rituálech například se pro ochranu nosil kolem dětí, domů a polí oheň po směru hodinových ručiček. [9] Směr doleva, tedy proti směru slunce měl přinášet smůlu a bylo nepřijatelné například míchat pokrmu směrem doleva. [13] Toto ovšem obecně platí jen v západním světě, na východě je tomu obráceně, například buddhismus považuje pohyb proti směru slunce za nositele štěstí a tradiční točení modlitebními mlýnky se provádí právě proti směru hodinových ručiček, což má věřícímu přinést štěstí.

3.5 Trojice a Devaterost

Dnešní víra, že trojka je smolné číslo a nebo že znamení chodí po třech může mít velmi pravděpodobně svůj původ u Keltů. Trojka a její násobek, tedy devítka, byly v keltské tradici posvátnými čísly. Skvělým důkazem toho jsou bohyně, které se vyskytují zásadně po třech, mají tři formy/podoby (obyčejně chápané jako panna, zralá žena a stařena – viz pozdější kapitola 4. Bohové a bohyně)

Jak předpokládá Caitlín Matthewsová, je také možné, že toto keltské vnímání devaterosti mimo jiné ovlivnilo jakým způsobem se modlí růženec: jednotlivá přání jsou vyslovována v sériích devíti denních invokací růžence, známým pod jménem „novéna“. [12]

I ústní tradice byla ovlivněna trojkou, pořekadla bývala uspořádána do trojic nebo do trojverší, kterým se říkalo triády. [13]

3.6 Hlava

Hlava byla pro Kelty posvátný objekt, neboť to byl zdroj moudrosti. Z tohoto důvodu bylo například zvykem sekat nepřátelům hlavy a vyrábět si z nich trofeje. Je znám postup, kdy se mozek vyndal z hlavy, smíchal s vápnem a uhnětla se z něj koule, kterou se vítězný válečník mohl chlubit. [12]

V hlavě rovněž podle jejich víry sídlila duše. Uťaté hlavy nepřátel jako trofeje měly velkou cenu, nebyly v mnoha případech pro Kelty vyvažitelné ani zlatem. Věšeli je na kopí ke svým domům pro chloubu okolí a hlavy obzvláště vysoce postavených nepřátel se napouštěly cedrovým olejem, aby vydržely a předávaly se pak v rodině a ještě další generace se tak mohly chlubit vítězstvími svých předků. [7]

Tento zvyk byl jedním z příčin, pro které antický svět považoval Kelty za barbarské.

Podle keltské tradice se v každém člověku nacházejí tři kotle. Prvním kotlem je Kotel zahřívání, nachází se v břiše a zahřívá lidské tělo a vyživuje ho. Druhý je Kotel volání, který se nachází na boku v srdci a chvějící se podle emocí. Při velkém smutku nebo radosti se může převrhnout. A třetím je Kotel vědění nacházející se v hlavě dnem vzhůru, je to sídlo duše a inspirace. [9]

Hlavy se taktéž používaly pro výzdobu vchodů do svatyní, vkládaly se do výklenků ve vchodových dveřích. Uchovávané hlavy byly užívány i při rituálech o svátku Samhain, později byly nahrazeny umělými hlavami vyráběnými z tuřínů nebo řepy – předchůdců dýňových luceren o Halloweenu. (viz 8.2 Samhain) [9]

4. BOHOVÉ A BOHYNĚ

Nemohu psát o světě Keltů a jejich tradicích a nezmínit se alespoň okrajově o těch nejvýznamnějších bozích, neboť v jejich životě hráli velkou roli. Bohům bylo obětováno pro jejich příznivé naklonění či jako poděkování při důležitých bitvách i po nich, při neúrodě nebo naopak za bohatou úrodu. Podobně jako v jiných starověkých kulturách, jejich víra prostupovala každodenním životem a byla součástí všeho, co dělali. Dnes není tak běžné, že by někdo takto intenzivním způsobem na západě prožíval svou víru a prostupovala jeho každodenním životem, ať už je jakéhokoli vyznání.

Pojetí bohů bylo u Keltů v mnohém jiné než u jiných starověkých národů, bohové neměli přesně ohraničené funkce, různá menší božstva byla uctívána na úrovni kmenů, které k nim mnohdy měly „domácký“ přístup v tom smyslu, že například některého boha považovali za otce celého kmene, zároveň ale existovali bohové, kteří byli uctíváni napříč všemi kmeny, tj. jak u galských Keltů, tak i u irských, britských,

velšských a i jinde v Evropě. Také je důležité si uvědomit, že Keltové na většině území nebyli původním obyvatelstvem, nýbrž přistěhovalci, a s původním obyvatelstvem byli konfrontováni. Pokud skupina lidí žije v určité oblasti po generace, je přirozené, že začne přebírat určité zvyky, takto i Keltové přebírali některé bohy od původních národů na daném území. Proto je možné se setkat s velkým množstvím bohů se stejným významem.

Rozvětvený panteon vzájemně příbuzných bohů a bohyň, jako tomu bylo například ve starém Egyptě, kde se počet božstev vyšplhal až někam k úctyhodnému číslu tisíc vzájemně příbuzensky propletených bohů (a je dost možné, že stále, ještě nevíme o všech), nebo v Řecku a Římě, kde byla situace velmi obdobná, v tradici Keltů, příliš nefiguruje, právě kvůli výše zmíněnému. Je těžké sjednotit jednu božskou rodinu a přiřadit jejím členům funkce a rozdělit rodinné vztahy, když máme takovou kmenovou rozmanitost.

Dalším podstatným rozdílem mezi božstvy Keltů a jiných antických národů, byl způsob vyobrazování, Římané své bohy zobrazovali v lidské podobě, což Keltům připadalo směšné, neboť bohové jsou všudypřítomní, berou na sebe různé podoby, existují ve všem. [3] Zejména v raném období tedy nebyli bohové zobrazováni, neměli konkrétní podobu, proto pokud se objevují vyobrazení, pocházejí spíše z pozdější římsko-keltské doby. [9]

Je sice pravda, že právě díky těmto rozdílům, jiným pomenováním na různých místech se počet božstev může vyšplhat na vcelku vysoké číslo, nebude ale ani zdaleka aspirovat na konkurenci pro výše zmíněné Egyptany.

O božstvech Keltů máme jistou představu zejména ze spisů římských autorů, hlavně Caesara, což je opět zavádějící, protože k pochopení keltských bohů si dopomáhali přirovnáváním ke svým vlastním božstvům, zčásti to bylo pochopitelné při propletenosti tehdejších kultur, ale dnešnímu pozorovateli to zadává důvod k obezřetnosti.

Pokusím se zde zmínit jen ty bohy, kteří byli známi na všech keltských územích nebo byli hojně uctíváni, musíme si však stále uvědomovat, že keltská božstva neměla

vyloženě specifické funkce, takže se nedají zařadit „do škatulek“. Významy, které zde uvádím jsou proto spíše přibližné.

4.1 Lugh (Velšsky Lleu)

Zaujímá ze všech bohů nejprominentnější místo, vládne vším uměním, což znamená, že není bohem jednoho konkrétního odvětví, nýbrž je nadán ve všech směrech, mezi které patřilo truhlářství, kovářství, hraní na harfu, boj, vypravěčství, léčitelství, kouzelnictví. [9] Byl také nazývaný Osvícený (The Shining One), neboť byl spojován se světlem a sluncem. Dal jméno mnoha městům napříč Evropou (Laon, Loudon nebo Lyon ve Francii, Leiden v Holandsku, Legnica v Polsku, Carlisle v Anglii nebo Lucca v Itálii ⁽¹⁾), což nám ukazuje, že byl opravdu uctíván po celé tehdejší keltské Evropě. Jeho svátkem je Lughnasad slavený na začátku srpna.

4.2 Bohyně matka (Velká matka)

Její jméno mělo na různých místech různé podoby (**Danu, Anu, Don, Dana, Modron**), přesto je to stále stejná bohyně – Země nebo také Příroda. Je hůře definovatelná než ostatní bohové, protože její původ spadá do mnohem starší doby. Jejím živlem je země.

Její všudypřítomnost vyjadřovali Keltové názvy míst, např. Prsy Anu. Podobně byly nazývány kopce a řeky i po jiných bohyních (Morrígan), neboť bohyně byly spjaty se zemí a s přírodou. [9]

Podle některých teorií, opírajících se o její jméno, mohou být některé velké východoevropské řeky pojmenovány po ní, konkrétně by se mohlo jednat o Don, Dněpr, Dněstr a Dunaj. Vzhledem k tomu, že keltské osídlení dosáhlo i do těchto míst, se tyto teorie jeví jako možné.

Její raná zobrazení vyjadřují trojitost, jedná se o trojitou postavu držící plodiny, které symbolizují hojnost země. Trojitost u bohyň byla běžnou záležitostí. Možností jejího pojetí je i koloběh života a smrti a střídání ročních období reprezentované trojitou podobou bohyně, jako panny, matky a stařeny. [9]

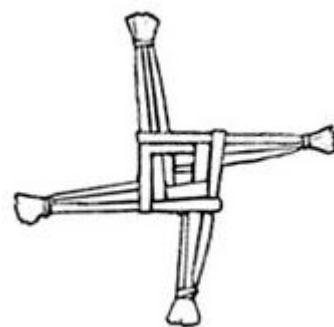
⁽¹⁾ Botheroyd, S.; Botheroyd, P. *Lexikon keltské mytologie*. (Praha: Ivo Železný, 1998), 221.

4.3 **Brigit (Irsky Brigantie)**

V keltské tradici nenajdeme bohyni lásky, zato spoustu bohyní moudrosti. Jednou z nich je právě Brigit, byla patronkou básníků, kovářů a léčitelů, a sama byla básníčkou a věštkyní. Jako mnoho jiných bohyní se vyskytuje ve třech různých ztělesněních. V určitém aspektu byla také spojena se zemědělstvím jako bohyně plodnosti a úrody. Pečovala o dobytek a o ženy při porodu, rovněž držela ochrannou ruku nad dětmi. [1] Byla spojována s ohněm a krby. Byla také bohyní plodnosti uctívanou na svátek Imbolc. [9]

Obr. 4: Brigitin kříž [27]

Mezi Brigitiny atributy patřil také oheň, byla spojována se sluncem, jejím slunečním symbolem byla svastika [1], tradičně vyráběná ze slámy (později zneužitá nacisty, a proto vepsaná do povědomí lidí v ne příliš dobrém světle), kterou později při příchodu křesťanství převzala svatá Brigit jako „kříž sv. Brigit“. Tento symbol se u Keltů rovněž nazýval kříž hmoty a značí taktéž čtyři živly odpovídající čtyřem světovým stranám. Byl rozšířen po celém antickém světě. [9]

Její kult byl tak silný, že ho tedy ani křesťanství nedokázalo vymazat z paměti lidí a přetrval snad nejdéle ze všech kultů keltských bohyň, protože svatá Brigit (Brigid, někdy též Bride), kterou z ní křesťané udělali, nese určité prvky původní bohyně. Aspekt ohně byl přeměněn na aspekt světla a jako s takovým setrvala spojena se dnem 1. února, původním svátkem Imbolc, později Hromnicemi. Spojnicí mezi pohanskou Brigit a křesťanskou Brigit je její označení za Kristovu pěstounku a porodní bábu Marie. Měla požehnat Kristovi třemi kapkami vody, proto je později svatá Brigit také spojována se studnami a prameny. Jako patronce žen jí bývá připisován vynález poplašné píšťaly na ochranu pro ženy. [9]

4.4 **Cernunnos**

Je znám po celém keltském území. Jeho původní keltské jméno ale není známé, pojmenování Cernunnos pochází od Římanů a znamená „Rohatý“, neboť byl zobrazován

s jeleními parohy. [26] Jelen byl považován za moudré zvíře a obětování jelena zemřelému za garanci věčného života. [7]

Obr. 5: Cernunnos s jeleními parohy a torques v pravé ruce [26]

Cernunnos reprezentoval mužský aspekt přírody, byl pánem lesů a zvířat a ochráncem stromů, spojován byl, tak jako Brigit, s plodností. Bývá obklopen divokou zvěří. Z jeho vzhledu se později během křesťanství vyvinul obraz pro ďábla. [9]

4.5 Morrigan (Morrigu)

Rovněž známá po celém keltském území, byla uctívána jako bohyně války a smrti, podle Keltů se vznášela nad bojištěm v podobě havrana nebo vrány, což symbolizovalo brzkou krvavou porážku. [28] Může také vyvolávat zlé sny tím, že se posadí spícímu na prsa. [1] Bývá rovněž zobrazována ve třech podobách, jako dívka, žena a babice. Měla tedy také tři podoby, a to jako bohyně sexuality, války a smrti. Uměla v boji podněcovat jednu stranu proti druhé. Mohla se proměnit na „pradlenu u brodu“, znamení blízké smrti vojáka, který jí uvidí prát zakrvácené šaty. Zobrazována byla jako rusovlasá ohnivá žena. [9]

4.6 Cailleach

Také nazývaná Stařena se závojem, Šedá nebo Modrá čarodějka, Spirálová baba, Černá Annis a Čarodějnice z Beare, ve Walesu pak Gwrach. Je jednou z nejstarších bohyní, je pravděpodobné, že je i původní bohyní Británie a Irska, kterou Keltové přejali [12]. Její označení Spirálová baba nám může naznačit, že se jedná o velmi starou bohyni, protože spirála je jedním z nejstarších mystických symbolů (její nejstarší zobrazení pocházejí už z doby před 25 000 lety [14]). Měla mít moc nad počasím a ročními obdobími. V původním kontextu byla bohyní hor, ale jako na takovou bylo na ni v keltské tradici zapomenuto. Má určité společné rysy s Ceridwen (obě hlídají kotel, do kterého se házejí hrdinové pro uzdravení a posílení) [12]. Říkalo

se, že se každý rok 30. dubna na svátek Beltaine změní v kámen a na Samhain, tedy 31. října se znovu zrodí [28], z tohoto pohledu reprezentuje znovuzrození.

4.7 *Dagda*

Další významný bůh, který měl mít velkou moc a dobrý charakter. Jeho moc byla spojována s jeho všestranným nadáním. Byl mocným čarodějem, ochráncem kouzelné harfy a strážcem kotle hojnosti, který mohl oživit zemřelé válečníky. Měl velký apetit k jídlu. Jeho partnerkou byla bohyně Morrígan. Jejich každoroční spojení o svátku Samhain zajišťovalo bohatou úrodu na nadcházející rok. Byl zobrazován v velkém kyjem symbolizujícím mužnost a plodnost, který musel být převážen s pomocí kol. Postupně byl nahrazen bohem Lughem. [9]

4.8 *Taranis, Teutates, Esus*

4.8.1 Taranis

Byl bohem nebe a hromu, jeho znaky byly kůň s lidskou hlavou, ohnivé kolo, orel a stylizované oko. [16] Je s ním spojen obřad kola, proto bývá znázorňován s tzv. Taranisovým kolem. Toto kolo má vyjadřovat sluneční kalendář.

Obr. 6: Taranisovo vyobrazení [30]

Obr. 7: Taranisovo kolo [29]

Základní varianta - rovnoramenný kříž uvnitř kruhu (dost možná nejstarší magický symbol vůbec), vyznačuje slunovraty (tato zjednodušená varianta je v severských zemích známá jako Odinův kříž). [29]

Rozšířená varianta – znázorněny jsou kromě slunovratů i rovnodennosti.

4.8.2 Teutates (Toutatis)

Chránil kmeny v době válek i v dobách míru. Doprovod mu dělal býk s rohy ve tvaru dvojitého „S“. [16] Jeho jméno se překládá jako Otec lidí nebo Bůh kmene. [28]

4.8.3 Esus

Měl na starosti bohatství a válku. Byl zobrazován s dvěma tvářemi, vousatou maskou nebo hlavou s jeleníma ušima. Stejně jako Teuta ho často doprovází kanec. [16]

Tito tři byli sice uctíváni hlavně v Galii, ale zmiňují je proto, že jsou původními bohy Keltů, tedy nebyli zakomponováni do keltské víry od jiných národů.

Zajímavostí kolem nich je způsob obětování, které se ke každému vztahovalo. Taranisovi se prý obětovalo upálením v dřevěných klecích (obětování ohněm), Teutatovi se obětovalo utopením ponořením do kádí (oběť vodou) a oběti na počest Esuse se prý prováděly pomocí k zemi nakloněných stromů, které měly k nim přivázanou oběť roztrhnout (oběť vzduchem). [16] [10]

4.9 **Epona**

Keltská bohyně, kterou ovšem převzali i Římané. Byla oblíbená po celém keltském území, tedy po celé Evropě. Pod její ochranu spadala veškerá jízdní i tažná zvířata, jezdci, vozkové a každý, kdo se kolem těchto zvířat pohyboval. Bývá zobrazována v sedě na koni. [1] [16] V našich zemích se prý Eponě říkalo Kotys. [31] Bývá také brána jako bohyně plodnosti a zobrazována s rohem hojnosti.

4.10 **Matres**

Společné všem keltským kmenům bylo uctívání bohyň matek tzv. Matres, také **Matrae, Matrones** (ačkoli dnes označení „matrona“ nabylo spíše hanlivých rozměrů). Byly uctívány rodinami nebo celými osadami v poněkud rodinném duchu. Většinou bývají zobrazovány ve třech podobách, což, jak už víme, bylo pro bohyně keltského světa velmi typické. Může vypadat jako vdaná žena s čepcem, ale i jako svobodná prostovlasá žena. Často drží v ruce klasy, květiny nebo plody. Další variantou je

podoba matky s kojencem. [16] Všechny tyto atributy napovídají, že jejich doménami byla plodnost a život.

Mezi další oblíbené bohy patřil **Belen**, který byl pravděpodobně bohem ohně nebo slunce. Byl mu zasvěcen svátek Beltaine, kdy se zapalují očistné ohně mezi nimiž se žene dobytek před znovu vypuštěním na pastviny, nebo **Rosmerta**, bohyně nadbytku.

4.11 Místa uctívání

Co se míst uctívání týče, v rané keltské kultuře neexistovaly chrámy nebo svatyně, neboť příroda sama byla jednou velkou svatyní. Keltové ale věřili, že existuje něco jako posvátný střed země, místo, které nebylo geografickým středem země, ale nějakým mystickým centrem. Jak se dozvídáme od Matthewsové, Britové považovali za takovéto přirozené shromaždiště s dávnou tradicí Salisburskou pláň obklopenou posvátnými mohylami. Tím se dostáváme ke Stonehenge, asi nejslavnějšímu kamennému seskupení na světě. Kameny tvořící Stonehenge byly prý přeneseny z Presilis ve Walesu. Což by znamenalo, že bylo přesunuto dřívejší posvátné centrum. Podle mytologické tradice byl odvěkým středem Británie Oxford. [12]

O tom, že existuje sféra nadpřirozena a jak funguje s našim hmotným světem jsme si už také řekli. Vzhledem k tomu, že bohové z nadpřirozeného světa pocházejí a tyto dva světy se překrývají, není možné bohy najít jen na jednom místě. Tak jako ale existují styčné body mezi našim světem a světem nadpřirozena, tak jsou místa, kde je komunikace s bohy snazší. Obřady se tedy konaly v těchto místech ve volné přírodě, kde byl člověk součástí všeho kolem.

Chrámy se začaly stavět až pod Římským vlivem a to zejména v jižním Německu a v Galii.

V severní Galii a v Británii se později rovněž objevují svatyně, ovšem pouze dřevěné, většinou obdélníkové nebo kruhové, obklopené obdélníkovou ohradou a příkopem na obětní předměty. Časem mohly být některé dřevěné svatyně nahrazovány kamennými. [9]

5. KELTSKÁ SPOLEČNOST

Popis Keltů, jejich vzhledu, zvyků, způsobů chování, jejich povahy nám poskytli antičtí autoři, i když jejich pohled nebyl zcela nezaujatý. Podstata ale vesměs zůstává pravdivá, i když třeba zveličená nebo malinko přikořeněná.

Podívejme se tedy nejdříve, co o Keltech psali antičtí dějepisci.

5.1 Vzhled

Keltové jsou popisováni jako vysocí lidé světlé pleti, většinou s modrými očima a zrzavými (někteří autoři zase uvádějí blond) vlasy, které si tužili sádrovým roztokem. [15] Muži nosili hustý knír zakrývaljící ústa. [4] Oblékali se do barevných košil s výšivkami, kalhot, kterým říkali *braces* a barevných plášťů, v létě vyráběných z tenké látky, v zimě ze silné. [15] Rádi se zdobili zlatými šperky, a to jak ženy tak i muži. Nosili těžké zlaté nákrčníky *torques*, které měly být známkou aristokracie, náramky na zápěstích a pažích, ale i drahé prsteny. Pláště si spínali zdobenými brožemi. Zejména bohaté ženy pak nosily zdobené spony do vlasů, náramky, korále a náušnice, se kterými byly i pohřbívány. [9]

5.2 Povaha

Nejvíce se o nich psalo jako o statečných, bojechtivých lidech a opilcích, kteří jsou velmi otevření homosexualitě. Na rozdíl od Římanů, od kterých bylo dováženo (a kteří ho rádi pili ředěné vodou), pili víno neředěné, což tehdejší autorům zadávalo důvod k označení Keltů za nezřízené pijáky. Povahovým rysům pak měla dominovat statečnost, upřímnost, čest a smysl pro právo, ale zároveň prchlivost a vznětlivost, kdy i při malé zámince bez rozmyslu vyprovokovali boj. „Zdobila“ je pak i ješitnost a dětinská vychloubačnost, které je činily nesnesitelnými v případech výhry a zcela zdrcenými v případy porážky (Strabón). Aristoteles pak píše, že Keltové své novorozené děti koupali ve studených řekách a málo je oblékali, aby je tím zocelili. Rovněž se zmiňuje, že nesmějí ztloustnout nebo mít břicho, mladíci jsou prý trestáni, pokud jim břicho visí přes opasek. [4] Žili ze dne na den a momentální nálady ovládaly jejich život. Dali by se popsat jako lehkovážní, horkokrevní, dychtiví po dobrodružství. Do boje šli vždy s velkým nasazením až vervou, v zápalu boje ze sebe strhávali oděv a bojovali nazí, pouze s *torques* na krku, nepřítelům uřezávali

hlavy a zavěšovali je na svá obydlí. Byli výborní stratégové. [15] Lstivé vojenské manévrování jim ale mělo být cizí. Spoléhali většinou na přímý zběsilý útok, který pokud jim nevyšel, často prchli nebo si dokonce vzali život. Pro jejich otevřenost a vznětlivost se kterou se bez plánu naženou do bitvy je Římané považovali za snadno přelstitelné. Rovněž jim římsí autoři přiřkli nedostatek disciplíny, organizovanosti a vytrvalosti, kterými Římané naopak oplývali. [9]

Tyto rysy jim vtiskli antičtí autoři, zejména Caesar, který je mohl z politických a propagandistických důvodů zkreslit nebo pro rozdíl v povahách obou kultur špatně pochopit, proto je třeba tento popis brát s nadhledem. Strhávání oblečení bylo fenoménech, který by neměl být generalizován na všechny Kelty a můžeme se dnes, dočíst, že důvodem nebyl válečnický běs, ale spíše to byl výraz jejich náboženství.

5.3 Jazyky

O tom, že antičtí obyvatelé shrnovali skupiny etnik žijících na sever a severozápad od nich jako Kelty už jsme si řekli, že tak činili na základě podobnosti jazyka rovněž víme. Taktéž už jsme poznamenali, že keltský jazyk nebyl jednou souhrnnou řečí, ale regionální a kmenovou záležitostí rozdělovanou dialekty. Tedy všechny kmeny nemluvily naprosto totožnou řečí.

Jazykovědci keltské jazyky dělí na dvě skupiny, do kterých pak patří konkrétní jazyky:

Goidelská skupina (Q-keltština) – irština, manština, gaelština

Britonská skupina (P-keltština) – velština, kornština, bretonština

Domnívají se, že původně byly keltské jazyky jednotné (teorie stěhování Keltů z jednoho místa a následného rozdělení podle oblastí usazování by toto podporovala) a diferencovat se začaly v období před 1. tisíciletím před Kristem přičemž goidelská skupina je starší než skupina britonská, která je její v určitých gramatických jevech zjednodušenou verzí. Pojmenování Q-keltština a P-keltština pak pramení z faktu, že britonská skupina mění Qu v P. Indoevropský foném *qu* (*kw*), který je v goidelských jazycích později vyjádřen *c* (vždy tvrdé), je v britonských jazycích nahrazen *p*. [7]

5.4 Kmeny

Jak jsme si už řekli, tak Keltové netvořili jeden národ ohraničený územím, jednalo se o spoustu kmenů, některých větších, jiných menších, rozmístěných po Evropě a Velké Británii. Některé kmeny se identifikovali s určitým zvířetem, které se stalo jeho totemem a to dalo posléze kmenu název. Výběr takového zvířete byl přirozený, jednalo se buď o zvíře, které se v dané lokalitě hojně nacházelo nebo o zvíře oblíbené pro jeho vlastnosti. [9] Pro představu zde uvedu abecední výčet s přibližným umístěním toho kterého kmene (výčet kmenů není kompletní).

5.4.1 Velká Británie

- **Atrebátové** - 2 větve: francouzská a britská, obě větve žily nezávisle na sobě a udržovaly mezi sebou styky. Francouzská linie pak z Galie od táhla a usadila se na území jihovýchodní Anglie
- **Brigantové** - území v jižní Anglii
- **Catuvellauni** - povodí řeky Temže na území Anglie
- **Cornoviové** – jihozápad Anglie a Wales
- **Corieltauové** - sever Anglie
- **Deceanglové** - území dnešního Walesu
- **Dobunové** - území kolem dnešního města Gloucester v Anglii
- **Durotrigové** - jihozápadní Anglie
- **Icenové** - východní Anglie; manželka jejich posledního krále Prasutagose - Boudicca, vyvolala roku 61 n. l. největší povstání proti Římanům v Anglii; líčena jako statná žena s dlouhými rudými vlasy, prý bojovala lépe než muži, po porážce se otrávila
- **Piktové** - území severní Anglie a ve Skotsku, pojmenování Římany - Picti = pomalovaní lidé
- **Pretani** - Podle některých archeologů byli tzv. protokeltským kmenem mluvícím některým z goidelských jazyků. Do Anglie měli přijít již v 8. století př. n. l. a mohli být prapředky kmene Brittonů
- **Regniové** - území jižní Anglie
- **Silurové** - sousedství Dobunů v Anglii
- **Trinovantiové** - opevnění na území dnešního Londýna (tehdy Lud-dun)

5.4.2 Zbytek Evropy

- **Aeduové** – francouzská Galie (sever)
- **Aegoságové**
Allobrogové - území jižní Francie, centrem oppidum Vienna (dnes francouzské město Vienne)
- **Ambarrové** - část kmene ve Francii (severně od toku řeky Rhony)
- **Ambiánové** - území kolem dnešního francouzského města Amiens
- **Ambibariové** - břehy dnešní Normandie
- **Anamariové** - severní Itálie
- **Arevakové** - území dnešního Španělska
- **Arvernové** - jeden z nejmocnějších keltských kmenů žijících na území dnešní Francie, pocházel z něj nejslavnější keltský vojevůdce Vercingetorix
- **Aulerkové** - Keltové z Galie
- **Bastarnové** - mezikmenový svaz, primárně patrně keltský, později do svých řad přijaly i Dáky
- **Bellovakové** - poblíž dnešních belgicko-francouzských hranic mezi řekami Seina a Somme
- **Belgové** - souhrnné jméno pro konfederaci kmenů žijící na území dnešní Belgie a Francie (Caesar je ale od Keltů po jazykové a kulturní stránce odlišoval – žili blízko germánského území – postupná germanizace [4]); patřili sem i Reimové (Francie - založili např. město Remeš), Nerviové, Aduatukové, Treverové
- **Bójové** - původ - dnešní Francie, později území jižního Německa, Čech, Maďarska a Slovenska; dnešní Pasov (Bavorsko) - pevnost Boiodurum - pevnost Bójů; pravděpodobně založili na severu Itálie město Bologna
- **Cenomani** - severní Itálie
- **Eburonové** - belgická Galie v okolí dnešního města Liege (Lutych)
- **Elusatové** - francouzská Galie
- **Eraviskové** - severozápadní Maďarsko, oppidum na území dnešní Budapešti
- **Gaesatové** - pravděpodobně spíše společenství Keltů – žoldáků, v bitvách bojovali naprosto nazí krom přileb a nákrčníků
- **Haeduové** - nejpočetnější a nejmocnější kmen z Galie; hlavním městem oppidum Bibracte
- **Helvetiové** – dnešní Švýcarsko

- **Hercuniatové** - území dnešního Maďarska pod kmenem Eravisků; centrem oppidum v místě dnes zvaném Szalacska
- **Insubrové** - Galie okolí dnešních měst Miláno a Cremona
- **Kabarové** - podle některých odborníků nejvýchodnější Keltové - území mezi Dněprem a Dněsrtem - město Zalesčiki (Ukrajina), pozůstatky oppida (pravděpodobně Camodunum)
- **Kandurkové** - střední tok řeky Lot (Francie)
- **Kantiové** – Galie
- **Karnutové** – Galie (území mezi Seinou a Loirou)
- **Lepontiové** - keltsko-italický kmen, okolí jezer Lago Maggiore a Lago di Orta v severní Itálii
- **Lusitánové** - mezikmenové společenství Keltů a Iberů, území dnešního Španělska a Portugalska
- **Parisiové** - území dnešní Paříže
- **Salyové** - pravděpodobně keltsko-ligurský kmen, jižní Francie
- **Sekvani** - francouzská Galie, oppidum Lugdunum (dnešní Lyon)
- **Senoni** - území poblíž dnešního města Senigallia (Itálie poblíž Ancony); část z kmene zůstala v Galii (území mezi Seinou a Loirou) - oppidum Agedinkum (poblíž města Sens - Francie)
- **Skordiskové** - území Srbska v oblasti kolem dnešního Bělehradu; v době největšího rozmachu - území téměř celého Srbska, velká část Chorvatska a severozápadního Bulharska
- **Suessiónové** - součást konfederace Belgů, území poblíž belgicko - francouzských hranic
- **Tektoságové** - původ - pravděpodobně území dnešní Francie, sídla také v severní Itálii a Galatii (Turecko); oppidum v Galii - Tolosa (dnes Toulouse)
- **Tevriskové** - Zakarpatská Ukrajina, centrem oppidum na místě dnešního Mukačeva
- **Treverové** - okolí dnešního města Trevír (jihozápadní Německo), francouzská Galie mezi Seinou a Loirou
- **Tolistobójové** - jeden ze tří kmenů, které založili Galatii; sídlo - horní tok řeky Sangarios – Sakarya (severozápadní Turecko)
- **Trokmiové** - druhý z kmenů, které založili Galatii (centrální Turecko)

- **Turonové** - Galie - povodí řeky Loire, oppidum na místě dnešního francouzského města Tours
- **Venetové** – Armorika (oblast mezi Seinou a Loirou ve Francii, dnešní dolní Normandie) při pobřeží Atlantiku
- **Vindelikové** - území dnešního Bavorska
- **Vokonciové** - povodí řek Durance a Isere ve Francii
- **Volkové** - původně jeden velký kmen, který se na přelomu 4. a 3. století rozdělil na Volky-Tektoságy a na Volky-Areokomity (oppidum Nemausus, dnes francouzské město Nimes) [32]

5.5 *Rozdělení společnosti*

Základem keltské společnosti byla rodina a rod. V Irsku a Galii mohl mít muž více manželek, ovšem pouze jedna byla hlavní a ostatní měli různé postavení od vedlejší manželky téměř až k otrokyni. Později, na konci laténské doby se sice ještě formálně mnohoženství tolerovalo, ale z praktického života takřka vymizelo. Hlavou rodiny byl otec, ale postavení ženy ve společnosti bylo rovněž významné a ženy pobíraly velkou úctu. [8] Byly s muži rovnoprávné, měly majetková práva, mohly mít své profese, dědit, stát se druidy, bojovat v bitvách (viz 6.4 Další tradice) [9] Mužům se prý rovnaly udatností i odvahou. Manželé byli společnými vlastníky majetku a po smrti jednoho druhý dědil. [8] Rovnoprávnost žen s muži paradoxně připadala antickým autorům jako barbarská a necivilizovaná, například faktem, že hlavou rodiny mohla být žena. V pozdějších dobách byla práva žen omezena, ale nadále byly drženy v úctě a ženy válečnice byly nadále součástí společnosti. [9] Ženy v čele bitev nebyly nijak výjimečným jevem.

Keltové sami se neidentifikovali jako národ, příslušnost k tak velkému celku pro ně nebyla podstatná. [3] To může být jedním z důvodů, že často bojovali v cizích armádách, jako žoldnéři, mnohdy i proti sobě samým (i když třeba jiným kmenům), národní hrdost a sounáležitost patrně příliš nepocíťovali. Můžeme se ovšem také dočíst ze spisů Caesara nebo Polybia, že žoldnéři se stávali ti, jenž doma prohráli nějaký spor a byli proto vyhnáni. [3] Můžeme se tedy ptát, jestli fakt, že opouštěli svá území, aby bojovali po boku jiných národů byl opravdu zapříčiněn nedostatkem či absencí národní uvědomělosti nebo prostě jenom neměli na výběr. Možné jsou

samozřejmě obě varianty. Zcela jistě se nevyklučují a tak je možné, že šlo o kombinaci obou.

Nejvyšší společenskou jednotkou byl tedy kmen, který měl mít společné rodové předky. Nebylo ovšem nic neobvyklého, že se část kmene oddělila a připojila se k jinému, protože je známo, že se Keltové rádi stěhovali. [8]

V začátcích nebyla keltská společnost rozdělena na to, co bychom dnes nazvali třídami, postupem času se ovšem vytvářely předpoklady pro dělení společnosti a vydělovali se blíže specifické role. Existují však velké rozdíly mezi středoevropským, galským a ostrovním vývojem. [8]

Ačkoli se v pozdějších dobách v některých kmenech (Arverni, Haeduové, Helvetiové) upouštělo od instituce králů, patrně v důsledku římského vlivu, zůstává tento druh vedení nejtypičtějším pro keltské kmeny. Král byl volen z příbuzných předchozího krále, nemusel to tedy být nutně syn předešlého panovníka. [8]

Caitlín Matthewsová rozděluje královský dvůr na deset hodnostářů, z nichž každý patřil k nejváženějším představitelům kmene.

- Princ – společník krále
- Druid – nabízí oběti a za pomoci svých zkušeností a kouzel předpovídá zemi dobré i zlé
- Lékař – uzdravuje krále, královnu a ostatní příslušníky jeho domácnosti
- Filé – komponuje satirické skladby či chvalořeči na každého podle jeho skutků
- Seancha – uchovává rodokmen, historii a činy šlechty generace za generací
- Hudebník – oblažuje krále hudbou
- Tři další + skupina pomocníků ⁽²⁾

Podobné dělení, s tím, že všechny vrstvy jsou tvořeny nižšími druidy (ovates, vatové) specializovanými na určité oblasti, vypadá následovně:

- sencha – vypravěč pohádek
- sciellagové – vypravěči eposů a mýtů, tvořili báje a básně

⁽²⁾ Matthewsová, C. *Keltské duchovní tradice*. (Praha : Alternativa, 1996), 55.

- kruitirové – hráči na harfu
- kainteové – mistři magického zpěvu
- bitemové (u Matthewsové brehoni) – soudci a zákonodárci
- faithové – věštcí
- deogbairové – znalci jedů a drog
- liaigeové – lékaři [10]

Některé ze skupin bych rozebrala podrobněji, zejména druidy, o kterých máme pravděpodobně všichni poněkud zkreslené představy, a dále pak básníky, neboť tyto dvě skupiny představovaly ty z nejdůležitějších složek společnosti a těšili se velké úctě. Začnu ale od shora, tedy králem.

5.6 Král

Král, nebo možná spíše náčelník kmene, zaujímal ve společnosti zvláštní postavení. Byl někde mezi bohem a člověkem, věřilo se, že pokud král nedostojí svým závazkům vůči Bohyni země, spiknou se proti němu živly, což naznačuje, že propojení krále s jeho zemí bylo velmi úzké. Podle tradice král měl pojmout za ženu bohyni nebo kněžku královského původu, která má v rukou suverenitu země a tímto se symbolicky se svou zemí oženit. [12] Důležitost bohyně ve vládě krále naznačuje i fakt, že ženy obecně se těšily velké úctě, neboť byly spjaty s bohyní. Proto, podle legend, pokud král nezacházel s královnou dobře vedlo to ke zkáze jeho země. [9]

Dalším znakem provázanosti krále se zemí bylo tzv. právo první noci, které znamenalo, že král strávil noc s každou pannou ještě dříve než se provdala.

Podle mýtů král prý nesměl zůstat ve svém úřadu pokud byl zmrzačen nebo jinak znetvořen na zdraví. Král měl být odrazem zdraví země. Pokud by byl nemocen král, mohla být nemocná i země, z toho důvodu musel abdikovat pokud churavěl. [9]

Král však nebyl panovníkem v dnešním slova smyslu, nebyl hlavou monarchie, nebyla to funkce dědičná. Král byl osobou, kterou si zvolil kmen nebo několik kmenů. Byl spíše jakýmsi vedoucím svých lidí, kterým sloužil. Pokud tedy kmeny nebyly spokojeny, mohl být král ze své funkce sesazen. [15]

Další tradice říká, že o tom, kdo se stane dalším králem rozhoduje Bohyně svrchovanosti, která se zjevuje uchazeči o trůn v podobě ohyzdné stařeny.

Král byl tak posvátnou a významnou osobou, že bývalo zvykem, že ani sám nechodil do boje. Nebylo vhodné, aby riskoval svůj život, na němž závisí osud země. Proto za něho nastupoval vojenský náčelník. [12]

Jako je tomu i dnes, všichni králové mají své korunovační klenoty, v dnešní době si pod tímto pojmem představíme se samozřejmostí korunu, žezlo a jablko.

I keltští králové měli předměty, které jim měly být svěřovány jako symboly moci, které byl vládce povinen chránit. Nemusí být jen náhoda, že mezi dnešními typickými symboly moci panovníků je právě jablko, ačkoli je obecně známo, že v pozdějších dobách má jeho kulatost symbolizovat svět a vládu křesťanského panovníka nad ním, neboť se na jablku běžně tyčí křesťanský kříž. Není ale možno vidět souvislost mezi keltským světem a tímto královským symbolem? Keltské královské „klenoty“ měly být uchovávány v nadpřirozeném světě, jak víme nadpřirozený svět mělo být možno dosáhnout plavbou lodí na západ, západním směrem se měl nacházet i posvátný ostrov Avalon, rovněž známý jako ostrov jablek. Bylo by tedy snad možné spojovat původ jednoho z tradičních symbolů královské moci z pověstmi keltského světa.

5.7 Druidové

Slovo druid prý vzniklo od názvu dubu (dub: v galštině dervo, v irštině daur, ve velštině derw [12]), neboť měli mít pod svou ochranou posvátné dubové háje. [8] Zajímavé je, že podobně znějící slovo „derviš“ se vyskytuje i v arabštině a rovněž se jedná o muže se zvláštními schopnostmi žijícími mystickým životem.

Podle kontinentální tradice vzniklo keltské druidství v Británii, což je podporováno faktem, že galští druidové se na ostrovy jezdili učit svému řemeslu, jak se dočítáme. Irský druidismus se vyvíjel po vlastní linii, a nebyl ovlivněn britskými ani kontinentálními vlivy. [12] Podle některých vědců druidové nebyli původně součástí keltského „národa“ ale že to byla vrstva učenců ze západu (je možné, že tedy z Británie), která se později ke Keltům přidala. Tito proto-druidové jsou některými považováni za stavitele megalitických kamenných kruhů. [9] Pokud uvážíme, že se

budoucí druidové jezdili učit svému řemeslu do Británie, i když tam měli být Keltové přistěhovalci, pak by tato teorie dávala velký smysl.

Později během římské invaze se mnohé změnilo. V jejich začátcích se ještě druidismu vcelku vedlo [8], za císaře Augusta byli druidové ještě tolerováni ačkoli se nemohli stát římskými občany [15], s postupem času ovšem začalo druidství upadat, když se druidové začali bránit romanizaci a Římané začali tuto vrstvu potlačovat až byla nakonec druidská praxe v Británii zakázána kolem 1. století n. l. [8] Římský císař Tiberius je nechával krutě pronásledovat a Claudius je vyhnal. [15] Druidové pak před perzekucí utíkali zejména do Irska nebo na sever za Hadriánovu zeď. To jsou důvody, proč je dnes o druidismu tak málo známo, společně s faktem, že tato tradice byla předávána ústně, takže v podstatě nejsou záznamy, z kterých by se dalo čerpat.

Nejdéle se druidství udrželo právě v Irsku, kde začalo ustupovat do pozadí až s nástupem křesťanství. [33]

I přes zmíněný nedostatek zdrojů můžeme ovšem říci, že druidové byli velmi vážená skupina nadaných lidí, kteří se uplatňovali v širokém spektru činností. Byli úzce spjatí s přírodou a jejich vědomosti z nich dělaly prostředníky mezi nadpřirozeným světem a světem lidí. [12]

Byli živoucí paměť, znali a dále předávali náboženské a kulturní tradice. Aby se někdo mohl stát druidem, musel se dlouhá léta učit – prý až dvacet let. [16]

To, co si většina lidí představí pod pojmem druid, je něco jako kněží, což je ovšem pravda jen částečně, ve skutečnosti pokrývali mnohem širší oblast, učili se spoustě jiných dovedností. Studovali různé obory, jako astrologii, kosmologii, psychologii, teologii atd., ovšem jejich znalosti nikdy nebyly jen teoretického charakteru, nýbrž byly vždy využitelné pro praxi (např. určení správné doby k jarnímu osevu) a někteří z nich byli potom dále zaměřeni jen na ně. Tak se z některých druidů stávali soudci, prorokové, učitelé, básníci, satirici, vojenští stratégové nebo královští rádci. Druidkami se mohly stát i ženy, což jen dokazuje, že ženy v tehdejší společnosti měly více méně rovné postavení s muži. [12] Řecký historik Strabón rozděluje tři stupně druidství: bardi (básníci a zpěváci), ovati (věštcí, filozofové) a druidové.

V roli královských rádců, nesměl král odmítnout, co mu druid radí, na druhou stranu ale druid musel dělat to, o co ho král požádá. [16]

Jejich slovo tedy mělo velkou váhu a v podstatě bylo zákonem. Ačkoli král byl považován za vůdce lidu, byli to druidové, kdo držel skutečnou moc, právě proto, že jejich slovo se rovnalo zákonu. [12]

Druidové byli osvobozeni od placení daní a od vojenské povinnosti, pokud ovšem nechtěli jít bojovat dobrovolně. [10] Rovněž mohli uzavírat manželství a mít děti. S válkami ovšem byli spojeni, a to tak, že určovali dny vhodné k boji. Jinak fungovali i jako mírotvůrci. Před bitvou chodili mezi oběma stranami a snažili se ukončit spor dohodou. [9]

Co se jejich vzhledu týče, obecná představa je asi následující: dlouhé bílé vlasy a vousy, bílé roucho a v ruce zlatý srp. Toto je ovšem spíše dnešní kulturou utvářený obraz. Podle Tacita chodili druidové z Mony oblékaní v černém, což může být pravda, ovšem z irských textů vyplývá, že v jejich oděvu skutečně převládala bílá. [12] O tom, že by všichni byli bělovlasí starci s plnovousem, jako je to prezentováno v mnoha dnešních populárních zdrojích, se dá pochybovat. Kvalifikačním požadavkem, to jistě nebylo, neboť jak už víme, druidy se mohly stát i ženy.

Studium druidství nevyžadovalo nijaký speciální původ, druidem se mohl stát každý, kdo prošel mnohaletým (podle římským zdrojů dvacetiletým) studiem, které spočívalo v učení se veršovaných zpěvů z různých okruhů [16], výsledkem bylo, že si pamatovali obrovská kvanta znalostí, které byly doplněny i o praktické dovednosti. Učení se předávalo z jednoho druida, který vyučoval, na ostatní. Obvykle míval ve své družině jednoho nebo více žáků. Výuka se obvykle odehrávala na severním, tedy z posvátného hlediska příznivějším, okraji usídlení. Adepti na budoucí druidy často cestovali po celé zemi od jednoho učitele k druhému a nebylo výjimkou, že se plavili do Alby nebo do Irska. [12]

Kromě funkcí, které jsem už jmenovala dále plnili i roli soudců a zákonodárců. Rozsudek druida nebylo možné zpochybnit. Byli to také vyslanci, kteří jezdili vyhlašovat války, ale v rámci svého kmene spory naopak usmiřovali, působili jako léčitelé. Podle irských pramenů prý prováděli i chirurgické zákroky. [16]

Plinius Starší tvrdí, že hlavní léčebné účinky se připisovali jmelí, které se muselo sklízet v bílém rouchu a se zlatým srpem, a dále pak šalvěji a sporýši [16], na což když se podíváme z dnešního hlediska, kdy víme o účincích bylin vcelku přesně, tak zjistíme, že jmelí má sice jisté pozitivní účinky na zdraví - snižuje krevní tlak, pomáhá při revmatismu a v malých dávkách působí blahodárně na nervový systém - ovšem při větším množství je nebezpečné, nemluvě o tom, že bobule jsou jedovaté [11]. Takže považovat jmelí za všelék by bylo patrně nadsazené.

Jmelí tedy bylo nejposvátnější rostlinou, v pozdějších dobách se k němu přidal břečťan, který přejali Keltové od Thráků a Řeků, vzácně jím bylo jmelí i nahrazeno. [3]

Sporýš byl také jednou ze tří nejposvátnějších bylin druidů, společně s mátou a tavolníkem. Přidávali ho do očišťující vody a k rituální očištění oltáře a také s otýpkami sporýše vymetali posvátná místa. Trhali ho levou rukou a to jen při východu Psí hvězdy (Siria), kdy nesvítilo ani slunce ani měsíc a na usmíření země nechávali na místě jako dar med. Taktéž byl používán pro věštění a jako ochranný amulet proti neštěstí a prokletí. Z jeho léčivých vlastností si asi nejvíce mohli vážit jeho močopudných a detoxikačních vlastností, kdy dokáže zbavit tělo močových kamenů, dále pomáhá při zánětech ústní dutiny, angíně, zanícených dásních a bolení v krku a při zevním použití pomáhá na pohmožděnin, řezné rány a popáleniny. [11] Tady už je všestrannost zjevně výraznější a postavení jedné z hlavních léčivých rostlin zasloužené.

Šalvěj byla jistě užitečnou bylinou zejména pro její antibakteriální účinky a také kvůli snižování horeček.

Vranečkem pak prý odvraceli smrt a jeho kouř používali k prevenci nemocí očí.

5.8 Brehoni (briemové)

Jednalo se o vrstvu soudců, která dohlížela na správnost vedení soudních jednání. Brehony se stávali plně kvalifikovaní druidi nejvyššího stupně. [9] Urovnávali pře, vedli smírčí jednání, vyhlašovali rozsudky, ukládali tresty a pokuty. Každý člověk, každá věc, vše mělo svou hodnotu, která musela být zaplácena v případě, že někdo způsobil jinému ať neúmyslnou, či úmyslnou škodu. [12]

Jedním z nejpřísnějších trestů byl zákaz, buď jednotlivci nebo i celému kmeni účastnit se obřadu vykonávání obětí bohům. Ten, kdo byl vyloučen, nemohl po smrti

vstoupit do Jiného světa a jiní se ho stranili ze strachu, že na ně takováto kletba přejde taky. Nejtvrdším trestem byla smrt, ke které se ovšem uchýlovalo jen zřídka. Smrt pachatele ovšem znamenala i zánik zločinu, pomsta nebyla přípustná. Za pokácení či poškození posvátných stromů byly taktéž udělovány přísné tresty. [9]

Jedná se o irskou tradici a britemové se podle ní řídili irskými zákony (brehonská sbírka zákonů, později součást systému Irského zákona [9]), které jsou nejstarším systémem zákonů v Evropě a pro své stáří několika set let praktického vyvíjení byly velmi složité a komplexní. Základy mají v indoevropských zvycích, nikoli v římském právu. Tyto zákony se v některých oblastech Irska dochovaly až do 17. století, kdy byly potlačeny anglickým právem. [7] Ostatní oblasti Velké Británie měly rovněž své zákony. Ve Walesu to byly Zákony krále Hywel Dda, kterou vytvořil s pomocí druidů, v Cornwallu Zákony Dunwallo Monmutia, které mezi jinými dávaly prakticky stejná práva mužům i ženám. Množství z principů tohoto zákoníku bylo převedeno do anglického zákona. [9]

Jako jedna z metod pro vynesení rozsudku bylo používáno tzv. „metání dřívěk“ (*crannchur*), ovšem spíše zřídka. Podstata spočívá v hození tří dřívěk (losů) pokrytých oghamovými nápisy, kdy jeden znamená nevinný, druhý vinný a třetí představuje nejsvatější Trojici, která když padne, hází se znovu, dokud nepadne jiný los. [12] Dřívka se buď házela na zem nebo losovala z vaku. Jindy ponechali rozsudek na živlech. Souzeného například poslali na člunu na moře bez vesel či plachet. Takto obviněný překročil tzv. devátou vlnu, pomyslnou hranici země, za níž se nalézaly cizí země. Tento trest znamenal v podstatě vyhnanství a podle keltské víry, ten kdo ho přežije má dáno v osudu, že zasáhne do vývoje budoucích událostí. [9] [5]

5.9 Básníci (bardové)

Další velmi významná složka společnosti, neboť měli moc nad tím, jak byl kdo vnímán. Mohli zvýšit prestiž nebo také snížit, pokud o někom například složili satirickou nebo hanlivou skladbu, na což měli ze zákona právo. Stejným způsobem měli vliv i na prestiž celého kmene. [12] Věřilo se, že satirou složenou proti nějaké osobě jí mohou způsobit i fyzické utrpení, jako například vředy, neúrodu či neplodnost zvířat. Podle Strabóna je tato vrstva tvořena nižšími druidy. Básnické umění ale prý ovládali všichni výše postavení lidé, což znamená, že bylo součástí

obecného vzdělání. Při rozhovorech pak tito vzdělání lidé mluvili v hádankách, metaforách a narážkách a používali málo slov, neboť jazyk považovali za umění. Keltové věřili v mocnou sílu vyřčeného slova, proto pro ně kletby a zařikání například jako způsob léčení byly velmi reálné. Kletby tak byly běžně využívány při válkách k oslabení nepřítele. Probíhaly i básnické soutěže, zejména během svátečních slavností, ale i jako klání o prestiž v řečnictví během celého roku. Jinou ukázkou moci slova bylo pojmenování, neboť neznamenovalo pouhé označení věci nebo člověka. Jméno vyjadřovalo celou podstatu daného a vztah k němu. Zejména při pojmenování krajiny podle bohů nebo událostí, které se na ní odehrály byl vyjadřován vztah lidu k této části země. [9] U starověkých Egyptanů nalézáme podobnou moc jména, to mělo rovněž velmi významné postavení, nevztahovalo se ale tolik k zemi jako spíše k lidem. Znat něčí jméno dávalo člověku nad tímto jedincem velkou moc a jedním z největších trestů pro viníky bylo odejmutí jména a s ním spojená nemožnost vstoupení duše na onen svět.

Bardové tedy pečovali o ústní tradici. Přednášeli keltské básně a příběhy o bozích a hrdinech vrcholnou uměleckou formou. Byli mistry svého řemesla, mluvené slovo dovedli k dokonalosti a to tak, že i raní křesťanští mniši v Irsku shromažďovali a zaznamenávali díla, která je ohromovala svou nádherou. [15] Velmi významnou složkou básní byl rytmus a rým, které měly mít kouzelnou moc. [9]

Studium básnictví trvalo nejméně dvanáct let. Básnické školy byly formovány kolem jednoho učitele, jeho pomocníků a hostujících básníků, kteří také působili jako zkoušející. Převážná část studia byla zaměřená na mechanické učení nazpaměť a aby bylo zabráněno rozptýlení, odehrávala se velká část výuky po tmě. [16] Studium bylo velmi přísné a prostředí záměrně strohé, neboť smyslové strádání pomáhá inspiraci. Při skládání básní měli studenti ležet potmě na podlaze a na břiše měli mít naskládané kameny bránící jim ve spánku. [9]

- 1. rok: základy gramatiky a dvacet příběhů
- 2. rok: zdokonalování znalosti oghamů (písmo), začátek filozofie a poezie
+ dalších deset příběhů.
- 3. rok: pokračování učiva z 2. roku
- 4. rok: Bretha Nemed (Zákon privilegií) + další básně a příběhy

5. rok: využití gramatiky a prohlubování učiva z předchozích let
6. rok: výuka tajného jazyka básníků + dalších 48 básní
7., 8., 9. rok: mohl být básník nazýván *anruth* neboli vznešené zřídlo
10., 11., 12. rok: stal se Ollamhem neboli doktorem ⁽³⁾

Ollamh má tři úrovně: *eces* – muž vědění, *fili* – básník a ollamh.

U Petera Berresforda Ellise se dočteme, že ollamh je nejvyšší ze sedmi stupňů barda a uchazeči o tento titul trvalo devět až dvanáct let než se naučil 250 hlavních a 100 vedlejších příběhů. [7]

Od Sillsové se zase dozvídáme, že byli vzděláváni v mytologii, metrice, rétorice, hudbě, zpěvu a umění přednesu. [15]

Poté, co druidství přestalo být praktikováno, přešli jejich povinnosti na *fili* (filid, filed) - vizionářské básníky, kteří se stali nástupci druidů v Irsku. [12] Ti se starali o preventivní medicínu, zkoumali přírodu, věštili, byli uměleckými kritiky, utvářeli obyčeje. [15]

Básníci uměli velmi dobře ovládat i hudební nástroje například harfu. Hudba byla používána pro magické účely nebo jako doprovod básnických přednesů a vyprávění příběhů. U příběhů byla hudba buď vložkou mezi vyprávěním nebo doprovodem delší zpívané části, ty byly očekávány během vyvrcholení příběhu. I poezii přednášeli spíše v nápěvcích. Rané harfy měly čtyřstranný nebo trojúhelníkový tvar. Největší harfy mohly mít až 60 strun, většinou jich ale měly 30. Harfa se používala k navozování emocí, k tomuto účelu fungovaly tři vznešené nápěvy: hořký nápěv (*goltrai*) k navození smutku, radostný nápěv (*gantrai*) k navození štěstí a spavý nápěv (*suantrai*) k uvedení do hypnotického spánku. Mezi jiné nástroje patřily dudy, tympány, flétny nebo píšťaly. [9] Jako svůj odznak tedy bardové nosili tzv. hudební větev. Ollamh měl právo na zlatou, anruth na stříbrnou a básníci nižšího postavení na bronzovou větev. Na tyto větve byly připevňovány zvonečky, aby bylo slyšet když básník vstoupil do místnosti nebo když jel na koni. Dalším symbolem básníků byl ptačí plášť vyrobený z ptačích per (tzv. *tuigen*). [12]

⁽³⁾ Matthewsová, C. *Keltské duchovní tradice*. (Praha : Alternativa, 1996), 71.-72.

Tradice bardů se udržela dlouho po zániku druidství, po římské invazi i po pokřesťanštění Británie. Stali se z nich potulní baviči velmi oblíbení u aristokracie. Bavili publikum za výdělek. Ztratili se až na začátku 19. století.

Někteří novodobí britští a irští autoři 20. století mohou být považováni za nástupce těchto keltských umělců pro vysokou uměleckou hodnotu svých děl. Tradice bardství byla obnovena i v básnických soutěžích jako je například Eisteddfod ve Walesu. (viz 10.6 Další zvyky) [9]

5.10 Věštci

Věštění bylo úkolem skupiny věstců zvaných fáithi, která existovala už od rané keltské kultury, měli za úkol předpovídat prostřednictvím pozorování znamení přírody, v raných dobách taktéž vykonávali oběti. Tato vrstva měla být tvořena ovates, nižšími druidy, kteří dokončili bardské studium. Věštili z letu ptáků a jejich zpěvu, z pohybu planet, z počasí, chování zvířat a zkoumáním jejich vnitřností. Kromě věštění se zabývali i bylinkářstvím a léčitelstvím. Později však tyto funkce zčásti přešly na básníky fili (po zániku druidství), krom onoho obětování. [12]

Podle legend měli být schopni se převtělovat do zvířat i neživých předmětů a cestovat mezi sférami bytí. Vědomostí o minulosti i budoucnosti prý získávali i rozhovory s utratými hlavami předků, neboť hlavy byly sídlem moudrosti. Jiným způsobem bylo přenocování na hrobech a mohylách nebo v hlubokých jeskyních. [9]

5.11 Bojovníci

Stáli tak trochu mimo hierarchické dělení společnosti, ale obecně se těšili velké úctě. [3] Byli pro svou hrdinskou povahu plnou ctností obdivováni a opěvováni. Co se jejich výzbroje týče, keltští bojovníci nosili často na hlavách helmy se zvířecími motivy, nejčastějším byl divočák, který byl symbolem odvahy, maso divočáka bývalo taktéž pohřbíváno s válečníky, mezi jiné patřili ptáci, jeleni, koně nebo vlci. Bojovali s dlouhými meči připevněnými k boku. Oproti římským zbraním byly jejich zbraně podstatně větší a těžší, tudíž hůře manévrovatelné, což poskytovalo Římanům jistou výhodu při boji zblízka, Keltové potřebovali prostor na rozmáchnutí. V bojích se používaly i nástroje na zastrašení nepřítele a povzbuzení a organizaci vlastních jednotek, jednalo se především o trubky, rohy a řehtačky. Trubkám a rohům se říkaly

carnyxy a měly různé tvary. Většina z nich měla na svém konci vyřezanou hlavu hada nebo divočáka. [9]

6. OBŘADY A RITUÁLY

6.1 Obětování

Keltové byli velmi nábožensky založený a hluboce věřící národ, který považoval nepředvídatelnost počasí a jevy s ním spojené za projevy božské vůle, je vcelku logické, že dříve nebo později museli začít cítit potřebu si tyto síly nějakým způsobem naklonit a tak přišlo na řadu obětování.

Obětování prováděli většinou druidové, vždy používali dubové ratolesti, protože věřili, že co roste na stromě, je darem nebes a úkony provedené v souvislosti s tím, jsou pokyny bohů. [8] Kromě zvířat (např. bílého býka) byly prý prováděny i občasné lidské oběti. K těm se přistupovalo buď jako nabídka život za život, když byl někdo nemocen, nebo jako věštění podle smrtelných bolestí oběti, které mohly usvědčit viníka trestného činu. [9]

Jak jsem zmínila už v kapitole Bohové, obětování se provádělo vodou bohu Teutatovi, ohněm bohu Taranisovi a vzduchem bohu Esusovi. Kromě oné metody obětování vzduchem, kterou jsem popsala v kapitole Bohové, se obětování vzduchem provádělo rovněž oběšením. K doplnění obětování živly nám chybí už jen obětování zemí, které se provádělo pohřbením zaživa. [12]

Příkladem obětování, i když ne zcela stoprocentního, je tělo nalezené v močálu v Lindow Moss v Cheshiru v Anglii. Oběť byla omráčena, uškrcena, zbavena krve a hozena nahá do vody. Toto tělo se nyní nachází v Britském muzeu v Londýně. [9]

Metody ovšem nebyly vždy tak drastické a neobětovaly se vždy živé oběti, ale i plody a předměty denní potřeby nebo zbraně. Takovouto oběť mohl provádět každý, aby si naklonil bohy. Ony větší oběti se prováděly při vážných situacích jako byly nemoci, neúroda nebo války, tehdy obětovali zvěř a občas i lidské oběti. Ty byly vybírány z řad zločinců, zajatců, nebo lidí jinak postradatelných pro společnost. [12] Pokud ale takoví nebyli, pak museli přijít na řadu i nevinní.

Co se vody dále týče, každý potok, řeka, jezero, či jiné vodní útvary jsou ztělesněním nějakého boha. Řeka Severn byla například formou bohyně Sabriny. Jiným příkladem je například irský bůh moře Manannan, který dal jméno ostrovu Man. Proto bylo běžné obětovat do vody různé předměty, ale i těla zvířat. Největším nalezištěm takovýchto obětovaných předmětů je La Tène ve Švýcarsku, v jezeru Neuchâtel byly nalezeny stovky broží, kotlů, bitev, nožů a opasků, 269 hrotů kopí, 166 mečů a 29 štítů. Dalšími místy nálezů jsou např. jezera Llyn Ferrit Bach nebo Llyn Fawr ve Walesu, řeka Temže, ve které byly nalezeny různé druhy zbraní. V raném křesťanství v Bretani se tento zvyk přejal jako vysvěcování studen obětováním. Ještě větší váze se těšily močály a blata, neboť spojovaly živel vody a země. Jako životu nebezpečná místa a sídla duchů pak bylo potřeba si je usmířit. U římsko-keltského obyvatelstva byly prameny spojeny s uzdravováním, nosili k nim makety svých nemocných končetin, které se poté měly uzdravit. [9]

Lidské oběti u Keltů přetrvaly jako zvyk mnohem déle, než u jiných antických kultur, proto na Kelty také Řekové a Římané nahlíželi spíše jako na barbary. Pro Kelty ovšem obětování lidského života neznamenovalo příliš, obětování se člověku podle keltské představy přináší „pozitivní body“ do dalšího cyklu znovuzrození. [3] Čili tato představa by se dala srovnat s dnešním obecným učením o karmě, typickým například pro buddhismus.

Měsíční symboly byly u Keltů velmi populární, protože Keltové neměřili čas na dny, ale na noci a posvátné rituály se konaly vždy v noci při měsíčním svitu. [8]

6.2 Věštění

Jak jsme si již řekli, tak věštění bylo záležitostí *fáithi*, skupiny proroků, která se stejně jako ostatní významné skupiny utvořila z druidů. Předvídání budoucnosti souviselo s pozorováním přírody a jevů s ní související, pozorováním zvířat, ale týkalo se také subjektivních metod jako věštění ze snů. [12] To je vcelku časté, mnoho lidí i dnes věří, že se ze snů mohou ledacos dozvědět nejen o své přítomnosti, ale i o své budoucnosti. Ve starověku byly sny tím spíše velmi mocným artiklem. Vždyť i ve známém biblickém příběhu se objevuje věštění ze snu, kdy se faraonovi zdálo o sedmi tučných a sedmi hubených kravách a Josef mu tento sen vyložil.

Kromě předpovídání ze snů bylo dalším typickým způsobem i věštění z ptačího zpěvu a letu. [12] Obecně se věštilo z chování zvířat, zkoumáním jejich vnitřností, z počasí a pohybu planet. Jinou drastičtější možností bylo věštění z bolestí umírajícího. Jednalo se většinou o pachatele vážných trestných činů. [9]

Dalším způsobem, který se uplatňoval zejména při výběru budoucího krále, bylo zabití a sněžení masa určitého zvířete – při volbě budoucího krále to měl být bílý býk – po němž měl věštící upadnout do stavu hlubokého spánku, v němž se mu mělo zjevit proroctví. [12] Toto je věštění pomocí snů.

Kromě rozžvýkání masa bylo po zabití zvířete i jiné využití pro výklad budoucnosti a to stažení z kůže, pod kterou si měl druid lehnout. Pod krvavou kůží zvířete k němu mělo přijít proroctví.

Jiná metoda představovala věštce v temné místnosti se zakrytýma očima, tak aby k němu neproniklo žádné světlo, takto se měl být schopen dostat do stavu, v němž k němu mělo přijít proroctví, které vydal, jak vystoupil na světlo. [9]

Kromě těchto existovaly i další metody, jako například „skládání za pomoci konečků prstů“ (podle Roberta Gravesa měly prsty představovat písmena oghamu – Graves Robert, Bílé bohyně, Faber 1961) [12] nebo pomocí dotyku. Pokud bylo například zapotřebí zjistit minulost nějaké osoby nebo místa, druid se jich dotknul a informace mu byly zjeveny. [9]

Každý den ovšem nebyl pro věštění vhodný, neboť jednotlivé dny a hodiny byly příznivé pro jiné úkony.

Věštění také rozhodovalo nejasné soudní spory metodou tzv. „metání dřívěk“ (viz 5.8 Brehoni).

6.3 Jmelí

Jmelí bylo posvátnou rostlinou, poněvadž Keltové v ní spatřovali plod rostoucí na stromech i během zimy. Obzvláště nakloněni byli jmelí rostoucímu na dubech, jednak proto, že jmelí se na dubech vyskytuje vzácně a jednak proto, že dub byl nejposvátnějším keltským stromem.

Z dubů se jmelí sbíralo o zimním slunovratu (šest dní po úplňku), kdy dozrávají bobule a dostávají zlatavou barvu – pak bylo považováno za „zlatou větev“ druidů. Druid jedním rázem zlatého srpu jmelí odříznul, stojíce při tom v šamanském postoji. Srp představoval sluneční i měsíční energii – sluneční svou zlatou barvou a měsíční svým tvarem. Jmelí se muselo zachytit do bílé látky dřív než spadlo na zem, protože se věřilo, že by se tím ztratila jeho moc. Takto nasbírané jmelí druidové rozdávali lidem jako všelék. [11]

Období sbírání jmelí, tedy doba kolem zimního slunovratu, byla pro Kelty dobou míru, a to ještě před příchodem křesťanství.

Bobule jmelí byly používány jako talismany plodnosti, protože symbolizovaly semeno Pána stromů. Rovněž bylo jmelí používáno jako oběť bohyni Cerridwen v době jejího pobývání v podsvětí. [11]

6.4 Další tradice

Začátkem prosince chodily od domu k domu průvody vedené druidem, ze kterým šel ženich s nevěstou a kolem nich prý poskakoval čert mávající prutem, který měl ztělesňovat démony zabraňující tomu, aby se v této době plodilo zdravé potomstvo. To prý mělo za následek, že později v křesťanství bylo v době adventu zakázáno uzavírat manželství. [10]

Tradicí v Irsku bylo v rámci utužení vztahů se sousedními kmeny posílat děti na výchovu do druhého kmene. Tím pak vznikly pevné svazky mezi dvěma rodinami, které si děti takto vyměnily a mezi kmeny panovala snášenlivější nálada.

Mladé chlapce pak často ve vojenské oblasti vyučovaly spíše ženy než muži. Ženy byly stejně chrabré a odvážné jako muži. Většina jich uměla zručně zacházet se zbraněmi a ženy vlastníci majetek měly i povinnost účastnit se válek, která byla zrušena až v 6. století n. l. svatým Adamnanem. [12] [9]

Co se běžného života týče, bylo důležitým prvkem keltské kultury pohřbívání.

Jak jsme si již naznačili v kapitole 3.3 Kosmologie, v rané keltské kultuře se pohřbívalo do kosterních hrobů, tedy běžným způsobem do země. Kosterní hroby byly buď ploché nebo mohylové, které měly podobu kopce z navršené zeminy. Tělo bylo

pohřbeno buď v rakvi nebo jen kryto deskami, mohlo být zabaleno v látkovém obalu a bylo pohřbeno s výbavou mrtvého, bojovníci bývali často přikryti svými štíty a ženy vyššího postavení bývaly pohřbeny se svými šperky. Kromě toho se přidávalo nádobí, u některých významných válečníků bojový vůz. Hlava zemřelého bývala nasměrována přibližně na sever. Později před přelomem letopočtu, pravděpodobně v souvislosti s jistou změnou myšlení a víry se přešlo k pohřbívání zpopelněných ostatků. Takovým hrobům se říká žárové. I ty je možno nalézt jako ploché nebo mohylové. Zvyk pohřbívání věcí denní potřeby zůstal i nadále. [6]

Na Britských ostrovech se běžně pěstovala pšenice. Na rozdíl od pevninských Keltů ji ale vymlacovali ve stodolách, nikoli venku, a to vzhledem k deštivému počasí na ostrovech, jak se dozvídáme od antického autora Pýthea. Chovalo se velké množství dobytka a ovcí. Zejména v Cornwallu se zpracovával bronz, cín a železo, tkalo a předlo se plátno a vlna, vyráběla se keramika. V této době byl upřednostňován směnný obchod před obchodováním s mincemi. Ty se začaly u britských Keltů objevovat až ve 2. st. Př. Kr. Hlavním stavebním materiálem bylo v Británii dřevo, i když existovaly i překvapivě mohutné kamenné stavby z na sucho kladeného kamene.

Sever Británie, nazývaný Římany Kaledonie, byl pak stejně vyspělý jako jih. [7]

7. PÍSMO – OGHAMOVÁ ABECEDA

I přesto, že Keltové nezanechali téměř žádné písemné památky, jak jsme si řekli v úvodu, neboť své tradice a znalosti raději předávali ústně ze strachu před zneužitím a také proto, že kdyby se začali spoléhat na písmo, oslabila by se jim paměť, byla nalezena tato, původem irská abeceda.

Mnoho lidí si myslí, že ogham a runové písmo vychází ze stejných kořenů, ve skutečnosti ale keltský ogham existoval dříve a teprve po něm přišli Skandinávci s runami. [12]

Všechny názvy písmen oghamské abecedy vycházejí z názvů stromů. [13]

Ogham byl podle všeho používán dvojím způsobem: k pokrývání kamenných náhrobků a samostatně stojících kamenů, obelisků nápisy a dále jako metoda vedoucí

k zapamatování si a k shromažďování rozsáhlých vědomostí. Dřevěné hůlky pokryté oghamem potom měly pravděpodobně hlavně magický a rituální význam. [12]

Oghamy se rovněž používaly místo not k určování tónů. Každý z dvaceti znaků oghamu představoval jednu strunu dvaceti strunné harfy.

Název oghamové abecedy je nazván podle boha řečnictví Ohmy, kterému je vynález této abecedy přisuzován. [9]

Některé oghamy sloužily ke komunikaci beze slov, jen s pomocí gestikulace kladením prstů přes holeň, noc nebo dlaň. [12]

Obr. 8: Oghamová abeceda [34]

symbol	písmeno	stromy				Barva		pevnost	ptáci	
		irsky	welšsky	česky	latinsky	irsky	česky		irsky	česky
	B	Beithe	bedwen	bříza	<i>Betula</i>	bán	bílá	Bruden	besan	bažant
	L	Luis	cerdinen	jeřáb	<i>Sorbus</i>	liath	šedá	Liffey	lachu	kachna
	F	Fearn	gwernen	olše	<i>Alnus</i>	flann	červená	Femen	faelinn	racek
	S	Saille	helygen	vrba	<i>Salix</i>	sodath	příjemná	Seolae	seg	jestřáb
	N	Nuin	onnen	jasan	<i>Fraxinus</i>	necht	jasná	Nephin	naescu	bekasína
	H	(H)Uathe	draenen wen	hloh	<i>Crataegus</i>	huath	děsivá	h-Ocha	hadraig	krkavec
	D	Duir	derwen, dar	dub	<i>Quercus</i>	dub	černá	Dinn Ríg	droen	střízlík
	T	Tinne	celynnen	cesmína	<i>Rex</i>	temen	tmavošedá	Tara	truth	špaček
	C	Coll	collen	líška	<i>Corylus</i>	cron	hnědá	Cera	-	-
	Q	Quert	afal	jabloň	<i>Malus</i>	quair	myší	Corainn	querc	slepice
	M	Muinn	gwinwydden	réva	<i>Vitis</i>	mbracht	pestrá	Meath	mintan	sýkora
	G	Gort	eiddew, iorwg	břečtan	<i>Hedera</i>	gorm	modrá	Gabur	géis	labuť
	NG	Ngetal	eithin, rhedynen	janovec/kapradí	<i>Sorothamnus</i>	nglas	zelená	nGarman	ngeigh	husa
	STR	Straif	draenen ddu	trnka	<i>Prunus</i>	sorcha	zářivá	Strealae	stmólach	drozd
	R	Ruis	ysgawen	bez	<i>Sambucus</i>	ruadh	rudá	Roigne	rócnaí	havran
	A	Ailm	ffynidwydden	jedle/borovice	<i>Abies/Pinus</i>	alad	strakatá	Cualand	aidhircleóg	čejka
	O	Onn	eithin	hlodáš	<i>Ulex</i>	odhar	tmavohnědá	Odba	odoroscraich	kormorán
	U	Ur	grug	vřes	<i>Calluna</i>	usgdha	pryskyřicová	Usney	uiseóg	skřivan
	E	Edhadh	aethnen	osika	<i>Populus</i>	erc	červená	Navan	ela	labuť
	I	Ido	ywen	tis	<i>Taxus</i>	irfind	bílá	Islay	illait	orel
	EA	Ebhadh	aethnen	osika	<i>Populus</i>	-	-	-	-	-
	OI	Oir	piswydden	brslen	<i>Euonymus</i>	-	-	-	-	-
	UI	Uilleand	gwyddfid	zimolez	<i>Lonicera</i>	-	-	-	-	-
	IO	Iphin	airin Mair	angrešt	<i>Grossularia</i>	-	-	-	-	-
	AE	Phagos	ffawyddden	buk	<i>Fagus</i>	-	-	-	-	-

Kromě klasického významu písma měla oghamová abeceda také sloužit jako jakási směrnice, každému písmenu byl přiřazen jeden strom a tyto stromy jsou potom dále rozděleny do skupin na dřeviny náčelníků, rolníků, nebo zda se jedná o křoviny či nízké rostliny, tzv. bylinové stromy. [12]

Toto dělení pak sloužilo jako právní kodex, pokud někdo porazil nebo poškodil strom, byl stížen trestem. Výše tohoto trestu závisela právě na tom, o jakou skupinu stromů se jednalo. [10]

Tabulka 1: Skupiny stromů [12]

Stromy náčelníků	Stromy rolníků	Stromy křovinaté	Stromy bylinné
dub	olše	trnka	hlodáš
líška	vrba	bez	vřes
cesmína	bříza	brslen	slatinná myrta
jabloň	jilm	jeřáb	rákos
jasan	hloh	oskeruše	janovec
tis	osika	zimolez	
jedle	horský jasan	ptáčnice	
		bílá líška	

8. ROČNÍ OBDOBÍ A SVÁTKY

Roční období byla určována podle svátků, které byly střídavě zasvěceny slunci a měsíci. Hlavní svátky byly čtyři a dělily rok na čtvrtiny. Jednalo se o svátky samhain, imbolc, beltain a lughnasadh, přičemž samhain byl začátkem zimního temného období a beltaine počátkem léta a tedy světlé poloviny roku. [13]

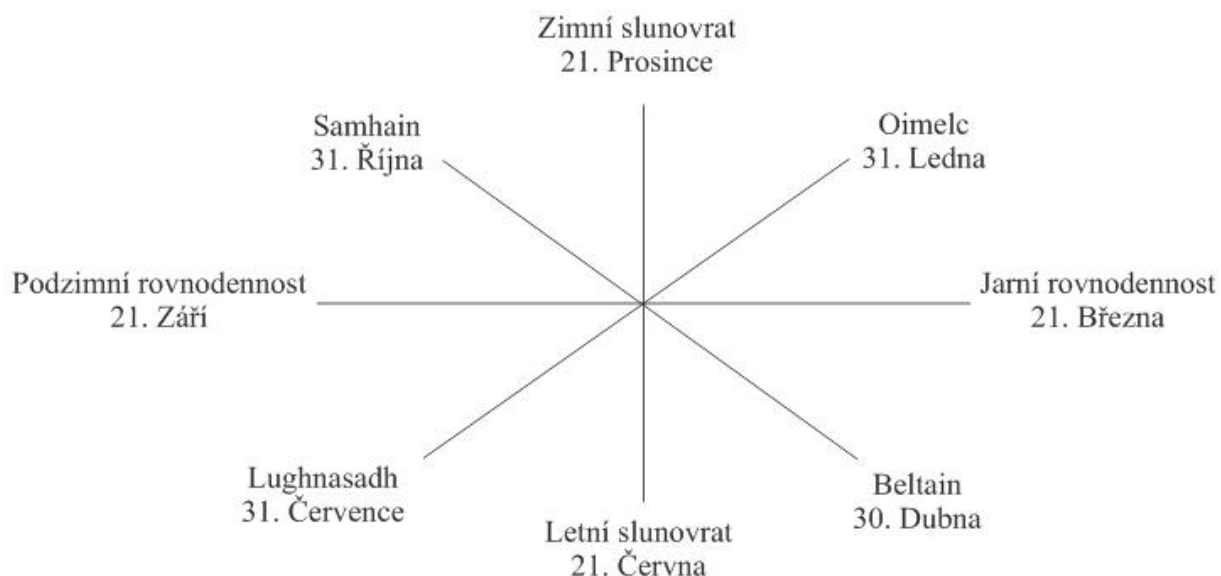
Keltský rok začínal listopadem a Nový rok připadal na svátek samhain. Slunovraty a rovnodennosti pak značily pohyb slunce. [12]

Původně ovšem slunovraty a rovnodennosti nehrály v životě Keltů zvlášť významnou roli, kromě letního slunovratu, který byl oslavován po celé Evropě. [35]

Svátky nebyly nejdříve pevně ukotveny k určitému datu, ale pohybovaly se podle toho jak se objevovaly znaky typické pro jednotlivá období. Pokud začala zima dříve, pak se slavilo dříve. Tedy přesné datování svátků je až novodobější záležitostí, zrovna tak jako přesné určení datumů začátků jednotlivých ročních období, i když počasí jim vůbec nemusí odpovídat.

Jak zjišťujeme, tak rituály ke všem svátkům jsou si velmi podobné. Vesměs byly spojeny s ohněm nebo vodou a přinášením obětí. Podrobněji se o tradicích pro jednotlivé svátky rozepíši u každého z nich.

Obr. 9: Vyznačení svátků během roku [12]

8.1 Kalendář

Jediným důkazem o používání faktického kalendáře je tzv. colignyský kalendář, který byl nalezen ve Francii roku 1897. Pochází z doby okolo 1. století n. l. Jedná se o úlomky bronzových destiček. [12]

Jedná se o tzv. lunisolární kalendář, který se snaží spojit sluneční rok s lunárními měsíci. [36] Kalendář byl popsán latinkou, ale galsky. [9]

Dalo by se říci, že tento keltský kalendář je vlastně kalendářem zemědělským, poněvadž období jsou v něm rozdělena podle přírody a dějů, které v ní probíhají, což samozřejmě souviselo s úkony, které bylo nutno vykonat v rámci obživy. Tak také názvy měsíců vyjadřují charakteristiku jednotlivých ročních období. [11] Překlady měsíců jsou dílem Caitlín Matthewsové.

Tabulka 2: Colignyiský kalendář ⁽⁴⁾

*	Měsíc	Období	Význam
1	Samonios	Říjen/Listopad	Padání semen
2	Dumannios	Listopad/Prosinec	Hlubina temnot
3	Riuos	Prosinec/Leden	Čas chladu
4	Anagantios	Leden/Únor	Čas nevycházení
5	Ogronios	Únor/Březen	Čas ledu
6	Cutios	Březen/Duben	Čas větru
7	Giamonios	Duben/Květen	Rašení
8	Simivisionios	Květen/Červen	Čas jasu
9	Equos	Červen/Červenec	Čas koní
10	Elembiuos	Červenec/Srpen	Čas svateb
11	Edrinios	Srpen/Září	Čas práva
12	Cantlos	Září/Říjen	Čas zpěvů

Zajímavostí je, že Keltové neměřili čas na dny, ale na noci. To proto, že se Keltové orientovali podle hvězd a měsíce. Proto také každý svátek začínal už večer předchozího dne [12] – svátky tedy netrvaly od „rána do rána“, nýbrž „od večera do večera“. Tato tradice přetrvala v anglosaských zemích dodnes.

Není doposud jisté, jestli byly počátky měsíců stanoveny na úplňk, nov nebo na první čtvrt [36], každopádně největší smysl by asi dávalo určit začátek nového měsíce podle úplňku, který je nejlépe rozpoznatelný.

Kalendář popisuje třicetiletý cyklus skládající se z pěti cyklů o šedesáti dvou lunárních měsících a jednom cyklu o šedesáti jedním měsícem. Každý měsíc začínal úplňkem a byl rozdělen na půl – na čtrnáctidenní úseky. Dny v těchto úsecích pak byly označeny jako dobré (*mat*) a ne dobré (*anm*). [9]

Předpokládá se, že měsíc měl 27 dní, tedy třikrát 9 nocí [11] (což poukazuje na čísla 3 a 9, viz 3.5 Trojice a Devaterost). Měsíců sice bylo dvanáct, některé roky jich ale měly třináct (přibližně každý třetí rok [37]), a to kvůli nutnosti vložit přestupné dny.

⁽⁴⁾ Matthewsová, C. *Keltské duchovní tradice*. (Praha: Alternativa, 1996), 136.

8.2 *Samhain*

Samhain, slavený na přelomu října a listopadu, byl keltským Novým rokem, dobou, kdy síly slunce jsou na ústupu, dobou, kdy se slavily žně a počátek zimy.

Tradice velela přinést do domu nový oheň z velké posvátné hranice, která se zapalovala, zatímco hašení starých ohňů patrně symbolizovalo vyhánění zla z domů.

V severním Walesu se přes tuto hranici skákalo kvůli očištění a posílení. Tento oheň symbolizoval slunce, které měl v době, kdy je tak slabé, posílit. Rovněž se při této příležitosti předpovídala budoucnost v nadcházejícím roce pomocí kamenů se značkami házenými do ohně, aby se z nich pak ráno vyčetl osud [35] a vyprávěly se příběhy.

Během samhainu byl dobytek sháněn do ohrad k přezimování a nadbytečná zvířata byla poražena, jako potrava na zimu, kterou by stejně nepřežila. [12] Porážení nadbytečného dobytka mělo ale i rituální význam, kdy byla usmrcená zvířata nabízena jako oběti. [35] Plodiny, které nejsou sklizeny do tohoto dne se už sklídit nesmí a nechávají se na poli pro duchy přírody. [10]

Samhain byl také svátkem mrtvých, kdy se jejich duchové mohli vracet k živým a předávat jim svou moudrost. [11] Rovněž ale představovali nebezpečí v podobě nemocí, které mohli přinášet nebo zničené úrody. [38] Proto se uklízely domy a dveře se nechávaly otevřené, aby byl dům připraven na návštěvu předků. [10] Zároveň se na okno pokládala vyrobená kostra, která měla reprezentovat zesnulé. Nejdůležitější částí těla byla hlava (víme, že ji považovali za posvátnou, obsahující duši a veškeré vědění jedince) v počátcích vyřezávaná z řepy nebo z tuřínu, byla tato lucerna umístována u domu pro zahnání zlých pověr. [38] [9] Podle Keltů se totiž touto dobou otevírají brány do světa mrtvých, závoj mezi světem živých a světem mrtvých je velmi tenký a proto se naskýtal skvělá příležitost ke komunikaci se světem nadpřirozena.

V období Samhainu nesměla být pozvednuta zbraň, byla to totiž doba míru a přátelství. [12]

8.3 *Imbolc (Oimelc)*

Noc na 1. února byla zasvěcena Brigitě, která jak už víme byla úzce spojována se sluncem. Imbolc byl oslavou návratu světla souvisejícího s prodlužováním dne a do dnešních dnů přešel jako Hromnice. [1] Imbolc, nebo také Oimelc, byl tedy svátkem

označujícím předěl, kdy zima začíná pomalu ztrácet svou sílu, oslavou začátku konce zimy.

V zemědělství to bylo období, kdy se rodila nová jehňata a ovce měly mléko. Touto dobou se světily zemědělské nástroje. Rovněž to obvykle byla doba prvních oblev a bylo zvykem táhnout ozdobený pluh od domu k domu v zástupu dětí v maskách, které prosily o dárky a tam, kde nic nedostaly rozoraly zahradu před domem. [10] Jedl se pokrm z kupírovaných jehněčích ocásků. [9]

Ženy se touto dobou scházely a vyráběly postavu Bohyně v její panenské podobě. Tu pak oblékly do bílého a na srdce jí položily krystal a ženská hlava rodiny zvala Brigitu do domu za zpěvu posvátných písní. [12] Obdoba tohoto zvyku přetrvala na vnějších ostrovech Hebrid až do 20. století. Ženy oblékaly svazky ovsa do ženských šatů a spolu s holí je ukládaly do košíků zvaných Bridina postel. [9]

8.4 Beltain

Beltain (také beltene, beltine, beltaine nebo beltane), neboli předvečer Prvního máje označoval skutečný počátek léta a byl svátkem plodnosti. [12] Byl zasvěcen bohu Belenovi. [9] Název je odvozen od slov *bel* – jasný a *tine* – oheň. [1]

Většinou se na kopcích zapalovaly posvátné hranice, z kterých se opět přinášel do domu nový oheň. Tyto hranice měly za úkol chránit před vílami, čarodějnicemi, nemocemi a jiným zlem, kterým se noc před Beltaine dařilo. [35]

V tomto období se pořádala veliká shromáždění, trhy a hody.

Dobytěk byl po dlouhém ustájení v ohradách očištěn tím, že byl hnán mezi dvěma ohni, aby mohl být opět vyhnán na letní pastviny. [12] Někdy se tyto ohně zapalovaly pod posvátným stromem nebo se dokonce zapálil strom samotný. Takovéto stromy reprezentovaly ducha rostlin, do kterého se lidé připodobňovali tím, že se oblékli do listů a takto tancovali ve směru slunce kolem ohně nebo běhali po polích s planoucími větvičkami nebo chomáči slámy a napodobovali pohyb slunce, čímž měli zúrodnovat pole. Ze stejného důvodu se patrně nosil po poli i samotný hořící strom. Domy se zdobily větévkami, aby byly chráněny duchem rostlin. Rovněž se mohly přinášet zvířecí nebo i lidské oběti. [35]

Kromě vzývání slunce se během svátku Beltain praktikovalo i vzývání deště. Navštěvovaly se posvátné studny a jejich vodou se kropila pole nebo stromy, což mělo přivodit zúrodnující deště. [35]

Mezi další zvyklosti patřilo vztyčování obvykle březových májek nebo skákání přes posvátné ohně. [10] Irská právní pojednání uvádějí Beltain jako čas rozvodů. (zkušební svatby viz Lughnasadh) [12] Rozchod spočíval pouze v tom, že se manželé postavili uprostřed hradební zdi k sobě zády a odešli od sebe protějšími vchody. [1]

8.5 *Lughnasadh*

Lughnasadh konaný 1. srpna byl svátkem sklizně, jehož část rituálů přešla i do Samhainu. Oslavy začínaly již dva týdny před vlastním svátečním dnem a trvaly ještě dva týdny po něm. [12]

Původně to byl svátek uctívající bohyně země a plodnosti, později se stal svátkem boha slunce Lughu. [35]

Zvyky vztahující se k tomuto svátku zahrnovaly výstupy na kopce a hory, ke shromáždění se u posvátného stromu, mohyly nebo studny [10] k pozdravu slunce, aby si ho naklonili a předešli tak jeho neblahým účinkům. [1]

Dalším zvykem bylo schovat poslední svazek obilí, který reprezentoval ducha obilí a dát jeho část dobytku, aby ho posílil.

Možné bylo i vykonání zvířecí nebo lidské oběti, která měla reprezentovat vtělení ducha obilí a její krev pak zúrodnovala pole, anebo, pokud vypita uctívajícími, požehнала je pro další rok. Tyto rituály byly prý vykonávány ženami, jako kněžkami bohyní růstu a plodnosti a muži z nich byli vyloučeni. Ženy měly prý tyto rituály vykonávat nahé s pomalovaným tělem. Nahotou se měly přibližovat přírodě a bohyni plodnosti, rovněž je součástí rituálu k přivolávání deště. [35]

Byla to doba her, závodů a soutěží v přednesu básní a hudby, ale také třeba jízdy na koni. Součástí oslavy byl koňský trh a tance. V dobách oslav se soutěžilo i v deskových hrách, jednou z nich byla hra *fidchell* v Irsku a *gwyddbwyll* ve Walesu. Tato hra je předchůdkyní moderních šachů. Měla i magický význam věšteckého

charakteru. [9] V této době byly zakázány jakékoli násilnosti, hádky nebo vymáhání dluhů. Touto dobou rovněž se domlouvala a uzavírala manželství. [1] Byla to ovšem manželství na zkoušku. Snoubenci prostrčili ruku otvorem v kamení a dohodli se, že pokud po roce nebude jejich manželství vypadat tak, jak si ho představovali, pak se rozejdou. [12] Proto období rozvodů připadá přibližně na období kolem svátku Beltain.

Kromě těchto hlavních čtyř svátků existovaly ještě významné body dráhy slunce. Byly to zimní slunovrat, jarní rovnodennost, letní slunovrat a podzimní rovnodennost. Nebyly to svátky v pravém slova smyslu, spíše důležité astrologické předěly roku. I na ně se ovšem držely určité tradice.

9. KELTSKÉ PAMÁTKY

9.1 Keltské památky ve Velké Británii

V této kapitole bych ráda zmínila alespoň nejvýznamnější památky keltského období nacházející se na britských ostrovech.

Jak víme, hlavním stavebním materiálem bylo v Británii dřevo, přesto ale nalezneme i kamenné stavby, které nás uchvátí a hlavně překvapí při představě, že byly postaveny Kelty, o kterých panuje všeobecná představa života v hliněných a dřevěných chýších.

Keltské památky bychom mohli rozdělit časově na památky předkeltské nebo také *protokeltské*, které postavili pravděpodobně předkové Keltů a které se datují do doby 1. tisíciletí př. n. l. (viz 1.2 Název Keltové) Ty ale mnoho lidí považuje za typické keltské pozůstatky, i když tomu tak není.

Hlavní etapou, kterou můžeme označit za keltskou dobu stavitelství ve Velké Británii je éra od 5. století př. Kr. do přibližně 1. století n. l., kdy do Británie přišli Římané. Památky, které jsou staršího data, a přesto je zde uvádím, jsou tu proto, že se za keltské buď považují nebo byly Kelty využívány a dále upravovány.

Posledním obdobím keltského umění a stavitelství je etapa od nástupu křesťanství. Tehdy došlo k jeho smísení s keltskou kulturou a vytvoření zcela nové formy keltského uměleckého stylu. Z této doby pocházejí keltské kříže, které jsou hojně rozšířené a jsou spojením hlavního křesťanského symbolu a keltské ornamentální výzdoby.

Protokeltské památky z neolitického období zde zmiňovat nebudu, stejně jako se nebudu věnovat památkám období keltského křesťanství.

9.1.1 Kopcová opevnění

Nejtypičtějšími keltskými stavbami ve Velké Británii byly opevněné osady umístěné na kopcích. Vědci je rozdělují na několik druhů. Prvním jsou čistě hradiště usazená na vrcholu kopce. Ty neměly obvykle pravidelný tvar, neboť kopírovaly terén a tvar kopce a využívaly ho k obranným účelům. Dalším druhem kopcových osad jsou osady postavené na útesech nebo výčnělcích zejména u moře. Ty pak využívaly celou jednu stranu, kterou tvořilo moře jako přirozenou obrannou bariéru a umělé opevnění tak stavěli jen na druhé straně. Příkladem takové vesnice je Burghead ve Skotsku nebo Rame Head v Cornwallu. [65] Existují ale i opevněné osady, které nebyly umístěny na pobřeží moře, ale využívaly podobného uspořádání terénu i ve vnitrozemí, jako například obehnutí ze dvou stran horami (Lambert's Castle) nebo vesnice umístěné mezi dvěma rameny řek (Kelheim). Některá hradiště pak byla umístěna na svazích kopců, místo na jejich vrcholu nebo i zcela v údolí. [66]

Časté u všech typů jsou palisádové hradby, násypy, vnější příkopy a obranné zdi. Na území Velké Británie se nachází na 2000 těchto opevněných sídel. [66] Některá byla opevněna pouze jednou řadou hradeb, jiné dvěma, třemi nebo i více.

Zejména ve Skotsku bylo kromě typických opevněných osad nalezeno i množství malých kruhových pevností, které byly chráněny jen jednou řadou opevnění a sloužili patrně jako základny hlídající velká sídla a pastviny kolem nich, jiné mohly fungovat k opevnění zemědělských statků. Příkladem takového malého opevnění je Dan-y-Coed nebo Woodside ve Walesu, které ale byly obehnány dvojitým hrazením a vedla k nim cesta obklopená náspeem. Teorie tvrdí, že násep mohl sloužit k nahánění dobytka do osad. [65]

Největší koncentrace kopcových opevnění je ve dvou oblastech. První je ve Walesu a druhá ve skotských nížinách, v oblasti, kde Skotsko navazuje na Anglii. Rozličnost však panuje v typech pevností nalezených na těchto lokalitách. Obecně bychom mohli říct, že vesnice ve Walesu a jižním Skotsku jsou spíše menší než osady, které byly nalezeny na jihu Anglie. Všechna tato opevnění jsou v podstatě stejná jako naše oppida, jak je v Galii nazval Caesar, ačkoli oproti galským oppidům jsou britská menší. Bylo zjištěno, že některé osady byly obývány nepřetržitě, jiné však sloužily jako útočiště v dobách ohrožení nebo jen v určitých obdobích. Z pozůstatků vnitřních staveb osad byly nejčastěji nalezeny důkazy o odpadních jámách, kamenných studnách

a dřevěných domech. Opevněné osady měly zemědělský charakter a vždy se nacházely v blízkosti kvalitní hospodářské půdy. [65]

9.1.1.1 *Maiden Castle*

Nejrozlehlejším a nejznámějším kopcovým opevněním v Británii je Maiden Castle, který se nachází v oblasti Dorset na jihu Anglie.

Název Maiden Castle může pocházet z keltského Mai-Dun (Maiova pevnost nebo také Velký kopec) a obýván Kelty byl někdy v 1. století př. Kr. [7] Nejstarší známky budov v této oblasti se datují do období 600 př. Kr., kdy se ovšem nejednalo ještě o nijak významné sídliště. Kolem roku 400 př. Kr. se ale osada rozrostla po celé ploše kopce. [65] V 1. století př. Kr. se pak na Maiden Castle nastěhovali Keltové, patrně kmene Durotrigů. [67]

Hradiště mělo masivní trojitě hradby a opevnění se dvěma vchody. Zabíralo plochu téměř jednoho kilometru na délku a půl kilometru na šířku, výška zdí pak byla kolem třiceti metrů. V době své slávy mělo pojmout na 1000 lidí. Sklady a sýpky měly být umístěny vně opevnění a hlavní sídliště bylo orientováno ve středu hradiště. [65]

9.1.1.2 *Danebury*

Danebury je osada nacházející se v oblasti Hampshire na jihu Anglie. Rozkládá se na území 5 hektarů a je považována za model keltských osad ve Velké Británii. Byla objevena v 70. letech 20. století a od té doby byla velmi intenzivně zkoumána. Pochází z 6. století př. Kr. a byla využívána přes 500 let. Za tu dobu byla mnohokrát přestavěna a rozšířena do jedné z rozsáhlejších opevněných vesnic v Británii. Vedly do ní dva vstupy, jeden byl umístěn na východě, druhý na jihozápadě. Východní vchod byl nejdříve asi 4 metry široký s dřevěnou bránou., v pozdější době byl ale rozšířen na 9 metrů. V severní části vesnice se nacházely pravděpodobně sýpky, které byly později nahrazeny skladovacími jámami. V jižní části se pak byly objeveny okrouhlé obytné domy. V první fázi existence vesnice bylo opevnění tvořeno náspeem navazujícím na obranné valy, přičemž materiál z vykopaných valů byl použit na tvorbu náspeu. Později byl násep zvýšen navrstvením dalšího materiálu, zřejmě kvůli sesuvu. Zároveň byl prohlouben val, jenž vesnici obklopoval, tak, že měl 6 metrů hloubku a široký byl přibližně 11 metrů. Původní okrouhlé domy byly nahrazeny

patrně sýpkami a obytné domy byly přesunuty blíže k opevnění, zatímco střed vesnice patřil zřejmě svatyním. V 1. století př. Kr. bylo Danebury opuštěno, východní brána znovu shořela, ale už nebyla znovu obnovena. Budovy zchátraly a vnitřní část opevnění byla nadále využívána jen jako pastvina. [62]

9.1.1.3 *Old Oswestry*

Old Oswestry je opevněná osada nacházející se ve Walesu. Pochází z 6. století př. Kr. a využívána byla do příchodu Římanů v 1. stol. po Kr. pravděpodobně kmenem Cornoviů. [68] Rozkládá se na ploše 5,3 hektarů. Tato opevněná vesnice byla rovněž budována v několika fázích, kdy v každé byla přidána obranná linie, tedy vyhlouben val a k němu přidán násep. [65]

9.1.1.4 *Jiná kopcová opevnění*

Uffington Castle, což je opevněná vesnice nacházející se v oblasti Oxfordshire, zabírá plochu o rozloze 32 000 m² je velmi blízko další keltské památce, tzv. Uffingtonskému Bílému Koni. To je postava koně vytesaného do křídového útesu. [69] Je 110 metrů dlouhý a mohl by reprezentovat keltskou bohyni koní Eponu nebo se může jednat o symbol kmene, který postavil opevnění Uffington Castle. [70]

Dalšími kopcovými opevněnými vesnicemi byly například Beacon Hill, který se nachází v oblasti Hampshire, Burghead, Barry Hill, Wooden Law nebo Mither Tap ve Skotsku, menší osadou pak byl například Caburn v Sussexu. [65]

Kromě těchto opevněných osad se ale samozřejmě stavěly i jiné vesnice, které nemusely být opevněny. Takovými byly zejména osady postavené na přírodních nebo uměle vybudovaných ostrovech uprostřed jezer, které byly přirozeně chráněny vodou. Výjimkou je osada v *Glastonbury*, která byla obehnána dřevěnými palisádami, jež měly pravděpodobně za úkol chránit děti a dobytek před pádem do vody. [65] Ve vesnici v *Glastonbury* žilo asi sto lidí asi v sedmi skupinách domů. Byla postavena na močálu kolem roku 300 př. Kr. a stála na uměle vytvořených dřevěných kůlech proložených chrastím, kapradím, sutí a jílem. [64]

Podobná hradiště je možné nalézt i na severu ostrova, např. ve skotském hrabství Angus – Bílý Caterthun a Hnědý Caterthun stojí asi tři kilometry od sebe. Na Bílém Caterthunu se zachovala kamenná hradba s vnitřní zdí silnou asi dvanáct metrů a vysokou asi tři metry a vnější zdí silnou kolem šesti metrů. Vnitřní část má rozlohu přibližně 150x60 metrů. Vnitřní plocha Hnědého Caterthunu měří cca 100x60 metrů, ale hradby nejsou tak zachovalé. [7]

9.1.2 Brochy

Druhým typicky britským architektonickým pozůstatkem jsou tzv. brochy. Jedná se o okrouhlé obyvatelné věže s opevněním postavené z kamenů. Brochy jsou stavby typické pro Skotsko, zejména severní. [65] Byly stavěny z kamení bez jakéhokoli pojiva. Jejich účel není zcela jasný. Někteří archeologové tvrdí, že se jednalo o obranné vojenské stavby, strategicky rozmístěné v krajině, tak, aby mohly hlídat okolní pláně a vody, tato teorie není ale nijak podložena a dnes se od ní spíše upouští. Jiná varianta tvrdí, že se mohlo jednat o reprezentativní obydlí šlechty, která měla demonstrovat jejich svrchovanost. Povětšinou stály tyto brochy osamoceně a jen zřídka byly obklopeny dalšími usedlostmi. Některé byly postaveny na pobřeží moře nebo na ostrovech uprostřed jezer, jiné stály jen tak v krajině. [60]

Co se struktury a velikostí týče, byly nalezeny brochy o vnitřním průměru od 5 do 15 metrů a s průměrem zdi kolem 3 metrů. Původně byly s největší pravděpodobností zastřešené a měly dvojité zdi, mezi, kterými byla mezera. Tyto zdi byly pospojované destičkami, které pravděpodobně sloužily jako schodiště do horních pater. Některé brochy byly stavěny poblíž orné půdy a zdrojů vody. Byly nalezeny i takové, v jejichž středu se pramen vody přímo nacházel. [60]

Ve Skotsku bylo nalezeno přes 500 těchto brochů. Nejznámější jsou Mousa, která měří přes 13 metrů, Dun Troddan, která měří 7 a půl metru a Clickimin, který vznikl z opevněné zemědělské usedlosti založené kolem 7. stol. př. Kr. [7]

9.1.2.1 *Broch Mousa*

Broch v Mouse je nejvyšším a nejlépe zachovaným nalezeným brochem. Nachází se na malém ostrově Mousa poblíž Skotska. Jeho zdi dosahovaly výšky 13 metrů. Vnější průměr pak dosahuje 15 metrů, uvnitř má ale průměr jen 6 metrů, což

je dáno obrovskou tloušťkou zdi. [58] Měl však oproti jiným brochům extrémně masivní zdi, což je patrně jeden z hlavních důvodů jeho zachovalého stavu. Postaven byl patrně kolem roku 100 př. Kr. V přízemí se nacházel jediný nízký vchod a vedlo odtamtud schodiště v prostoru mezi dvěma stěnami do horního patra. Je to jediný z brochů zachovaný ve své původní výšce. Podle nálezů se uvnitř brochu nacházel dřevěný dům, který měl mít pravděpodobně dvě patra. Ta byla podepřena kamennými výčnělky. První se nacházel ve výšce přibližně dvou metrů, druhý ve výšce přes tři metry. Broch v Mouse byl, jak se jeví využíván i po odchodu původních obyvatel. [59]

9.1.2.2 *Broch Clickimin*

Dalším velmi dobře zachovalým brochem, který je mezi ostatními zvláštností, je broch Clickimin. Stojí na malém ostrůvku uprostřed jezera a zpřístupněn je kamennou hrází. Původně byl ostrůvek obýván po roce 1000 př. Kr., kdy ho tehdejší obyvatelé ohradili kamennou zídou, aby se dobytek nedostal ven a žili ve svém farmářském domě uprostřed ostrůvku. Později, kolem roku 200 př. Kr., pak přišli další obyvatelé, kteří zeď zvětšili, ale i nadále žili ve farmářském domě původních obyvatel, ačkoli byly přistavěny další dřevěné budovy. O sto let později byl postavena pevnůstka uvnitř ohrazení před jedinou bránou ve zdi, kterou se dalo na ostrůvek dostat. Tato pevnůstka doplňovala obrannou funkci kamenné zdi, ale nebyla pravděpodobně nikdy dokončena. Místo ní se začalo pracovat na stavbě brochu. Ten měl původně měřit mezi 12 a 15 metry a byl obýván velkou skupinou lidí. Uvnitř byla, jako u jiných brochů, dřevěná chatrč o několika patrech. Později se ale počet obyvatel brochu zmenšil dost možná na jedinou rodinu a broch byl snížen. [56]

9.1.2.3 *Další broch*

Další broch, které jistě stojí za zmínku jsou třeba *Dun Dornaigil*, který se nachází v oblasti Sutherland ve Skotské vrchovině poblíž řeky Strathmore. Z jeho zdi je svou výškou nejdochovanější část nad vchodem do brochu, která měří téměř sedm metrů. Zbývající obvodové zdi mají výšku pouze kolem 2 – 3 metrů. [63] Ve stejné oblasti se nachází i broch *Carn Liath*, který má zdi zachovalé až do prvního poschodí. Méně zachovalý je například broch *Culswick* nacházející se na Shetlandských ostrovech. Většina jeho zdi se zřítla doprostřed brochu. V současné době má jeho

nejvyšší bod kolem tří metrů. [61] *Gurness* patří mezi větší brochy. Jeho vnější průměr má na 20 metrů, ale zadržaná oblast, v níž se nachází má průměr 50 metrů. [57]

Z jiných nalezených brochů ještě můžeme jmenovat kupříkladu *Dun Carloway*, *Dun Telve* nebo *Dun Bharabhat*. Slovo „dun“ v mnoha názvech brochů znamená pevnost.

9.1.3 Jiné památky

Mezi jinými zachovalými památkami na území Velké Británie jsou například domy, nalezené v Cornwallu. Tam se ve vesničce Chysauster nachází jedny z nejlepších příkladů keltských kamenných domů v Británii. [7]

Co se řemesel týče, byla od 1. století př. Kr. do poloviny 1. století n.l. Británie řemeslně na velmi vysoké úrovni, na rozdíl od pevninských Keltů, kteří řemeslně upadali. Keltské výrobky se vyvážely ve velkém množství ke středomoří i do Galie. Mezi vrcholné výrobky patřily emailované ozdoby, bronzová zrcadla (např. nalezena v Birdlipu u Gloucesteru nebo v Temži), bronzové pochvy mečů. Na severu bylo střediskem uměleckého řemesla skotské město Dumfries. [7]

9.2 **Keltské památky na území České Republiky**

Keltové na našem území pobývali ve dvou vlnách, první raně keltská osídlení pocházejí z 6. – 5. století př. Kr. a po jejich postupném úpadku na přelomu 5. a 4. století na jejich místo nastupují nově příchozí osadníci patrně buď z jihozápadního Německa a severního Švýcarska nebo z Francie z oblasti Champagne, ale je dosti možné, že i z jiných zemí. 4. – 3. století je tak druhou etapou keltského osídlování na našem území, i když se hradiště nezdávka překrývaly se sídly a hroby staršího obyvatelstva. Po zabrání zemědělské půdy v Čechách další nově příchozí obyvatelstvo postupovalo dále na východ na Moravu, do Slezska a Polska.

Památky na našem území zahrnují nesčetné mohyly, hroby a hřbitovy, výrobní zařízení a lomy, nebo hradiště, sídliště a opevněná sídla zvaná oppida, po kterých ovšem v mnoha případech zbyly viditelně jen nerovnosti v terénu a zbytky násypů a valů.

Uvedené památky jsou pouze stručným neúplným přehledem, pro větší představu o keltských památkách na území České republiky doporučuji přečíst přehlednou a příjemně psanou knihu *Keltové a Čechy* od Petra Drdy a Aleny Rybové [6] a obsáhlé publikace *Encyklopedie Keltů v Čechách* od Jiřího Waldhausera [20] a *Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku* od Jany Čižmářové, ze kterých jsou níže uvedené památky a informace o nich převzaty.

9.2.1 Hroby

Pro pohřbívání v nejstarších etapách našich keltských dějin byly typické kosterní hroby, ať už ploché nebo zakryté mohylovým pahorkem. Ve druhé polovině 3. století př. Kr. se ale zcela přešlo k pohřbívání zpopelněných pozůstatků (žárové hroby).

Četné mohyly (vyvýšené pahorky uvnitř s hrobem jedné nebo i několika osob buď zpopelněných nebo pohřbených do země) a hroby jsou roztroušeny po celé republice. V západních Čechách je na 45 míst s mohylovými hroby, v jižních Čechách pak více než 94. Ploché žárové hroby (hroby se zpopelněnými ostatky mrtvého bez umělé vyvýšeniny) mají přibližně stejné rozmístění jako mohyly. V západních Čechách jich je na 21, v jižních na 66. Mohylové hroby skrývaly obvykle výbavu ve formě čtyřkolých nebo dvoukolých válečných vozů s postroji a součástmi, pokud se jednalo o vojáka, šperků v případech výše postavených žen a obecně bronzovými nádobami. Největší mohyly u nás mají průměr kolem 20 metrů (např. mohyly ve Skalici, v Červeném Poříčí, Hanově), 10 metrů v průměru ale mohyly na našem území přesahují spíše vzácně. Mezi naleziště mohyl patří například Hradenín ve středních Čechách, rozsáhlý pohřební areál u Manětína-Hrádku v západních Čechách, Kladruby v okrese Rokycany (průměr 7 m), Opařany v jižních Čechách, Mirkovice v západních Čechách, kde byla pohřbena celá dynastie jedné rodiny, Hradiště u Písku, kde byly nalezeny dvě mohyly patřící k největším v Čechách, ale obě jsou bohužel již zničené, Hořovičky v okrese Rakovník nebo Chlum na Rokycansku. Zvyk pohřbívání do plochých kosterních hrobů v období 4. a 3. století př. Kr. zanechal na pět set hrobů nebo hřbitovů. Nejrozsáhlejší známý pohřební komplex se nachází v Jenišově Újezdě v okrese Teplice. Obsahuje 138 hrobů. Jiné hřbitovní areály té doby běžně mívaly jen asi na padesát hrobů. [6]

9.2.2 Hradiště a dvorce

Různých hradišť z raně keltské doby (6. – 5. stol. př. Kr.) je na území Čech kolem padesáti. Na ně v pozdějších dobách mnohdy navazovaly novější keltská osídlení a později i Slované stavěli své vesnice na těchto územích, která byla pro obranné účely vhodně vybraná z hlediska krajinného uspořádání. Velikostí se značně různí.

Z menších hradišť bych jmenovala například Hradec u Němčic, který se nachází na středním toku řeky Otavy v jižních Čechách spolu s dalšími třemi dvorci a množstvím přilehlých mohylových i žárových hrobů, vše datované do období 6. – 5. století př. Kr. Prostor hradiště byl chráněn dřevěnou hradbou a příkopem. Rozloha byla pouze něco kolem jednoho hektaru. Obydlí byla převážně zahloubená do země. Poblíž se pak nacházela hradiště v Liběticích, Zámku u Zadních Zborovic a Věnci u Lčovic, které mělo rozlohu přibližně 8 ha.

V západních Čechách se nachází kamenný hrad Černý vrch u Svržna s datací do poloviny 6. století př. Kr., který má téměř obdélníkový půdorys a rozlohu tři čtvrtě hektaru. Chráněn byl hradbami, na něž přímo navazovaly obytné domy a příkopem z jižní strany.

Poblíž tohoto hradu (cca 3 km východně) se nacházel dřevěnými hradbami ohrazený dvorec v Hostěticích. Majiteli obou těchto sídel byla dynastie pohřbená poblíž v mohyle v Mírkovicích.

V Plzeňském okrese bylo nalezeno množství hradišť blízko u sebe, s pravděpodobnou časovou návazností. Z příkladů jmenuji hradiště Pod Homolkou, které je patrně starší (pozdě halštatské) a přibližně dva kilometry jižně od něj se nachází Radobyčice. Poblíž jsou hroby v Sedlci-Hůrce a v Kyšicích. Jiné hradiště v oblasti se rozkládá u Čilé-Podmokel.

Jedno z největších hradišť u nás, pevnost na Vladaři, hoře v západních Čechách mezi Karlovými Vary a Rakovníkem je bohužel neprozkoumáno, jsou na něm ale patrné zbytky opevnění a rozloha měla dosahovat až 1 km². Součástí hradeb byla skalní stěna.

Další hradiště se pak nacházejí v severozápadních Čechách, v povodích Ohře a Bíliny. Jejich velikosti se v této oblasti velmi různí. Vyskytují se zde sídliště od necelého hektaru (Rubín) až po 25 hektarové (Hradec u Kadaně).

Vesnicím velmi podobné a bohatě vybavené byly osady v Hostomicích a Radovesicích u řeky Bíliny. Budovy byly v obou hradištích vesměs zahloubené v zemi. Nalezeny byly zásobní jámy, pece a jiné užitkové hospodářské stavby a s nimi související nářadí a nástroje. Mohou být brány jako obecný vzor pro keltské osady na našem území.

V okrese Chomutov, v Droužkovicích je další hradiště, i když ne zcela typické, na rozloze necelého hektaru ohrazeném dřevěným opevněním se nenacházely téměř žádné obyvatelné budovy, kromě jednoho domu zahloubeného do země, v němž bylo nalezeno značné množství předmětů a krom něj téměř nic.

Dalším příkladem bohatého sídliště je panství v Dolních Břežanech. Jednalo se o jeden velký (14,5 x 9,5 m) honosný dům stojící na širokém prostranství a vzdáleně obklopený hospodářskými budovami. Jeho spodní podlaží bylo zapuštěno metr pod zemí. První patro bylo přístupné dřevěným schodištěm. V domě bylo několik místností každá s vlastním topeništěm. Tato usedlost byla něco přes pouhé 3 km vzdálena od hradiště Závist a je datována do druhé poloviny 5. století př. Kr.

Jiná sídliště mohou být nalezena například v Praze – Hloubětíně, Veliké Vsi v okrese Chomutov, v Krašovicích, okres Příbram, Tuchlovicích u Kladna, v Počeradech v okrese Louny, v Plzni Roudné, v Poříčanech, okres Nymburk, Chodounech u Litoměřic, Oborech u Příbrami, Soběsukách v okrese Chomutov a jinde. Hradišť a sídlišť z této doby bylo u nás nalezeno obrovské množství a mnoho z nich je ještě stále zkoumáno.

Kromě těchto hradišť byly nalezeny i jednotlivé specifické stavby hospodářského charakteru. Mezi ně patří hutnický a kovářenský komplex v Mšeci na Kladensku, kde byla nalezena kovárna se zahloubeným pracovním prostorem uprostřed s kovadlinou, sklad dřevěného uhlí a podobné stavby. V téže oblasti pak byly nalezeny dílny na zpracování sapropelitu. V Holubici v okrese Praha – západ se

nacházel kovolitecký objekt. Na Litoměřicku v Malých Žernosekách a Lovosicích byly objeveny kamenolomy a dílny a v téže oblasti v Libochovicích kovolitecká dílna. Sídlo kováře se našlo i v Chýnově ve středních Čechách. Tento výčet by mohl pokračovat dále.

9.2.3 Oppida

Od 3. století př. Kr se u nás začaly objevovat nová osídlení jiného typu. Říkáme jim oppida, a jedná se o opevněná městům podobná centra zaměřená na hospodářství. Vzhledem a uspořádáním si byla velmi podobná. Hradby byly stavěny podobnou technikou – dřevěné hrazení vně a z vnitřní strany na něj hrazené kameny a půda. Časté bylo opevňování v několika stupních a stavění bran v tomto hrazení. Oppida byla vesměs členěna na ohrazené dvorce vesměs zemědělského charakteru, které byly tvořeny uspořádáním několika domů obytných i hospodářských. Obytné domy bývaly obvykle povrchové, hospodářské budovy pak částečně zahloubené do země.

9.2.3.1 *Závist*

Závist byla osídlena už v první raně keltské době u nás a ve druhé etapě na ní bylo postaveno oppidum. Jedná se o největší raně keltské osídlení u nás. Nachází se na soutoku Berounky a Vltavy, u jižního cípu Prahy. Původní osídlení pochází z období 6. století př. Kr. a rozlohou má 1 km² po vnější opevnění. První hradiště na Závisti se postupem času od svého založení jako malé osady bez opevnění, na místě původního osídlení z doby bronzové, zvětšovalo. Leželo na kopci ve výšce 200 m nad okolním terénem. První opevnění přibylo někdy kolem roku 500 př. Kr. a obklopovalo hlavně středovou oblast o rozloze asi 27 hektarů. Postaveno bylo ze dřeva, kamení a hlíny. Výškou se různilo podle potřeby obrany daného místa nebo už existující přírodní zábranou. Opevnění fungovalo v několika úrovních, od nejbližšího až po centrální. Během 5. století docházelo k přestavbě hradeb, byl značně navýšen podíl kamene jako stavebního materiálu. Mezi jednotlivými hradbami se nacházela obydlí a hospodářská stavení shlukovaná do větších celků mezi nimiž byla volná prostranství určená k zemědělství. Obydlí byla jak velká povrchová, tak i menší a zahloubená do země. V každém domě byla samostatná topeniště. Naproti těmto domům fungovaly i domy navazující přímo na hradby. Skupiny domů byly odděleny podle postavení jejich obyvatel. Na Závisti se nacházely taktéž sakrální stavby, u první se jednalo více

méně jen o ohrazenou plochu, poté, co byla zničena při požáru byla vystavěna druhá, větší už s budovou – chrámem uprostřed. Později v 5. století př. Kr. byl postaven ještě obrovský třetí areál o rozměrech 80 x 90 m, jehož tři strany lemovaly skalní stěny a přístupný byl jedinou bránou. Uvnitř prostoru se nacházelo několik kamenných staveb včetně stavby trojúhelníkového půdorysu a vyvýšená pódia, jedno o výšce do metru a půl a rozloze 162 m² a druhé čtyři metry vysoké a o rozměrech 27 x 11 m. O něco později byla akropole přestavěna do nové podoby čtyřúhelníkové vyvýšené plochy, která byla běžnější dříve, svatyně pod širým nebem. Závist byla patrně mocenským a správním sídlem středních Čech, které hojně obchodovalo s jižním světem. Závist několikrát utrpěla ničivé požáry, které vedly k razantním přestavbám. Zánik keltských panství včetně Závisti nastal na přelomu 5. a 4. století př. Kr. Ve 2. století př. Kr. se pak Závist začala rýsovat jako oppidum pod vládou nových přistěhovalců. Ve svých počátcích mělo oppidum 35 ha a v poslední čtvrtině století př. Kr. už dosahovalo 100 ha. Bylo rozděleno do opevněných dvorců s obytnými a hospodářskými budovami, mimo dvorce pak stály ještě menší usedlosti s několika stavbami menšího hospodářského rázu a další jednotlivě stojící domky.

9.2.3.2 *Staré Hradisko*

Největší a nejvýznamnější oppidum na Moravě se nachází v Dražanské vrchovině mezi městy Prostějov a Boskovice u obce Malé Hradisko. Leží v nadmořské výšce 500 – 540 m. Zachované valy dosahují výšky tří až šesti metrů, na délku měly 2770 metrů a obepínaly plochu přibližně 37 ha. Oppidum bylo založeno někdy v první polovině 2. století př. Kr., ale nové poznatky ukázaly, že zde existovalo keltské osídlení již v 6. století, o něm bohužel není téměř nic známo. Vnitřně bylo oppidum členěno na tři velké části oddělené opevněním, které pak obsahovaly menší dvorce sestavené ze skupin domů. Mezi jednotlivými dvorci se táhly asi pět metrů široké cesty zpevněné kamením a šterkem, dochovaly se na nich stopy po kolech vozů. Tak jako na jiných oppidech i zde byly velké povrchové domy a částečně zahloubené chaty v mnoha případech s ohništěm uprostřed. Povrchové domy měly obytný účel, zahloubené chaty naopak hospodářský a sloužily jako dílny. Jako jeden ze zdrojů vody byly v oppidu do skály vytesány cisterny na zachycování dešťové vody. Nalezeny a prozkoumány byly také čtyři hrncířské pece skládající se ze dvou částí, předpecní jámy a samotné pece, obojí mělo kruhový tvar. Opevnění Hradiska, stejně jako opevnění jiných oppid, mělo několik úrovní. [5]

9.2.3.3 *Stradonice*

Oppidum ve Stradonicích se nachází v okrese Beroun. Zabíralo plochu více než 90 ha a bylo ve své době spolu se Závistí jedno z nejdůležitějších a největších center. Bylo založeno v polovině 2. století př. Kr. a bylo bohaté na nerostné suroviny. Bylo zřejmě rozděleno na akropoli a předhradí. Zbytků opevnění, které bylo dvakrát přestavěné se příliš nedochovalo. Do oppida se dalo dostat čtyřmi branami, z nichž jedna byla zdvojená. Podélně se oppidem táhla hlavní cesta. Nalezeny byly zbytky budov s mírně zahlobenou podlahou, šest cisteren a čtyři strouhy na vodu. Zánik stradonického oppida nastal někdy kolem roku 25 př. Kr. a patrně souvisel s příchodem germánských kmenů.

Mezi dalšími oppidy mohu zmínit nevelké oppidum v Nevězicích v okrese Písek, jenž svou rozlohou mělo jen 13 ha a založeno bylo kolem roku 120 př. Kr., aby bylo v první polovině 1. století zničeno požárem a nikdy znovu neobnoveno; v Hrazanech, které zastavělo plochu až 39 ha a pocházelo z první poloviny 2. století př. Kr.; v Třísově, které pocházelo z 1. století př. Kr. a rozlohou mělo 26 ha; v Českých Lhoticích ve východních Čechách, které mělo být strategickou zastávkou na cestě ze Starého Hradiska na Závist; oppidum na Hostýně či dnes již zcela zničené oppidum na Kotouči u Štramberka.

III. ANALYTICKÁ ČÁST

10. KELTSKÝ ODKAZ V DNEŠNÍ DOBĚ

10.1 *Obecný přehled*

Kolik toho keltská kultura zanechala ve svých bývalých osídleních, tedy prakticky po celé Evropě, je otázkou historického a myšlenkového kontextu, který nejdříve musíme pochopit. Jejich éra byla plná bojů o území a velkých kulturních změn, kterým se museli přizpůsobit.

Stopy keltské kultury se dají nalézt ve velkém množství spíše v abstraktním vědění než v konkrétních vynálezech nebo památkách, ať už architektonických,

kulturních, písemných či jiných. I když archeologické nálezy samozřejmě rovněž existují, jedná se spíše o pozůstatky, ruiny někdejších sídlišť, vykopávky hrobů, nádobí a šperků. Stopy však díky jejich rozšíření nalezneme téměř v celé Evropě v podobě názvů měst, řek a kopců. Nestavěli velká díla, která by přetrvala věky, jako Egypťané nebo Římané. Nebyli posedlí zachováním svého odkazu v čase. To je také jedním z důvodů, proč nezanechali příliš písemných památek, uměleckých či filozofických spisů. Při rozpínání římského impéria statečně odolávali, neboť byli národem velmi hrdým a nesmírně bojeschopným. Keltští bojovníci byli jedni z nejlepších a nejobávanějších v tehdejší světě. Na druhou stranu ale byli národem nejednotným a rozdrobeným do mnoha kmenů, mezi nimiž občas zavládly spory, kterých pak Římané šikovně využívali. Neuvědomění soudržnosti na velké úrovni a dost možná i tyto spory způsobovaly, že se rovněž nechávali najímat družiny keltských žoldnéřů do římských armád a bojovali pak proti „vlastním“. Pojítkem mezi těmito rozdrobenými kmeny byla ekonomika, jejich keltské mince, které se razily a kolovaly po celé Evropě. Při dobývání keltských území Římany však byly nahrazovány římskými mincemi, což jen prohlubovalo rozvázanost keltských kmenů. Z filozofického hlediska navíc byli Keltové společností velmi oddanou vůli bohů, osudu.

Při nástupu křesťanství tedy druidové sami pomáhali v jeho šíření na Britských ostrovech a zejména pak v Irsku. Tato nová víra šířící se po Evropě pro ně byla znamením jedné končící éry a začátku nové, které se dobrovolně poddali. Nové náboženství navíc mělo mnohé rysy společné s původní pohanskou vizí jako přítomnost Boha ve všem živém a tedy uctívání přírody, v začátcích křesťanství to bylo i vážené postavení žen, které často stály v čelech prvních klášterů. Tradice svaté Brigity jako Kristovy pěstounky pak představuje hlavní spojnicí mezi pohanským a křesťanským světem Keltů (viz 4.3 Brigit). Keltská víra se tu smísila s křesťanstvím a v dobách temna na kontinentu v Irsku vzkvétala vzdělanost a byli to právě irští mniši, kteří šířili křesťanství po Evropě i dál na východ a zakládali kláštery, a sbírali latinské a starořecké spisy a přepisovali je, tedy díky nim se pro budoucnost uchovalo množství informačních zdrojů.

Některé symboly typické pro keltskou víru, tak do sebe vstřebalo i křesťanství. Bohyni matku tak absorbovala panna Maria jako matka a ochránitelka lidu. Příkladem této asimilace může být přejmutí Bohyně, Matky Země, jako ochránitelky léčivých

rostlin, jenž jí byly zasvěceny, Pannou Marií, která tento prvek rovněž do jisté míry přejala do své osoby. Sběr léčivých bylin se měl (a platí to dodnes) provádět při srpnovém úplňku, přibližně ve dvě hodiny ráno, kdy mají rostliny největší léčivou sílu (což bylo dokázáno). Křesťanství pak přiřadilo 15. srpen, což je přibližná doba kolem srpnového úplňku, svátku Nanebevzetí Panny Marie, kdy se navíc v kostelech vysvěcují rostliny. [15] Křesťanský ďábel pak na sebe vzal podobu rohatého boha Cernunna. Křesťanské svátky tedy vesměs byly uzpůsobeny aby svými daty pokrývaly původní pohanské svátky. Křesťanská významná místa a cíle poutí jsou rovněž v mnoha případech původní kultovní místa Keltů.

10.2 Genetika

Dalším významným hlediskem keltského odkazu je zcela jistě hledisko genetické. Popis keltského vzhledu jsme si přiblížili již v kapitole 5. Keltská společnost, tedy pro připomenutí: blondřaté až zrzavé vlasy, světlá, narůžovělá pleť, vysoká, statná postava. Pokud se rozhlédneme kolem sebe, zjistíme, že lidí s tímto typovým popisem je kolem nás vidět stále dost. Podle posledních genetických výzkumů má překvapivě velký podíl keltských předků obyvatelstvo Německa, ačkoli logicky by měl největší podíl být na britských ostrovech vzhledem k jejich izolaci, ovšem i tam bylo původní keltské obyvatelstvo přebito následnými etniky. Ostrované jsou tak spíše dědici kulturního odkazu než genetického, ale přesto nebo možná právě pro své kulturní dědictví se mnoho z nich považuje za přímé potomky Keltů.

Výsledky studie Skladba obyvatelstva Německa z hlediska genetického původu vypracované německou firmou Igenea říkají, že německou populaci tvoří keltské geny ze 45 %, germánské jen z 6 % (po otci), 10 % pak tvoří židovské geny. Zkoumáním mužské linie Němců se zjistilo, že 45 % má původ na Sibiři, což je v Evropě nejrozšířenější genová skupina. 25 % Němců má pak původ mezi Skyty a Vikingy, zhruba 15 % je původem jak vikingských, tak slovanských. 10 % tvoří skupina s židovskými geny a 5 % s kořeny fénickými. Mateřská linie je podle výzkumů germánštější. Germánské geny má z matčiny strany celá polovina Němců. [39]

U nás podobnou studii vypracovala firma Genomac a zjistila, že slovanské geny převažují přibližně u 40 % populace, další část tvoří románské geny (cca 25 %), 11 %

je jihoslovanských, 10 % Čechů má geny společné s předky ze Skandinávie a Německa, skupina 5 % obyvatel je původem ze Středomoří, Balkánu a severní Afriky, malé skupinky pak tvoří lidé, jejichž původ je dohledatelný ve Středomoří, na Blízkém východě a v Asii (4 %), v Pobaltí, Skandinávii a na Sibiři (3 %) a ve Středomoří a na Kavkazu (1 %). Slovanský původ má tedy celkem jen asi 51 % Čechů.

Ve Velké Británii se udává počet obyvatel keltského původu před vpádem Anglů, Sasů a Jutů kolem 2 000 000, dnes činí lidé s keltskými geny asi 4 % populace. [40]

Obecně je největší koncentrace keltských genů ve střední Evropě, tedy u nás a v k nám přilehlých oblastech jihovýchodního Německa a severního Rakouska. Jak ale můžeme vidět, ve střední Evropě by bylo těžké najít geneticky čistého člověka, který by v sobě nesl odkaz jen jednoho národa. V genetických výzkumech se zjišťují genové mutace, které byly typické pro jednotlivé etnické skupiny a které lze časově zařadit a sledovat tak migrace národů. [41] Tímto způsobem můžeme poznamenat, že asi 80 % české populace patří do tzv. haplogrupy R1a, která má pocházet od "praotce" - "lovce mamutů" žijícího přibližně někdy před 17 000 lety v tundře na Ukrajině. Dalších asi 15 % má původ v neolitickém zemědělci, který někdy před 8 000 lety přišel z Blízkého východu. [42]

10.3 Jazyky

Mezi další podstatné pozůstatky patří doposud používané keltské jazyky, kterými se mluví v některých částech Velké Británie, Irsku a v Bretani. [8] Ty se dělí na skupinu britanskou, k níž patří bretonština, velština a kornština a na skupinu goidelskou, skládající se z irštiny, gaelštiny a manštiny (jazyk, kterým se hovořilo na ostrově Man). [23] (viz kap. 5. Keltská společnost)

V posledních letech se začaly šířit snahy tyto jazyky zachovat pro budoucí generace, neboť v mnoha případech začínaly mizet. Ve světě je dnes přinejmenším 3,5 milionu keltsky mluvících lidí. [9]

Nejvíce přežívající je z těchto jazyků velština. Díky jazykovému zákonu z roku 1967 je ve Walesu rovnoprávná s angličtinou [4] a na školách se povinně vyučuje a je uznávaným jazykem velšského sněmu. Návrhy zákonů jsou ve velštině i angličtině a dopravní značky rovněž. [9]

Irsko má největší počet lidí hovořících gaelsky, i když jen asi jedna pětina tento jazyk používá v běžném každodenním životě.

Skotskou gaelštinou se mluví nejvíc na Hebridách.

Bretonština, kterou se hovoří na Bretaňském poloostrově byla taktéž na úpadku díky snahám vlády z 19. století sjednotit Francii jazykově. Dnes je ale Bretaň obecně jedním z míst, kde se lidé nejvíce navrací ke starým zvykům a kde mají lidé nejbližší ke svým keltským kořenům, po kulturní, jazykové i genetické stránce.

Manština je pak jazykem v podstatě vymizelým. [4]

Irština je uznávána jako třetí nejstarší psaný jazyk v Evropě po řečtině a latině. [7]

Mimo jazyků přímo keltských přežily jejich prvky i v jiných jazykových větvích. Je to dáno faktem, že se Keltové při svých stěhováních mísili s jinými národy. Vyskytují se teorie (profesor Eion Mac Neill), že germánské kmeny, nebo alespoň část z nich, byla v době, kdy se o Germánech objevují první písemné zmínky (okolo r. 220 př. Kr.), pod politickou nadvládou Keltů, neboť ony první písemné zmínky se týkají bitvy Keltů proti Římanům, kde Germáni bojovali pod keltským velením. Podporu hledá tato teze právě v jazykové oblasti. V germánských jazycích se nachází množství výrazů keltského původu, obzvláště z oblasti politické (institute, vlády...). Jako příklady uvedí profesor Mac Neill:

keltské slovo <i>rigion</i>	-> německé <i>reich</i> (říše, stát)
keltské <i>ambactus</i> (vyslanec)	-> německé <i>amt</i> (úřad, hodnost, postavení)
	-> anglické <i>embassy, ambassador</i>
Keltské <i>dunon</i> (opevněné místo)	-> anglické <i>town</i> (město)

Některá slova keltského původu je možné nalézt i v galičtině, jazyku, kterým se hovoří (80 % obyvatelstva) v severozápadní části Španělska, v Galicii a také v řečtině a latině, kam se keltská slova dostala díky latinsky píšícím keltským autorům – tzv. keltská předalpská škola od 1. stol. př. Kr. (např. Martialis Helvetius Cinna, který obohatil latinu o keltská slova související zejména s jízdou na koni) [7]

10.4 Zeměpisné názvy

Jedním z nejnápadnějších pozůstatků po Keltech jsou jistě geografické názvy po celé Evropě, které přežili i postupné osidlování daných území jinými národy.

10.4.1 U nás

Keltský původ se připisuje především latinskému názvu Čech - Bohemia, podle původního názvu tohoto území – Boiohaemum – země Bójů, podle kmenu Bójů, který u nás žil. Další názvy, kterým jazykovědci přisuzují keltský původ patří zejména řekám Vltavě, Moravě, Jizeře, Hané, Labi, Ohři, Mži, Radbuze. Další zeměpisné názvy keltského původu pak jsou Košíře, Otava, Brno, Říp (na jehož vrcholku stávala keltská svatyně) a mnoho dalších.

10.4.2 V jiných zemích

V rakouském městě Virgen, jehož název je odvozen od slov Virg, Verg, Vergobret. Vergobret byl u Keltů osoba volená keltským shromážděním na dobu jednoho roku, která oplývala pravomocemi nad knížaty, jejichž moc mohla omezovat, a také mu bylo svěřeno rozhodování o životě a smrti. Od tohoto slova je odvozeno i mnoho dalších místních názvů začínajících na Vir, Ver nebo Viersch. Dnešní Virgen byl kdysi právě sídlem vergobreta a ještě ve středověku zde sídlil soud. [15]

V Itálii založili Keltové mnoho měst, připisují se jim města Miláno, Brescia, Bergamo, Como, Vincenzo, Turín, Modeno, Lodi, jižněji pak Ancona a Senigallia (znamenající město senonských Galů). Další už existující města pak přejmenovali, například město Bologna dostalo keltský název Bononia, mezi dalšími Reno, Benacus, jezero Garda, Treviso, Trebii.

I v Británii zůstalo přes její následnou kolonizaci dalšími skupinami obyvatel a vyvražďování nebo vyhnání keltského obyvatelstva mnoho keltských názvů. Zejména řeky: Aire, Avon, Axe, Dee, Derwent, Dart, Don, Esk, Exe, Ouse, Severn, Stour, Tees, Temže, Trent, Wye. Ale i hory a lesy: Kinver, Penge, Savernake.

Londýn je keltského původu (Camulodunum). Názvy území a krajů mají keltské základy: Kent (kmen Kantiů), Thanet, Wight, Leeds. I keltské topografické výrazy

jsou dochovány v místních názvech, např. cumb, coombe (údolí), tor (pahorek, vršek), bourne (potok), carr (skála) – Carham, luh (jezero) – Lutton, Lincolnshire atd. ⁽⁵⁾

Ostrov Man nese jméno po bohu moře Manannanovi.

Mezi dalšími příklady je město Bregenz u Bodamského jezera, jehož název je odvozen od kmene Brigantů, město Kempten získalo svůj název z původního keltského názvu Cambodonum. Kmen Belgů pak dal název státu Belgie. Řeka Rúr zdělila název po původním pojmenování Raura odvozeného od kmene Rauraků. [7]

Zejména ve Francii, tedy bývalé Galii je názvů svědčících o keltském osídlení víc než dost. Paříž vděčí za svůj název kmenu Parizanů, Chartres kmenu Karnutů a Bourges kmenu Biturigů. [8] Lyon dostal svůj název od původního osídlení Lughdunum, které nese název po bohu Lughovi. Od něj je odvozeno více měst, např. Luggau, Lugendorf, Lug. Původní název Marseille zněl Massalia, Toulouse pak býval Tolosa, vše keltské názvy. Remeš bývala střediskem kmene Remiů od něž získala svůj název. [7]

Pro více viz 5.4 Kmeny

10.5 Zvyky a svátky

Jak jsem již zmínila, většina našich svátků má původ v předkřesťanských „pohanských“ kulturách, zejména v keltské. Zvyky, které přetrvaly dodnes a které považujeme za odkaz křesťanství a středověkých tradic ve skutečnosti mnohdy nesou prvky mnohem starší. Je třeba si uvědomit, že „pohané“ zakládali své zvyky na koloběhu roku, změn v přírodě a řídili se něčím jako zemědělským kalendářem, slavnosti a svátky byly manifestací způsobu jejich života. Nově příchozí rozpínající se křesťanství tak bylo konfrontováno s po staletích v lidech pevně zakořeněnými zvyky a proto pokud chtělo své nové svátky těmto lidem přiblížit, uchylovalo se často k přizpůsobení dat těchto svých svátků obdobím typickým pro původní „pohanské“ oslavy.

⁽⁵⁾ Ellis, Peter Berresford. Keltové : 1000 př. Kr.-51 po Kr.:první tisíciletí keltských dějin. (Praha: Brána, 1996), 131.

10.5.1 Halloween, Předvečer Všech svatých (31. října), svátek Všech svatých (1. listopadu), Dušičky (2. listopadu)

Ač svátek Všech svatých přejímá široké spektrum zvyků, keltský Samhain měl na něj největší dopad. Tyto svátky v podstatě nastupují na místo původního Samhainu, tedy jeho aspektu svátku mrtvých (viz 8.2 Samhain).

Na den Všech svatých tedy lidé po celé Evropě a Americe (v USA je tento svátek rozdělen do tří dnů, předvečer Všech svatých=Halloween – 31. října, Všech svatých – 1. listopadu, Dušičky – 2. listopadu) navštěvuje hřbitovy, aby zapálili svíčky na hrobech svých mrtvých. V Británii k této události dochází o několik dní později, a to 11. listopadu, v Den příměří, kdy lidé vzdávají poctu padlým v obou světových válkách. Ohně Samhainu se v dnešní Británii rozhoří vždy pátého listopadu, ovšem původní obětní význam tohoto svátku je zde zastřen vzpomínkou na nezdařený pokus vyhodit roku 1605 do vzduchu londýnský parlament – tzv. Noc Guye Fawkesa.

Tradice dýňové lucerny má původ rovněž u Keltů a jejich kultu hlavy (viz kap. 3.6 Hlava)

10.5.2 Den sv. Mikuláše

5. a 6. prosince se slaví sv. Mikuláš, název napovídá, že jde o čistě křesťanský svátek, a přesto zvyk s ním spojený působí ryze pohansky. Je to z jednoho prostého důvodu, křesťané opět přisoudili 6. prosinci svatého, který nahradil původní význam. Rituál ale zůstal velmi podobný. Zvyk, který se u Keltů dodržoval vypadal asi následovně: vpředu šel stařec (druid, který byl přeměněn na sv. Mikuláše) a za ním novomanželský pár, kolem nich pak poskakovala postava s prutem ztělesňující demony, kteří mohou zabránit zplození zdravého potomstva v adventní době - což byla přirozená doba nevhodná pro početí dítěte - před zimou, kdy se příroda chystá spát a nebude tolik jídla - proto se Keltové v této době vyhýbali pohlavnímu styku, to se pak promítlo i do křesťanství a v některých katolických zemích bylo dříve i zakázáno v době adventu uzavírat manželství. Z osoby ztělesňující demony se vyvinul čert, který v dnešní době bere zlobivé děti. Na konci průvodu pak kráčel žebrák. [15]

10.5.3 Vánoce

Vánoce jsou asi nejznámějším křesťanským svátkem, kdy se slaví narození Ježíše Krista. Je proto překvapující, že by se v něm měly nalézt prvky pohanských svátků a přece je tomu tak. Kristovo narození slavíme 24. prosince, existují ale tvrzení, že toto datum není datem jeho skutečného narození, ale že křesťanská tradice posunula toto datum ustanovila tak, aby korespondovalo se zimním slunovratem na nějž byli lidé zvyklí. Vánoční symboly, jako stromeček, červené svíce, cesmína nebo jmelí však tomuto křesťanskému svátku zůstaly z pohanských dob. Ač se první „moderní“ zmínky o zdobení vánočních stromků datují teprve do 16. století, tato tradice sama sahá do předkřesťanské doby, kdy keltští druidové zdobili o zimním slunovratu duby zlatými jablky a větvičky cesmíny v domě pro ně znamenaly symbol věčného života [43] stejně jako jmelí, germánské kmeny rovněž zdobili o zimním slunovratu stromy jako uctění boha Wotana. [44] Jehličnaté stromky jako vánoční symbol jsou zase spojovány se zvykem nošení větvičky po polích jako důkaz toho, že příroda je stále živá. [35] Jmelí navíc používali i z důvodů vysvětlených v kapitole 3.1 Démoni a čarodějnice, tedy jako ochranu před zemským a kosmickým zářením.

10.5.4 Hromnice

Tento den (2. února) je křesťanským svátkem očištění Marie čtyřicet dní po narození Ježíše Krista, u nás sice není oficiálním svátkem, ale připadá na stejný den jako keltský svátek Imbolc, který, jak víme, byl svátkem Brigity, bohyně světla a byl spojován s prodlužujícím se dnem (viz 4.3 Brigit). V dnešní době známe přísloví „Na Hromnice o hodinu více“.

10.5.5 Velikonoce

Velikonoce jsou křesťanským svátkem zmrtvýchvstání Ježíše Krista, které mělo proběhnout 3 dny po jeho ukřižování. Kdy to ale bylo, o tom se stále vedou spory. Církev ustanovila, že velikonoční svátky spadají na neděli po prvním jarním úplňku a v případě, že první jarní úplněk připadne na neděli, Velikonoce se slaví až další neděli což vychází na období od 23. března do 26. dubna. [45] Vzhledem k nejasnostem ohledně data Kristova úmrtí je zajímavé uvážit, že církev stanovila Velikonoce na dobu začínající obdobím jarní rovnodennosti.

10.5.6 1. Máj

1. máj se dnes u nás v kalendáři nachází jako svátek práce. Tradiční oslavy ale stále zahrnují příchod léta. Původním svátkem v tento den byl Beltaine. Jedním z nejznámějších zvyků, který se v tento den dodržuje je stavění májky. Ten má, jak víme, keltské kořeny a není rozšířen jen u nás, ale i ve všech bývalých keltských zemích. Křesťanská tradice připsala tomuto dni dva světce a to svatého Filipa a svatého Jakuba.

Noc před prvním májem se pak podle nich nazývá filipojakubská noc a vztahuje se k dalšímu zvyku, který u nás funguje na bázi starých keltských rituálů až do současnosti, je to zvyk pálení čarodějnic, který připadá taktéž na dobu keltského svátku Beltaine (keltské svátky mají jak víme začátek večer předchozího dne a končí druhý den z důvodu počítání času na noci a ne na dny) a značí konec zimy symbolickým spálením těla staré ženy – čarodějnice, která zimu reprezentuje. Jak víme, zapalování ohňů bylo nedílnou součástí slavení keltských svátků, v tomto případě svátků vítání jara. Zvyk pálení čarodějnic, pokud přijmeme, že jeho kořeny sahají hluboko do naší keltské historie, je tedy u nás jedním z nejstarších zvyků vůbec. [18]

Beltain byl taktéž předchůdcem prvomájových oslav v Anglii, tzv. Prvomájových koníčků (May Day Hobby Horses). Nejznámější z těchto oslav se koná v cornwallském městečku Padstow. [9] Ulice se vyzdobí vlajkami a květinami a zaplní se místními lidmi oblečenými do bílého s ozdobami v modré nebo červené barvě (např. šály, šerpy, šátky...), uprostřed města se postaví velká májka a dva týmy, červený a modrý spolu soutěží v ulicích města reprezentovaní dvěma „Ossy“ (hobby horse v místním nářečí), což je maska tvořená kruhovou dřevěnou konstrukcí potažená černou látkou jako sukni, kterou nese jeden silný muž za každý tým s nasazenou maskou koně na hlavě. Ti poskakují nebo tancují ulicí a závodí mezi sebou povzbuzování Šprýmařem (Teaser) za zvuku hudby a zpěvu. Slavnost trvá celý den. [46] Podobná událost se koná i v Devonu ve městečku Minehead. Takovéto oslavy bývaly součástí folklóru na vesnicích po celé Anglii až do 17. století, kdy byly potlačeny.

10.6 Další zvyky

Ve své knize *Návrat Keltů* dává Martha Sillsová-Fuchsová do zajímavých souvislostí astrologická období ve kterých se během tisíciletí nachází slunce a epochy, které se v těchto věcích střídaly. Vyvozuje z nich i velmi nápaditě odkazy které se zachovaly do dnešních dní. Jako je známo, že křesťanství jako jedna taková epocha, se ve svých počátcích interpretovalo znakem ryby (tímto symbolem se rozpoznávali raní křesťané), přičemž nástup křesťanství odpovídá astrologicky počátku věku ryb, tak je známo, že tomuto věku předcházelo období berana a ještě před ním období býka. V těchto dvou érách (období býka a berana) existovala keltská kultura. [15] Jak je známo, lidé v dávných dobách měli k astronomii mnohem blíže než my nyní, a astrologické věky zcela jistě rozeznávali. Čímž Sillsová vysvětluje používání symbolů daných astrologických věků v kulturních etapách lidstva, z nichž se některé prvky dochovaly až do dnešních dní.

Ačkoli prý býčí zápasy přinesli do Španělska Arabové, Sillsová tuto tezi zpochybňuje zmiňuje v této souvislosti býčí zápasy ve Španělsku jako pozůstatek symbolického obětování býka za končícího období býka a nastupující éry berana, to vše v době, kdy na španělském území žili Iberokeltové (Keltiberové). Tento pradávny obřad měl tedy přetrvat až dodnes jako lidová tradice. [15]

U nás rovněž existoval zvyk spojený s astrologickým znamením berana a to přímo v našem kraji v okolí Šumperka, který rovněž popisuje Sillsová. Tento zvyk se udržel až do začátku 20. století, do roku 1931. Spočíval ve vodění berana od domu k domu v zástupu dětí, konkrétně dvanácti dětských párů seřazených za sebou. Každý den šel ve předu jeden pár, který se další den přesunul o jednu řadu zpět. Takto chodili po dvanáct dní, dokud se každý pár nevystřídal vpředu. Šlo o přesné znázornění průběhu slunečního roku, střídání jednotlivých znamení zvěrokruhu. [15]

Při zkoumání kalendáře najdeme další den, jehož zvyky přejal současný lidový folklór z dob dávno minulých. Je jím svatojánská noc připadající na noc z 23. na 24. června a odpovídající původnímu letnímu slunovratu. Svatojakubská noc je nyní vesměs známá spíše z básnických sbírek a jiných beletristických útvarů, z nichž nejznámější je jistě *Sen noci svatojánské* od Williama Shakespeara. V tuto dobu se mají podle lidové tradice otevírat zlaté poklady, slétat se čarodějnice, je to noc plná

magie. Ve snaze potlačit původní pohanský význam, přiřadilo křesťanství tomuto dni opět dalšího světce, a to svatého Jana Křtitele, proto svatojánská noc.

Dalším drobným, ale rozšířeným zvykem, který považujeme za samozřejmý je házení mincí do kašen, jezírek a studánek, aby nám přinesly štěstí nebo splnily přání. Jde o pozůstatek obětování vodě. (viz 6.1 Obětování) S vodou spojené jsou i výrazy „hučení řek“ a „zurčení potoka“, které jsou keltskými básnickými obraty používanými v souvislosti s přírodní hudbou a zachovanými dodnes. [9]

I mnoho našich pohádek má základ v keltských příbězích a proto jsou velice podobné pohádkám jiných evropských zemí.

10.7 Novodobý odkaz

V dnešní době se zájem o keltskou kulturu velmi zvýšil téměř po celé Evropě. Vycházejí alba s keltskou hudbou, tématické literatury vychází čím dál tím více. Konají se keltské festivaly. Jeden z nich, Keltská noc, kam se sjíždějí umělci z celé Evropy má působiště přímo v našem kraji, u Plumlovské přehrady mezi Prostějovem a Boskovicemi, což je navíc, jistě ne náhodou, poblíž bývalého keltského oppida Staré Hradisko u obce Malé Hradisko.

Při současném oživení zájmu o vše okultní se nutně muselo objevit i odvětví, které se bude zabývat okultismem v souvislosti s Kelty. Není to nic překvapivého, když například druidové v dnešních představách většiny lidí figurují jako lidé se znalostmi přesahujícími rámec tohoto světa. Navíc jedno ze současných populárních, moderních náboženství Wicca do sebe přejímá i mnoho z původního pohanského vědění a učení starých Keltů. I díky tomu se často objevují publikace zaměřené tímto směrem. Jedním z tématických celků, které využívají keltskou kulturu je často astrologie. Kromě běžných měsíčních znamení, na jejichž horoskopy narazíme v každém časopise, se tak můžeme setkat s dobře známými čínskými znameními zvěrokruhu, egyptskými znameními, šamanským zvěrokruhem, a tedy samozřejmě i keltskými znameními. Nežřídkou vycházejí knihy s keltskými horoskopy, v kterých se přisuzují jednotlivým obdobím znamení. Některé zvěrokruhy fungují na bázi zvířat,

svátků v roce a jiných prvků keltské víry [14], jiné na bázi stromů a pro identifikaci znamení používají oghamovou abecedu [19]

Jiným příkladem odkazu bardského umění keltů je festival hudby a poezie Eisteddfod konaný každoročně ve Swansea ve Walesu. Při něm je udělován Bardská koruna za sérii básní psaných ve velštině. Při předávání jsou bardové oblečeni do druidských regálií. [9]

Tradice keltské hudby se v poslední době těší rovněž velké oblibě. Stále více lidí objevuje kouzlo harmonické strunové hudby podobné starým keltským hrám na harfu. Stejně jako se do Evropy dostává z Velké Británie a Irska svižná hudba hraná na dudy a často obohacená o moderní prvky a nachází stále více posluchačů. V novodobé keltské hudbě se velmi často objevují patriotismus, láska ke své vlasti, v čemž můžeme taktéž spatřit pozůstatek keltské blízkosti se zemí na níž žili.

Živoucím prvkem keltství v dnešní době jsou pak různé novodobé skupiny hlásící se k odkazu druidů. V Británii se například novodobí druidové shromažďují na pláni ve Stonehenge k oslavě důležitých přirozených mezníků v roce, jako jsou slunovraty a rovnodennosti. [9]

Dalším důkazem keltské renesance jsou skanzeny, archeologické parky a tématické vesnice rekonstruující obydlí a život Keltů. Navzdory vysokému počtu památek u nás nalezených je množství takovýchto míst v naší zemi neúměrně malé. Jedná se obvykle o oblasti, kde se nacházela původní keltská osídlení. Jmenuji alespoň známý moravský skanzen Isarno u Letovic vzdálený jen asi 30 km od oppida Staré Hradisko [53]; keltský archeopark poblíž bývalého oppida v Českých Lhoticích (viz 9.2.3 Oppida), kde se nachází 9,5 km dlouhá naučná stezka okolím oppida, jejíž součástí je stylová rozhledna Boiika, muzeum s expozicí ze života Keltů, která tematicky představuje řemesla, ukázky hrobů, pohřebních rituálů a náboženství, samotné oppidum a jeho zmenšenou rekonstrukci, ukázky bydlení, připravuje se projekt keltského skanzenu [54]; archeopark Prášily nedaleko oppida v Nevězicích v okrese Písek, kde se nachází rekonstrukce skutečných nálezů včetně největší rekonstrukce vstupní brány z oppida Nevězice ve střední Evropě [48] [49]; muzeum Keltů v Dobšicích, místě významných nálezů laténských hrobů, kde jsou k vidění

některé z předmětů z vykopávek, malý skanzen, který je součástí dětského hřiště s rekonstrukcí polozahloubeného domu v reálné velikosti [55]; skanzen Altamira v Kosmonosech, který představuje život v prehistorické době. [50] [51] Další skanzeny se naštěstí budují nebo jsou naplánované k vybudování, jako například Venkovský skanzen Keltské oppidum na Zámeckém statku v Újezdě nade Mží, kde byly rovněž objeveny pozůstatky keltské kultury z pozdní doby halštatské [52], další možná v budoucnu vyroste v Hřmeníně u Mladé Boleslavy a nedaleko již zmiňovaného archeoparku Kosmonosy. [47] Podobné skanzeny existují i v jiných zemích.

Důležitost těchto skanzenů, archeoparků a tématických vesniček spočívá právě v tom, že keltské památky samy o sobě už jsou vymizelé, na místech bývalých oppid a hradišť byly sice provedeny vykopávky a odkryvy a vykopané předměty umístěny do muzeí, ale v dnešní době již na těchto místech není patrná sebemenší zmínka, o tom, že by tam někdy stály keltské osady. Ve výjimečných případech mohou zájemci najít zbytky obranných valů, ale obvykle se jedná jen o nerovnosti terénu zarostlé zelení nebo rozsáhlé plochy používané jako zemědělská půda.

Některá městečka stojící poblíž těchto keltských sídlišť vsadila na cestovní ruch a označila místa, kde kdysi žili naši předkové informačními cedulemi. Ne vždy je však snadné takovéto památky najít. Pro pěší turisty jsou tato místa značená obyčejně turistickými značkami a cedule s popisem oppida nebo hradiště je až na místě. Problém ale může být, že tato místa jsou vzdálena od hlavních cest a jsou přístupná jen pěšinami v polích, jako v případě obce Malé Hradisko, pokud tedy dorazíte do městečka a nevíte, že poblíž keltské oppidum stávalo, tak se o něm nemusíte ani dozvědět. Pro ty, kteří si přímo nenajdou, že v dané oblasti se takováto památka nachází a nejdou na jistotu, nemusejí ji ani najít. Pro turisty jen projíždějící tak není obtížné památku minout a odjet nevědomky o ní. V Malém Hradisku bych zcela jistě umístila informační tabuli o nedalekém oppidu i na náves, ač samotné místo památky cedulí značené je.

10.8 Průzkum

Rozhodla jsem se, zařadit do své práce průzkum týkající se povědomí lidí o keltské etapě naší historie, keltské kultuře vůbec a uvědomění jejich pozůstatků v naší době. Tázáni byli lidé ve věku od 20 do 65 let, středního a vysokoškolského vzdělání.

Vytvořila jsem dotazník s 11 tématickými otázkami, který vypadal následovně:

1. Dokázali byste říct, kde se zhruba nacházela domovina Keltů?
 - a) nevím
 - b) ano doplňte:

2. Uměli byste jmenovat nějakou keltskou památku u nás?
 - a) ne
 - b) nevím
 - c) ano doplňte:

3. Říká Vám něco název *ogham*?
 - a) ano
 - b) ne
 - c) nevím

Pokud jste označili variantu a), doplňte prosím, co to je:

4. Dokázali byste jmenovat nějakou keltskou památku v Británii?
 - a) ano doplňte:
 - b) ne
 - c) nevím

5. Víte, jak se jmenoval keltský kmen, který žil na našem území?
 - a) ano doplňte:
 - b) ne

6. Uměli byste zařadit Kelty do našich dějin časově? Tj. kdy se Keltové přibližně na našem území pohybovali?
 - a) cca 1100 - 700 př. Kr
 - b) cca 600 př. Kr. – 100 n. l.
 - c) cca 150 – 600 n. l.

7. Tušíte, jestli měli Keltové vlastní písmo?
- a) měli doplňte jaké:
 - b) neměli
 - c) nevím
8. Víte, jak se nazývali keltští kněží?
- a) ano doplňte:
 - b) ne
 - c) nevím
9. Vzpomněli byste si alespoň na jednoho slavného Kelta?
- a) ano doplňte:
 - b) ne
 - c) nevím
10. Uměli byste jmenovat něco, co víte, že má v současné době keltský původ nebo pochází od Keltů? (cokoli Vás napadne, konkrétního i abstraktního). Pokud nevíte, nechejte volné.
11. Keltský původ má mnoho současných zeměpisných názvů u nás, dokázali byste říct, alespoň jeden?
- a) ano doplňte:
 - b) ne
 - c) nevím

Výsledky nebyly nijak překvapivé. Nejvíce správných odpovědí se dostalo otázkám číslo 5 a 8. Pátou otázku zodpovědělo správně 62 % dotázaných, zbytek nevěděl, nevyskytla se tedy žádná špatná odpověď. Naprosto stejné to bylo i s osmou otázkou. Druidy správně identifikovalo 62 % lidí.

V první otázce bylo velké procento kladných odpovědí, ale odpovědi samotné se velmi různily, nejčastěji lidé umisťovali Kelty do Francie, jako bývalé Galie. Přibližně správných odpovědí (bereme-li Francii, Německo, střední a západní Evropu, oblast severně od Alp a území mezi Rýnem a Dunajem) bylo 69 %.

Druhá otázka skončila s velmi vyrovnaným výsledkem, přibližně polovina lidí nevěděla nebo si nevzpomněla, druhá polovina, pak měla vcelku široké spektrum odpovědí a neměla se vcelku kde splést, tudíž všechny uvedené odpovědi byly

správné, jmenována tak byla různá oppida, hradiště a svatyně. Nejvíce si lidé vzpomněli na Sedlo u Sušice a Závist, část jmenovala oppida obecně, menšinové odpovědi pak obsahovaly oppidum Malé Hradisko, Kotouč u Zbraslavi, hradiště Věmec, oppidum Nevězice, Třísov, Hostýn, hradiště v Luděřově, oppidum Vlčice nebo sídliště u Kopřivnice.

Třetí otázka byla vcelku jednoznačná, slabší polovina dotázaných, která odpověděla kladně věděla správně, že se jedná o písmo, pouze jedna osoba uvedla, že by se mohlo jednat o svatyni. Nadpoloviční většina pak uvedla, že neví.

Čtvrtá otázka dopadla jako jedna z nejhorších. Ze 33 % kladných odpovědí jich 57 % označilo za keltskou památku v Británii Stonehenge, zbývající uvedli například dolmen Poul nabrone, kamenný kruh v Callanish na Lewisově ostrově (Isle of Lewis) západně od Skotska, mohylu New Grange nebo údolí Glen Coe ve Skotsku, přičemž některé zmiňované památky stejně jako Stonehenge spadají do megalitického období na ostrovech a tudíž zřejmě nejsou keltské.

Pátou otázku lidé buď nevěděli, takových byla menšina, nebo odpověděli kladně a pak všichni uvedli správnou odpověď, tedy Bójové, jiná odpověď se nevyskytovala.

Převážná většina, tedy 67 %, odpověděla kladně i na sedmou otázku, ovšem z nich jen 57 % správně označilo ogham, část pak sice odpověděla kladně, tedy, že Keltové písmo měli, ale nevěděli jaké, a zbývající ho označili prostě jako „keltské“.

Velmi jednoznačná byla osmá otázka, menšina (38 %) nevěděla, zbytek, který věděl odpověděl správně, že se jednalo o druidy.

Na devátou otázku odpovědělo kladně 38 % dotazovaných, ale většina z nich uvedla jako slavné Kelty komiksové postavy Asterixe, Obelixe nebo Panoramixe. Méně často se objevil vojevůdce Vercingetorix, výjimečné odpovědi pak označili barda Taliesina, jeden člověk uvedl skotského vojevůdce Wallace z filmu Statečné srdce, a další pak Sáma a Kroka z naší mytologie s tvrzením, že prý měli být keltského původu.

Jedenáctou otázku přesně polovina lidí nevěděla, druhá polovina označila nejčastěji Bohemii, dále pak Labe a Ohři, třetí nejčastější odpovědí byla Jizera, ojediněle se objevily i jiné odpovědi např.: Mže, Otava, Říp, Oškobrh, Vltava, Haná nebo Morava.

Šestou a desátou otázku rozeberu dále v diagramech. V tabulce je neuvádím.

Tabulka 3: Analýza průzkumu

Otázky	Procento kladných odpovědí	Procento záporných odpovědí	Nejčastější odpovědi
1. Dokázali byste říct, kde se zhruba nacházela domovina Keltů?	76 %	24 %	1. Francie 2. záp. a již. Evr. 3. severně od Alp, mezi Rýnem a Dunají, Německo 4. Anglie 5. Dánsko, Balkán
2. Uměli byste jmenovat nějakou keltskou památku u nás?	52 %	48 %	1. oppida obecně 2. Sedlo u Sušice 3. Závist 4. jiná oppida a hradiště
3. Říká Vám něco název <i>ogham</i> ?	43 %	57 %	1. písmo 2. svatyně
4. Dokázali byste jmenovat nějakou keltskou památku v Británii?	33 %	67 %	1. Stonehenge 2. mohyly a dolmeny
5. Víte, jak se jmenoval keltský kmen, který žil na našem území?	62 %	38 %	1. Bójové
7. Tušíte, jestli měli Keltové vlastní písmo?	67 %	33 %	1. ogham 2. neznámé 3. runy
8. Víte, jak se nazývali keltští kněží?	62 %	38 %	1. druidové
9. Vzpomněli byste si alespoň na jednoho slavného Kelta?	38 %	62 %	1. Asterix, Obelix, Panoramix 2. Vercingetorix 3. Taliesin 4. jiní
11. Keltský původ má mnoho současných zeměpisných názvů u nás, dokázali byste říct, alespoň jeden?	50 %	50 %	1. Bohemia 2. Labe, Ohře 3. Jizera 4. jiné názvy

Schéma 1: Šestá otázka - Uměli byste zařadit Kelty do našich dějin časově? Tj. kdy se Keltové přibližně na našem území pohybovali?

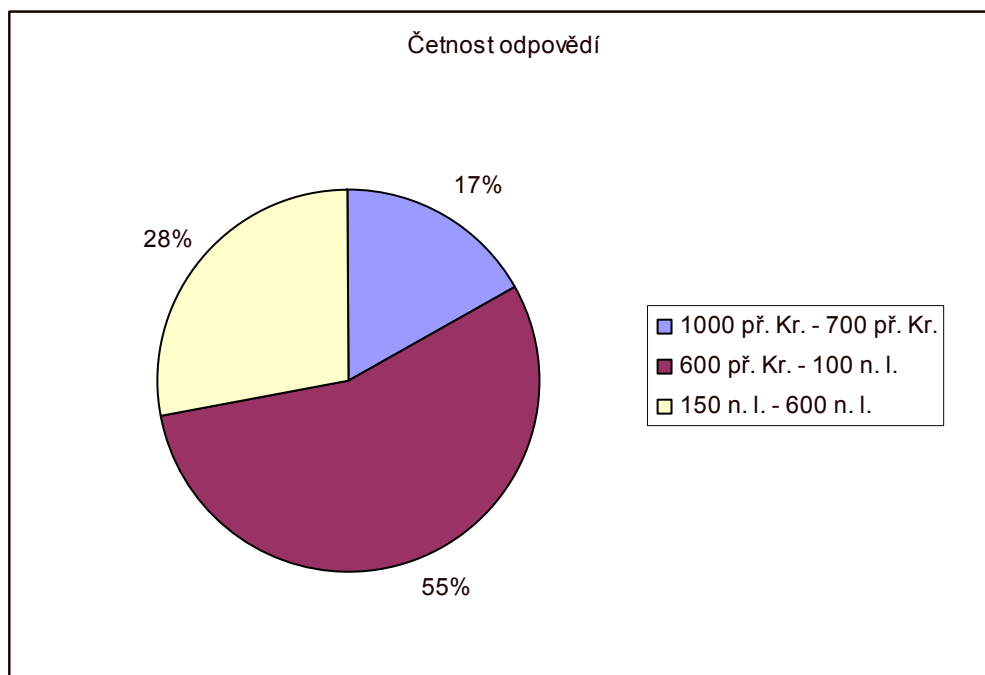
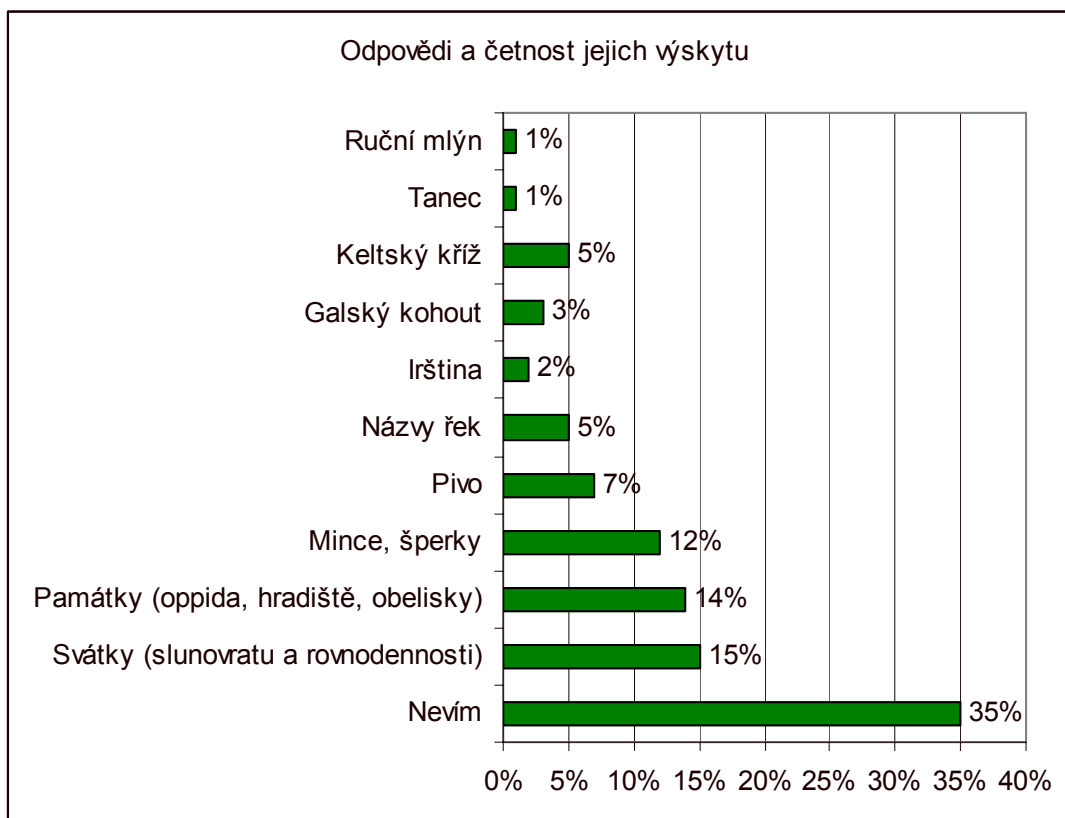

Schéma 2: Desátá otázka - Uměli byste jmenovat něco, co víte, že má v současné době keltský původ nebo pochází od Keltů?

Průzkum ukázal, že lidé jisté povědomí o Keltech mají. Výsledkem průzkumu jsem byla jsem mile překvapena, zejména faktem, že se lidé nenechali unést mýty, snad až na výjimku týkající se Stonehenge. Znalosti z oblasti naší historie nejsou, jak se projevilo, na špatné úrovni. I kreativita, kterou dotazovaní projevili v otevřené desáté otázce týkající se odkazu Keltů je pro mne příjemným zjištěním.

ZÁVĚR

Hlavním cílem mé práce bylo postihnout v co největší šíři dopad, který měla keltská kultura na dnešní život, zaměřit se na různé úhly pohledu co se odkazu této civilizace do současnosti týče.

Tento cíl zpracovávám v kapitole Keltský odkaz v dnešní době, v které nejdříve nastiňuji obecně situaci, v které se keltská civilizace a její kultura nacházely po nástupu křesťanství a zdůrazňuji nejtypičtější rysy keltského vnímání světa, které ovlivnilo, jakým způsobem a zda vůbec se promítne tato kultura do budoucích věků.

Prvním aspektem, kterým se v odkazu keltů pro současnost zabývám, je genetický odkaz a tedy to, kolik keltských genů v nás za čtená staletí zůstalo.

Dalším významným prvkem, který se dochoval z keltského období, a to zejména na Britských ostrovech jsou keltské jazyky, o kterých pojednávám v následující kapitole.

Snad nejznámějším pozůstatkem po přítomnosti Keltů po celé Evropě jsou zeměpisné názvy, díky kterým můžeme lokalizovat místa, kde byli Keltové usazeni. Zeměpisnými názvy se zabývám v další části kapitoly.

Následující část je věnována současným zvykům a svátkům a jejich aspektům, které mohly přežít z dob slavení starých keltských svátků. V této části se věnuji Halloweenu, Dni sv. Mikuláše, Vánocím, Hromnicím, Velikonocím, 1. máji a následně dalším zvykům, které nemusejí být nutně spojeny se svátky.

Poslední kapitola Novodobý odkaz nastiňuje, jak se dnes snažíme odkaz našich keltských předků zachovat v paměti, neboť v současnosti tato etapa historie opět vstupuje v oblibu.

Praktickou částí mé práce je průzkum, kterým jsem zjišťovala stav vědomostí o keltské civilizaci u naší veřejnosti. Kladeny byly otázky na základní informace a nejobecněji rozšířené omyly. Výsledky jsou poté zpracovány dle četností odpovědí.

Mým vedlejším cílem bylo vytvořit přehled nejdůležitějších konceptů a prvků keltské kultury pohromadě a podat všeobecný přehled pro laického čtenáře. Tento cíl jsem splnila v teoretické části, kde se zabývám mimo jiné keltskými tradicemi, bohy, keltskou společností a jejími aspekty, obřady a rituály, keltskými svátky a pro přehled také keltskými památkami ve velké Británii a u nás.

Věnovala jsem se publikacím významných českých i zahraničních autorů v dané oblasti, stejně jako aktuálním tématickým článkům z internetových zdrojů a sesbírala, jak doufám, dostatek informací, abych své cíle splnila.

Psaní této bakalářské práce mně samotné přineslo značné rozřešení mnoha otázek a ujasnění řady nejasností z naší i evropské historie. Upravila jsem si představu o mnohdy obecně rozšířených omylech, lépe se zorientovala v problematice a získala řadu cenných vědomostí.

Svůj hlavní cíl postihnout dopad keltské kultury do současnosti z co největšího počtu hledisek, jsem si vytýčila, neboť v současné literatuře existuje mnoho titulů zabývajících se keltskou problematikou. Jedná se buď o knihy archeologického charakteru zabývajících se památkami, nebo naopak okultního. Knihy charakterizující keltský způsob života existují samozřejmě rovněž, a nezdá se, že by se zabývaly i dědictvím, jenž nám zanechali, obvykle ale zmiňují jen zeměpisné názvy a svátky, a to spíše obecně.

SUMMARY

This bachelor thesis deals with description of the Celtic civilization and its culture with the main goal to explain how it is reflected in present day society.

The thesis is dividend in three main parts: theory, description and analysis.

The theoretical part sums up the general information on celtic civilization. It begins with explaining where the Celts originally come from with regards to several different theories and places them in a timeline from the archeological point of view. Next part is dealing with the name “Celts” and who we can call the Celts because due to a variety of tribes, the general term “Celts” may be misleading. The first part ends with giving a global picture of the Celts among other nations surrounding their territories and the relations they had with them. These neighbouring nations form the main source of our knowledge about Celtic society and culture although it may be clouded by their relations to the Celts.

The descriptive part provides a more detailed view of the Celtic culture, their art, traditions and beliefs.

It is divided in 9 major parts. Those are Celtic Art which only briefly introduces the forms and methods of Celtic art, Celtic Traditions which explains how the Celts percieved their environment and how other nations interpreted their beliefs.

We know that the Celts were a natural society deeply connected with nature and its phenomena. They lived in very tight connection with nature and relied on it for their living as they were a rural society. That is why they worshipped trees as living creatures and identified them with their gods. By closely observing the phenomena that are typical in nature they gained precious knowledge that other nations couldn't understand and considered it pagan and uncivilized and interpreted Celtic habits as barbarian.

The third part of the Description chapter is focused on Celtic cosmology, what the Celts believed in and how that affected their behaviour. For example the fact that the Celts were not affraid of death may be explained by their awarness of continuity that every living creature is subject to. Celtic beliefs did not put boundaries to any process in the universe. Other two chapters are devoted to head being an important relegious symbol and number three and its multiple, number nine which are typical superstition numbers of our age but were greatly reflected in Celic traditions such as their concept of goddesses who often appeared in three forms.

Next major part of Description is a chapter focused on naming at least the most important gods and goddesses of the Celtic world and the rituals connected with their worship as well as places where these rituals used to take place.

One part is devoted to Celtic society starting with the description of the typical appearance of the Celts and their character, continuing with languages that they spoke and that partly survived until these days mainly on the British Isles; going on with naming Celtic tribes with their approximate location in Great Britain and continental Europe; and finishing with the division of the society and every member of the society is described in detail.

Next chapter in the Description part deals with ceremonies and rituals held by the priests – druids. Namely sacrifice made to win over the gods' favour, divination to find out about the future events, collecting mistletoe which was a sacred plant of the priests, and other traditions and habits connected with them.

In the 6th chapter I talk a little bit about Celtic writing, what type they used and how they used it.

One chapter is focused on the seasons of the year and the feasts that were celebrated within them. I included the customs that used to be typical for each for the feasts.

Last two chapters of the Description part are dealing with historical sights and monuments which can be found in the United Kingdom and in the Czech Republic. I focused only on the most important or somehow significant architectural remains that are typical for each country. In Great Britain those are hill forts and brochs but I mention other types as well and in the Czech Republic I describe various tombs, hill forts and oppida which are particularly important.

Analytical part's main goal is to combine the previously provided information with contemporary culture and traditions to create a complete picture of how the Celtic civilization is reflected into these days. First I give a general view on how the Celtic heritage tried to survive in time when it was already on the decline, especially how the Celtic civilization reacted when a new era of Christianity came and how this new religion was influenced by previous period.

Next part takes a different point of view and analyses the aspect of genetical heritage followed by a section devoted to Celtic languages which is a remain still

vivid in some parts of Europe, particularly in Ireland, certain parts of Great Britain and Brittany in France.

Another very obvious remainder of Celtic times are geographical names which can be found in all of Europe. That is what the chapter Geographical names is engaged in.

In one chapter I focus on the customs and feasts not from the ancient point of view but I take present day feast and how they are celebrated and try to find the aspects of them which come from the Celtic times. The feasts I address are Halloween (or All Souls' or All Saints' Day), St. Nicholas' Day, Christmas, Candlemas, Easter, and the 1st May. Each of these holidays contains certain elements which can remind us of the Celts and their ancient celebrations.

The semifinal chapter of the Analytical part gives hint of modern day Celtic revival which can be observed. Several aspects of Celtic bard tradition can be discovered in literary festivals held in Great Britain. In the interest of history, a number of outdoor museums are spread across Europe. Celtic music is becoming popular, various festivals with Celtic theme are being held and books are sold in great numbers. It is a New Age interest in everything occult that we connect with the old knowledge of the Celts.

I end this thesis with a survey inquiring the most common notions about the Celtic civilization and its culture. The most frequent answers are then analyzed and put in a table.

The main goal of this thesis was to cover the heritage that Celtic civilization left us until these days to the widest extent and take it from many different points of view. My other goals in this thesis were to provide a general idea of the aspects and concepts that formed Celtic culture so that even a non professional reader can shape a picture of what Celtic life could look like.

As a summary I can say that Celtic civilization gave us many elements still evident in our society, whether it be the forementioned geographical names, customs, languages or genetical parts in many of us, but plenty of false ideas prevail among people even though the survey shows that we are on a good way to drive them out. We ought to learn more about an epoch that was an important part of our history.

SEZNAM SCHÉMAT

Schéma 1: Šestá otázka - Uměli byste zařadit Kelty do našich dějin časově? Tj. kdy se Keltové přibližně na našem území pohybovali?	87
Schéma 2: Desátá otázka - Uměli byste jmenovat něco, co víte, že má v současné době keltský původ nebo pochází od Keltů?	87

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1: Keltské území od 5. století př. n. l. do dobytí Římany.....	10
Obr. 2: Rozmístění keltských království.....	14
Obr. 3: Tabulka směrů – Airts.....	19
Obr. 4: Brigitin kříž [27].....	24
Obr. 5: Cernunnos s jeleními parohy a torques v pravé ruce.....	25
Obr. 6: Taranisovo vyobrazení [30].....	26
Obr. 7: Taranisovo kolo [29].....	26
Obr. 8: Oghamová abeceda	50
Obr. 9: Vyznačení svátků během roku	52

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Skupiny stromů	51
Tabulka 2: Colignyiský kalendář.....	53
Tabulka 3: Analýza průzkumu.....	86

ANOTACE

Příjmení a jméno autora:	Petra Zemanová
Název katedry:	Katedra anglistiky a amerikanistiky
Název fakulty:	Filozofická fakulta
Název diplomové práce:	Keltská kultura a památky ve Velké Británii, dědictví keltské kultury v zemích Evropy
Vedoucí diplomové práce:	Mgr. Ema Jelínková, PhD.
Počet znaků:	178 255
Počet příloh	0
Počet titulů použitých zdrojů:	70
Klíčová slova:	keltská kultura, keltské památky, keltský odkaz

Tato bakalářská práce je zaměřena na shrnutí znaků keltské kultury a architektonických či jiných památek na Britských ostrovech a souhrnnou stopu, kterou tato kultura zanechala na kontinentální Evropě. Práce je členěna na tři části: teoretickou, zaměřenou na obecný úvod do problematiky keltské kultury, popisnou, v níž se zabývám detailnějšími prvky keltské kultury a souvislostmi mezi nimi a část třetí, řešící otázku soudobé existence keltské kultury v našem světě.

This bachelor thesis is focused on the summary of celtic culture marks and architectural monuments or other relics on the British Isles and the overall impact this culture had on the continental Europe. Thesis is divided into three parts: theoretical part focused on the general introduction to celtic culture, descriptive part which deals with more detailed view on the aspects of celtic culture and the connections between them and the third part dealing with the contemporary existence of celtic culture in our world.

ABECEDNÍ SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY

MONOGRAFIE

1. Botheroyd, Sylvia; Botheroyd, Paul. *Lexikon keltské mytologie*. Praha: Ivo Železný, 1998. 422 s. ISBN 80-237-3552-7
2. Bílek, Jiří. *Hádanky naší minulosti /1 Kam odešli Keltové?*. Praha: Knižní Klub k.s., 2002. 240 s. ISBN 80-242-0787-7
3. Bouzek, Jan. *Keltové našich zemí v evropském kontextu*. Praha: Triton, 2007. 214 s. ISBN 978-80-7254-931-3
4. Cunliffe, Barry. *Keltové*. Praha: Dokořán, s.r.o., 2009. 214 s. ISBN 978-80-7363-162-8
5. Čižmář, Miloš. *Keltské oppidum Staré Hradisko*. Olomouc: Archeologické centrum Olomouc, p.o., 2005. 69 s. ISBN 80-903423-5-3
6. Drda, Petr; Rybová, Alena. *Keltové a Čechy*. Praha: Academia, 1998. 196 s. ISBN 80-200-0658-3
7. Ellis, Peter Berresford. *Keltové: 1000 př. Kr.-51 po Kr.:první tisíciletí keltských dějin*. Praha: Brána, 1996. 240 s. ISBN 80-85946-46-7
8. Filip, Jan. *Keltská civilizace a její dědictví*. Praha: Academia, 1996. 186 s. ISBN 80-200-0584-6, ISBN 80-200-0526-9 (4. vydání)
9. Hamilton, Claire; Eddy, Steve. *Tajemný svět Keltů*. Brno: Zoner Press, 2009. 192 s. ISBN 978-80-7413-020-5
10. Hrych, Ervín. *Velká kniha magie a čarování*. Praha: Regia, 2000. 659 s. ISBN 80-86367-04-5

11. Lavenderová, Susan; Franklinová, Anna. *Magické rostliny*. Praha: Volvox Globator, 1999. 460 s. ISBN 80-7207-279-X
12. Matthewsová, Caitlín. *Keltské duchovní tradice*. Praha: Alternativa, 1996. 190 s. ISBN 80-85993-13-9
13. Matthewsová, Caitlín. *Keltský rok, průvodce keltským světem duchovna a moudrosti*. Praha: Volvox Globator, 1996. 124 s. ISBN 80-7207-043-6
14. Schirner, Markus. *Talismany a amulety*. Frýdek-Místek: Alpress, s.r.o., 2006. 197 s. ISBN 80-7362-182-7
15. Sillsová-Fuchsová, Martha. *Návrat Keltů*. Praha: Ivo Železný, 1996. 111 s. ISBN 80-237-1643-3
16. Staudte-Lauber, Annalena. *Keltové*. Praha: Pragma, 1996. 83 s. ISBN 80-7205-070-2
17. Toulson, Shirley. *Keltský rok, oslavy, rituály a náboženství starých Keltů*. Praha: Pragma, 1998. 282 s. ISBN 80-7205-631-X
18. Ua Séaghdha, Mícheál. *The Story of Ireland*. Praha: Bridge, 2007. 32 s. ISBN 978-80-239-9516-9
19. Vega, Phyllis. *Keltská astrologie*. Frýdek-Místek: ALPRESS. s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7362-390-6
20. Waldhauser, Jiří. *Encyklopedie Keltů v Čechách*. Praha: Libri, 2001. 591 s. ISBN 80-7277-053-5
21. Weinstein, Marion. *Pozitivní magie, okultismus v praktickém životě*. Olomouc: Votobia, 1997. 394 s. ISBN 80-7198-207-5

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

22. MacCulloch, J. A. *The Religion of the Ancient Celts* [online]. [cit. 08-27-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: z <<http://www.sacred-texts.com/neu/celt/rac/index.htm>>
23. Jazyky [online]. [cit. 11-23-2008]. HTML dokument. Dostupný z URL: <http://druid.euweb.cz/texty/keltske_jazyky.html>
24. Mapa keltského území [online]. [cit. 08-30-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.euratlas.com/Mapping/CelticTerritory.htm>>
25. Rozmístění keltských království [online]. [cit. 08-30-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/99/REmpire-Noricum.png>>
26. Cernunnos [online]. [cit. 02-19-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://altrreligion.about.com/library/glossary/symbols/bldefscernunnos.htm>>
27. Brigitin kříž [online]. [cit. 02-18-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://altrreligion.about.com/library/glossary/symbols/bldefsbrihids.htm>>
28. Morrigan, Cailleach, Teutates [online]. [cit. 03-06-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.mythome.org/celtic.html>>
29. Taranisovo kolo [online]. [cit. 03-04-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://altrreligion.about.com/library/glossary/symbols/bldefssolar.htm>>
30. Taranisovo vyobrazení [online]. [cit. 03-04-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <http://altrreligion.about.com/library/graphics/bl_taranis.htm>
31. Epona [online]. [cit. 05-14-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://druid.euweb.cz/texty/bozi.html>>

32. Kmeny [online]. [cit. 06-02-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://pohanstvi.net/inde.php?menu=keltovekmeny>>
33. Druidové [online]. [cit. 06-08-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.druidstvi.cz/rservice.php?akce=tisk&cislocclanku=2007010102>>
34. Oghamová abeceda [online]. [cit. 05-04-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://pohanstvi.net/kelti/ogham.gif>>
35. Roční období a svátky, Samhain, Beltain, Lughnasadh, Vánoce [online]. [cit. 07-12-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.sacred-texts.com/neu/celt/rac/index.htm>>
36. Kalendář [online]. [cit. 03-06-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Coligny_calendar>
37. Kalendář [online]. [cit. 08-19-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.roman-britain.org/coligny.htm>>
38. Samhain [online]. [cit. 08-02-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Halloween>>
39. ČTK: *Němci a germánské geny? Spíš keltské a židovské* [online]. [cit. 10-12-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <http://www.tyden.cz/rubriky/veda-a-technika/veda/nemci-a-germanske-geny-spis-keltske-a-zidovske_32178.html>
40. *Jsme genetickými a duchovními dědici Keltů?* [cit. 10-12-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://hledani.gnosis9.net/view.php?cislocclanku=2008010019>>
41. Strossa, P. *Keltství v nás potvrzují genetické výzkumy* [cit. 10-13-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://scienceworld.cz/medicina/keltstvi-v-nas-potvrzujigeneticke-vyzkumy-4209>>

42. RNDr. Urban, Ludvík, CSs. *Vzniká databáze české Y-DNA* [cit. 10-13-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://scienceworld.cz/biologie/vznika-databaze-ceske-y-dna-1101>>
43. Vánoční stromek [cit. 10-15-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.quido.cz/Objevy/stromek.htm>>
44. Švehla, J. *Vánoční strom - tradiční symbol Vánoc* [cit. 10-15-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.info-koktejl.cz/clovek-priroda/tradice-a-zvyky/vanocni-strom-tradicni-symbol-vanoc/>>
45. Velikonoce [cit. 10-21-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Velikonoce>>
46. Padstow Hobby Horse [cit. 10-28-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.answers.com/topic/padstow-hobby-horse>>
47. Hřmenín, keltské hradiště se svatyní [cit. 11-23-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.cbrkl.cz/hrmenin/pages/Historie/keltove.html>>
48. Archeopark Prášily [cit. 11-23-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.kudyznudy.cz/cs/aktivity/2008-04-04-1011-za-poznanim-prasily.html?bl=true>>
49. Archeopark Prášily [cit. 11-23-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.archeoparkprasily.cz/index.php>>
50. Skanzen Kosmonosy – Altamira [cit. 11-23-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.atlaseska.cz/stredocesky-kraj/skanzen-kosmonosy-altamira/>>
51. Altamira [cit. 11-23-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.altamira.cz/>>

52. Zámecký statek Újezd nade Mží [cit. 11-23-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.zamekujezd.cz/oppidum.html>>
53. Keltský skanzen Isarno Letovice [cit. 11-23-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.isarno.com/>>
54. Keltský archeopark [cit. 11-23-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.boii.cz/01-uvodni-stranka/index.php>>
55. Muzeum Keltů Dobšice [cit. 11-23-2009]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://obcecr.cz/dobsice/index.php?lang=1&level=2&id=1238>>
56. Broch Clickimin [cit. 04-20-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/shetland/clickimin/index.html>>
57. Broch Gurness [cit. 04-22-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/westmainland/brochofgurness/index.html>>
58. Broch Mousa [cit. 04-20-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://www.undiscoveredscotland.co.uk/mousa/mousabroch/index.html>>
59. Broch Mousa [cit. 04-20-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Broch_of_Mousa>
60. Brochy [cit. 04-19-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Broch>>
61. Culswick [cit. 04-21-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Culswick>>
62. Danebury [cit. 04-20-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Danebury>>

63. Dun Dornaigil [cit. 04-21-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Dun_Dornaigil>
64. Glastonbury [cit. 04-17-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Glastonbury_Lake_Village>
65. Konstam, A. *The Forts of Celtic Britain* [online]. [cit. 04-18-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <<http://books.google.com/books?id=DH158xRWuIsC&lpg=PP1&dq=forts%20celtic&hl=c&pg=PP1#v=onepage&q&f=false>>
66. Kopcová opevnění [cit. 04-16-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Hill_fort>
67. Maiden Castle [cit. 04-15-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Maiden_Castle,_Dorset>
68. Old Oswestry [cit. 04-18-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Old_Oswestry>
69. Uffington Castle [cit. 04-21-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Uffington_Castle>
70. Uffingtonský Bílý Kůň [cit. 04-19-2010]. HTML dokument. Dostupný z URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Uffington_White_Horse>